

MUNTANYA

4€ / ANY 130 / NÚM. 867 / OCTUBRE 2006



VIATGES

Mongòlia, una terra de contrastos

MEGALITISME

La cara desconeguda del pla de Beret

ESPELEOLOGIA

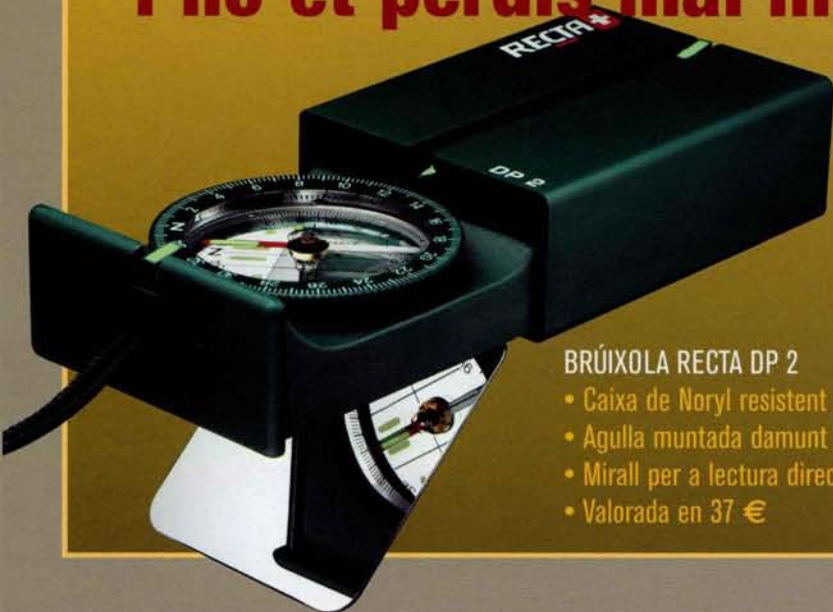
Un nou avenc a la serra de Tendeñera: el bufador del Mor

ESCALADA

Brasil vertical, trencant tòpics



Subscriu-te i no et perdis mai més a la muntanya



ARA **MUNTANYA**
ET REGALA LA BRÚIXOLA
ORIGINAL SUÏSSA DE PRECISIÓ

RECTA 

www.recta.ch

BRÚIXOLA RECTA DP 2

- Caixa de Noryl resistent als cops
- Agulla muntada damunt d'un piu de safir
- Mirall per a lectura directa d'azimuts
- Valorada en 37 €

SUBSCRIPCIÓ
PER 12 NÚMEROS
+ BRÚIXOLA RECTA

40 €

MUNTANYA

la primera revista excursionista catalana

La revista inclou:

- ▲ Articles sobre alpinisme, escalada, espeleologia...
- ▲ Itineraris d'excursions a peu, amb BTT, amb esquís.
- ▲ Reportatges sobre muntanyes i països llunyans.
- ▲ Articles sobre història i fets de l'excursionisme.
- ▲ Treballs sobre medi ambient i defensa de la natura.
- ▲ Treballs de ciències naturals i etnografia.
- ▲ Informació sobre llibres, guies i mapes.

MUNTANYA publica
sis números l'any
(PVP: 4 €)

Si t'interessa algun
número endarrerit
te l'enviem al preu
de 3,20 €



DADES PERSONALS DEL SUBSCRIPTOR

Nom	1r cognom	2n cognom		
Adreça	Núm.	Pis/Porta	Esc./Bloc	
Codi postal	Població			
Telèfon	Adreça electrònica			
Data de naixement	DNI	Subscripció a partir del núm.		

DOMICILIACIÓ BANCÀRIA (És imprescindible per poder cursar la teva subscripció).

Si us plau, carregueu al meu compte o a la meua llibreta el pagament del rebut que el Centre Excursionista de Catalunya us presentarà a nom meu fins al proper avís.

Nom i cognoms del titular	Data / /	Signatura
Entitat	Oficina	DC
Núm. compte		

DADES DEL SOCI

Nom	Núm. de soci
Envieu-me la brúixola a l'adreça següent:	
Codi postal	Població

**US HI PODEU
SUBSCRIURE
MITJANÇANT:**

BUTLLETA
Fotocopia-la i envia-la
per correu postal

TELÈFON
Truca al 933 152 311

FAX
Envia la butlleta
al 933 151 408

E-MAIL
Envia totes les dades
de la butlleta a
secretaria@cec-centre.org

PERSONALMENT
Presenta totes les dades
al CEC (C/ Paradís, 10 i 12).
Et convidem a conèixer
la nostra seu social.
Si et fas soci del CEC rebràs
la revista Muntanya
gratuitament

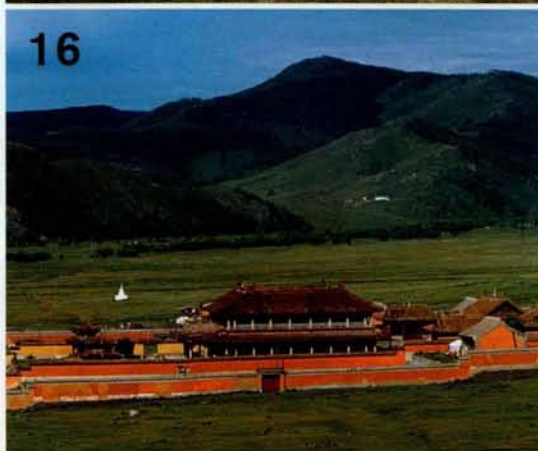


Centre Excursionista de Catalunya Paradís, 10 i 12 - 08002 Barcelona - Tel. 933 152 311

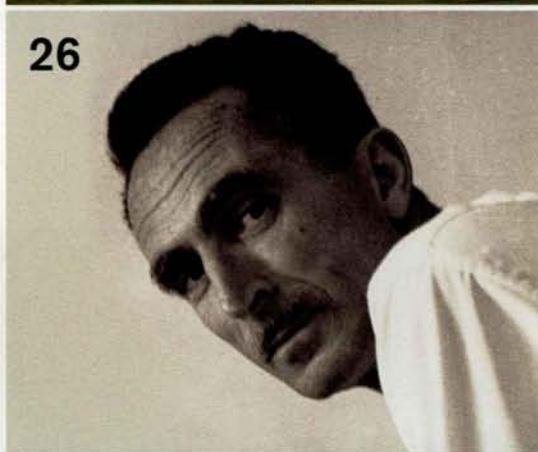
6



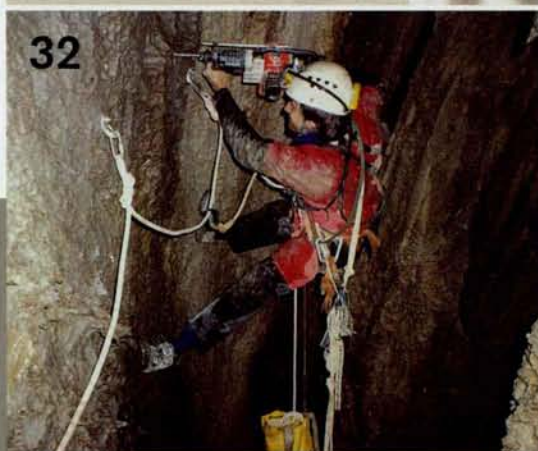
16



26



32



36



MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

Entitat declarada d'Utilitat Pública

ANY 130 / NÚM. 867 / OCTUBRE 2006

ARTICLES

6 La cara desconeguda del pla de Beret

Lluís Vidal Vilaró i Carme Vila Orriols

16 Mongòlia, una terra de contrastos

Pep Viñas

26 Joaquim Bordons i Serra

Josep Nuet Badia

32 Un nou avenc a la serra de Tendeñera: el bufador del Mor

Xavier Mor

36 Brasil vertical, trencant tòpics

Guillem Malet

SECCIONS

5 Editorial

42 Vies d'escalada

44 Llibres i mapes

46 La motxilla de muntanya

50 Itineraris excursionistes

NORMES DE PUBLICACIÓ

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a *Muntanya*, poden consultar les normes de presentació d'originals al número 857 (2005): 4, a la Redacció de la revista, o bé al web del Centre, clicant damunt el mot *Muntanya* a l'enllaç de Publicacions.

Portada: Porta d'un temple a Erdene Zuu, Mongòlia (Foto: Pep Viñas).

Edita:
Centre Excursionista
de Catalunya
Paradis, 10 i 12
08002 Barcelona
Tel.: 933 152 311
Fax: 933 151 408
cec@cec-centre.org
www.cec-centre.org

President del Centre:
Josep Manel Puente

Vicepresidents:
Manuel Castellet
Francesc Banqué

Tresorer:
Josep M. Zamora

Cap de premsa:
Eduard Parellada

Director de Muntanya:
Ferran Alexandri
revista.muntanya@cec-centre.org

Consell de Redacció:
Francesc Beato
Jordi Bernat
Joan Campaña
Jordi Domènech
Enric Nossas
Josep M. Sala
Valenti Zapater

Disseny i maquetació:
Estudi Toni Inglés
toni@toni-ingles.com

Correcció lingüística:
Eva Mengual
evamengual3@hotmail.com

Cartografia:
Albert Martínez
a@albertmartinez.com

Publicitat:
Centre Excursionista
de Catalunya
Tel.: 696 206 159

Fotomecànica:
PACMER, S.A.
Tel.: 934 099 080

Impressió:
IMGESA
Tel.: 934 622 180
Impressió en paper ecològic

Distribució:
L'ARC DE BERA, S.A.
Tel.: 934 653 008

Dipòsit legal:
B-545-1958

ISSN:
0212-2111

Subscripcions:
Redacció de Muntanya
Paradis, 10 i 12
08002 Barcelona
Preu subscripció anual:
22 € (sis números)

La revista *Muntanya* no comparteix necessàriament l'opinió que s'expressa en els articles publicats, sinó que la responsabilitat dels comentaris recau sobre els respectius autors. El copyright dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és propietat dels autors. Per tant, queda prohibida la reproducció total o parcial, per qualsevol procediment, dels continguts de la revista *Muntanya* sense l'autorització escrita dels propietaris del copyright.

La revista *Muntanya* és membre de:



Associació de Publicacions
Periòdiques en Català

Sobre la toponímia occitana de l'Alta Provença

Senyor director de la revista *Muntanya*:

He quedat desagradablement sorprès en llegir, en el número 866 de la nostra revista, que acabo de rebre, un article, signat per Josep M. Sala, sobre les muntanyes del Cairàs, (Queyras, en ortografia francesa). Suposo que sabeu, o hauríeu de saber, si no l'autor de l'article, sí, en tot cas, la correctora lingüística, que el Cairàs pertany a l'Alta Provença, i forma part d'Occitània, i l'occità és la seva llengua. I, per cert, encara ben viva entre la gent en aquest racó, ben allunyat de París, de l'Estat francès. Crec que la revista del Centre Excursionista de Catalunya ha d'escriure tots els noms de lloc en la seva correcta grafia occitana, ben fàcil de trobar a Internet o simplement consultant l'*Atlas* de l'Enciclopèdia Catalana. En l'article citat no hi ha un error, que podria ser disculpable, sinó que n'hi ha molts; a tall d'exemple puc citar que escriviu Queyras (per Cairàs), Briançon (per Briancon), Arvieux (per Abries), Durance (per Durança), Aix en Provence (per Ais de Provença), Guillestre (per Guilhèstre), Château-Quey-

ras (per Chaum-Cairàs), Ceillac (per Celhac), Écrins (per los Escrenhs), Chanbeyron (per Chambairon), Aiguilles (per Agulhas), Cervières (per Cervières), Saint Veran (per Sant Veran)... No crec, de cap manera, que el criteri de la revista sigui, com pot semblar, escriure en la grafia oficial, a França, i deixar-se de romanços. Si no escrivim nosaltres bé, ¿qui ho farà? Per a una revista excursionista la toponímia és un tema important.

Jordi Cirici i Alomar
(Barcelona)

Pel que fa a la seva queixa, hem d'admetre que la majoria de topònims d'aquest article haurien d'haver estat escrits en occità. Alguns dels topònims que esmenta, però, apareixen a la Gran Enciclopèdia Catalana en la forma catalanitzada —és el cas de Briançon i del massís dels Écrins—; o bé la Durença (en la forma catalana, que no ha estat escrita així malauradament). Li agraïm sincerament que ens hagi fet notar aquests errors. En aquests casos, però, que afecten

majoritàriament a la toponímia menor de llocs no catalans, cal tenir en compte també el que l'autor ens ha fet notar: en donar informació d'una regió muntanyosa i posar-la a l'abast de qui hi vulgui anar, en el cas del Cairàs o Queyras, l'única informació escrita que hom trobarà, agradi o no, és sols en francès.

Cartografia

He llegit la carta de Jaume Viñas apareguda al número 866 referida a Penarroja. Totalment d'acord amb aquest comunicant, voldria afegir-hi que els mapes 24 i 51 d'aquest mateix número, delimitats per una frontera estatal i una de provincial, tampoc ajuden a mantenir la lluita per la identitat que es duu a terme des de la Franja, el Rosselló, el País Valencià o les Illes.

Per altra banda rebeu l'enhorabona més entusiasta pel salt endavant que heu fet amb l'última remodelació de la revista.

Ernest Costa i Savoia
(Fontcoberta)

Prenem nota del vostre suggeriment i ho tindrem en compte en properes edicions. Per altra banda agraïm sincerament la bona acollida i l'interès que desperta la nova edició de la revista Muntanya, motiu, segons podem observar, per les cartes rebudes a la Redacció, d'una lectura acurada.

LA BÚSTIA

Aquesta secció vol ser un lloc de trobada entre la revista i els lectors. No es tracta, doncs, d'un apartat dedicat a la correspondència de temàtica general, sinó que està reservat a les cartes que tractin específicament dels continguts de la revista i del món de la muntanya. Les cartes han de dur el nom, l'adreça i el telèfon del remitent. Per raons d'espai, poden ser editades o resumides per la Redacció de la revista:

Redacció de Muntanya
C/ Paradis, 10 i 12 - 08002 Barcelona
Fax: 933 151 408
revista.muntanya@cec-centre.org

Companyia de guies del Centre Excursionista de Catalunya

1

SERVEIS DE PROFESSIONALS PER A TOTA MENA D'ACTIVITATS DE MUNTANYA

- Excursionisme d'estiu i d'hivern (raquetes de neu)
- Alpinisme i escalada (roca, neu, cascades)
- Esquí fora de pista, esquí de muntanya
- Descens de glaceres
- Vies ferrades
- Activitats per a nens
- Expedicions

3

ACTIVITATS A LA CARTA

Per fer qualsevol tipus d'ascensió a una muntanya, la millor fórmula és la contractació particular d'un guia, per dur a terme els teus projectes, segons les teves expectatives.

2

CALENDARI ESTABLE D'ACTIVITATS

- Bateig d'escalada en roca a Montserrat (14 de maig)
- Iniciació a l'alpinisme a Chamonix (3-7 de juliol)
- Monte Rosa. Punta Gnifetti (26-30 d'agost)
- Mont Blanc (1-5 de setembre)
- Via ferrada (29 d'octubre)

4

MUNTANYES DEL MÓN

Preparació, acompanyament i guiatge a trescs, ascensions i expedicions d'arreu del món.

PER A MÉS INFORMACIÓ:

Centre Excursionista de Catalunya
Paradis, 10 i 12 / 08002 Barcelona
Tel. 933 152 311
www.cec-centre.org
companyiaguies@cec-centre.org

Joan Jover
Tel. 933 470 269
www.geocities.com/joanjovergarcia
jjover@mesvilaweb.cat



El Centre Excursionista de Catalunya fa 130 anys

En rebre aquesta revista, el Centre serà a prop del seu 130è aniversari, i podem dir amb orgull que hi ha poques entitats al nostre país que puguin celebrar tants anys d'activitat al servei de Catalunya i la seva societat, gràcies fonamentalment a l'esforç de moltes generacions de socis i sòcies que han fet del Centre un referent en molts àmbits (cultura, muntanya, esport, etc.) i un exemple d'entitat que respecta el medi natural.

Fer esment de tot allò que el Centre ha fet al llarg de tots aquest anys fóra una tasca immensa però no impossible; només cal fer una ullada a tot el patrimoni documental que el Centre ha anat atresorant en quatre grans columnes, a saber: la biblioteca (32.000 documents); la cartoteca (més de 6.000 mapes catalogats, molts d'aquests de gran interès històric i bibliogràfic); l'Arxiu Fotogràfic (280.000 clixés); l'Arxiu de l'Estudi de la Masia Catalana (17.000 fitxes) i, encara, l'Arxiu del CEC.

El volum de documentació que el Centre ha anat conservant i ampliant al llarg de tot aquest temps té un valor molt important per al coneixement del nostre país i també d'altres, perquè l'activitat dels nostres socis i sòcies s'ha estès arreu del món.

Aquesta voluntat de donar a conèixer tot aquells indrets, monuments, costums, muntanyes, paisat-

ges, avencs, experiències i ensurts viscuts fa reviure l'aventura de l'excursionista. Etimològicament, el terme *excursió* ve del llatí *excursio*, -onis, que vol dir 'sortir a fora del lloc on hom habita per anar a un altre lloc, especialment, a la muntanya' i també 'viatge'. Segons Josep M. Espinàs, *excursio* té el valor de 'fora de l'òrbita habitual, lògica', com una incursió; i és així com el devenir del Centre ha anat forjant un patrimoni documental que recull precisament tot aquest llegat d'excursions fetes amb amor al país i a la natura.

La revista *Muntanya* que teniu a les mans és la continuïtat de tot aquest afany per gaudir de la natura i la passió per la muntanya, i penso que en aquest moment del nostre aniversari escau dir que tenim la voluntat que sigui així durant molt de temps.

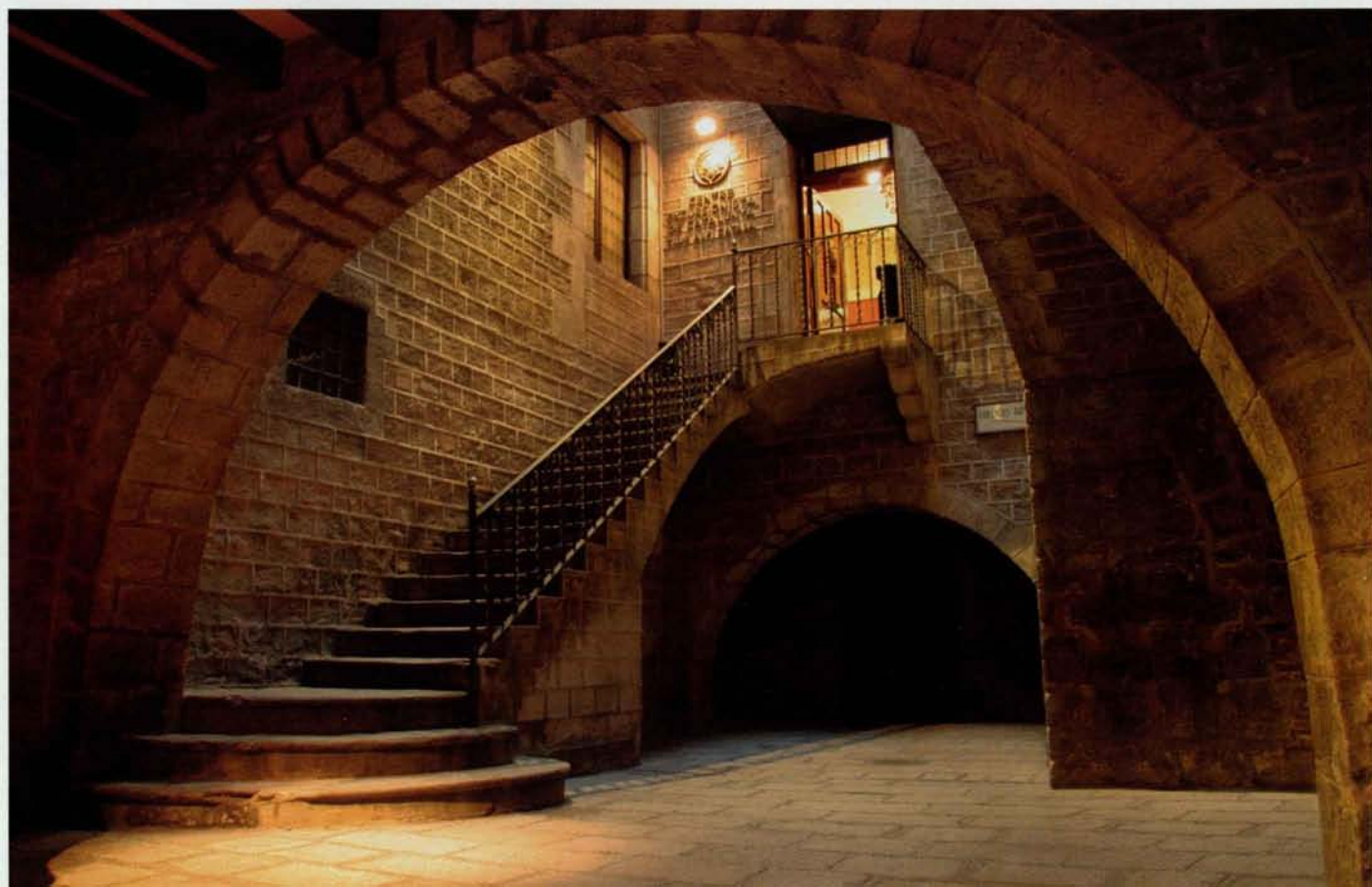
El Centre té un deure amb les generacions futures de transmetre el seu patrimoni, i això no és una tasca fàcil —de vegades, fins i tot, és incompre-
—, però tenim i continuarem tenint aquesta responsabilitat, per proseguir amb la tasca dels nostres antecessors, i creiem que aquesta és la manera més adient de commemorar el nostre 130è aniversari.

Josep Manel Puente
President del Centre



El muntanyenc experimentat Pep Viñas, va realitzar aquesta fotografia on destaca el llac blau, símbol dominant de tots els monuments religiosos mongols. Conceptualment, la imatge és molt suggerent: la porta del temple d'Erdene Zuu s'entreobre perquè ens endinsem en el món desconegut d'aquesta cultura.

Càmera: Nikon F-80
Òptica: Af Nikkor, 35 mm, f 2,8



La cara desconeguda

Itinerari arqueològic pels naixements de la Garona i la Noguera Pallaresa

Autors: **Lluís Vidal Vilaró i Carme Vila Orriols**

Aquest itinerari segueix el GR 211, en el tram del naixement de la Garona a Montgarri, amb la intenció de fixar l'atenció en la riquesa arqueològica del camí.



del pla de Beret

ECONOMIA I SOCIETAT

El període que veurem comprèn aproximadament el bronze mitjà (del 1300-1200 al 1000-900 aC), el bronze final (del 900 aC al 700 aC) i la primera edat del ferro (del 700 aC al 500 aC). Aquestes contrades reben una onada migratòria, al bronze mitjà, en què els indígenes —que són antropològicament el vell substrat dolicocefal mediterrani— reben les aportacions genètiques i culturals —metal·lúrgia del bronze— de grups braquicèfals procedents del centre d'Europa. Una altra migració similar determinarà el pas de l'edat del bronze a la primera edat del ferro. Aquests dos moviments demogràfics s'expandeixen ràpidament per

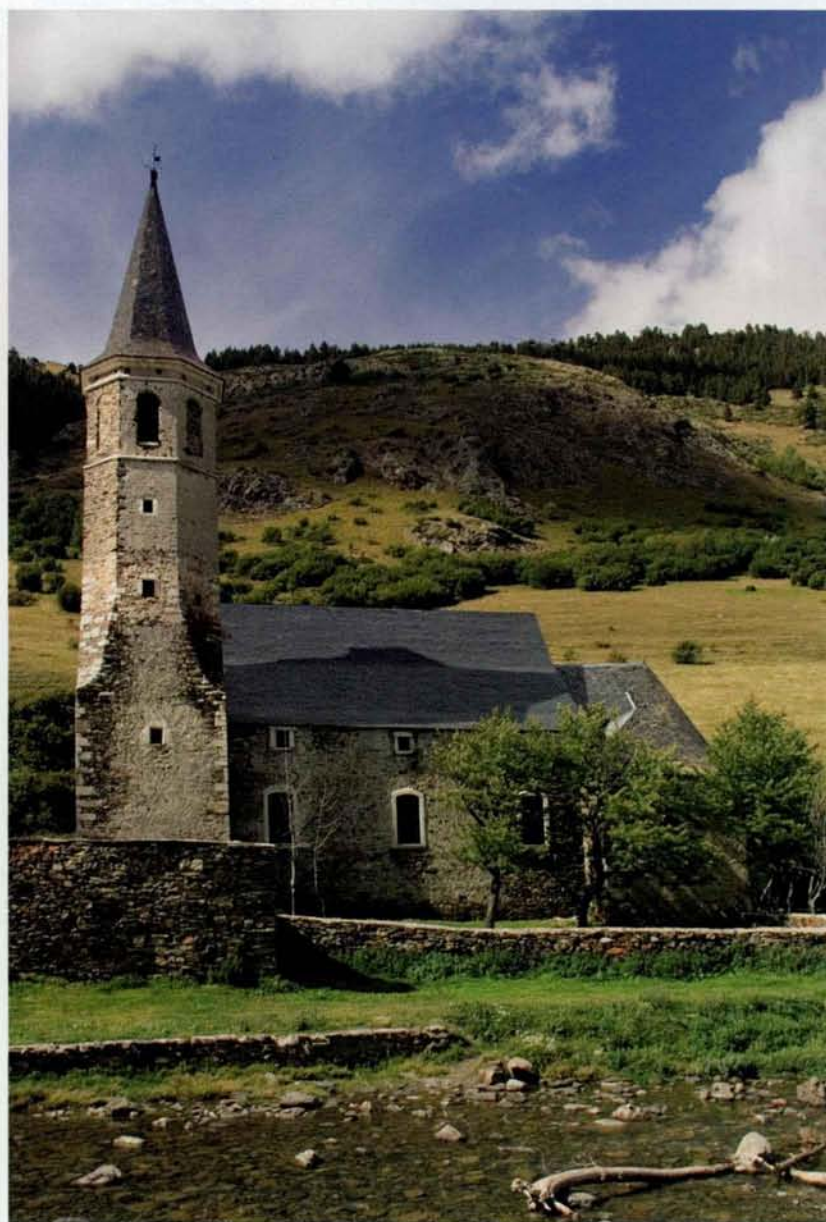
tot el territori del nord-est peninsular, amb un clima de tipus subboreal, força càlid i sec, que empeny en molts moments la població cap a les muntanyes més altes a la recerca de pastures adequades. El model econòmic de les valls pirinenques, però, és hereu dels pobles calcolítics de la cultura del vas campaniforme i no experimenta gaires variacions. Amb uns recursos basats en les activitats ramaderes —bestiar oví, cabres, bous i porcs— i en una agricultura cerealista de muntanya, afronten els rigors del medi ambient on viuen. La caça —senglar i cèrvol— i la pesca —truites de riu— també tenen força rellevància en l'economia domèstica. Els hàbitats estaven constituïts per petits poblats de

A l'esquerra, el gran pla de Beret.

Santuari de la Mare de Déu de Montgarri, a la vall homònima, aigua avall del pla de Beret (Salardú).



ROGER ROVIRA



ROGER ROVIRA

TAULA CRONOLÒGICA DE LES ETAPES FINALS DE LA PREHISTORIA CATALANA

CRONOLOGIA	SOCIETAT	HÀBITAT	ENTERRAMENT
~ 2200 aC Calcolític		Habitats en coves i poblats de cabanes a l'aire lliure.	Enterraments en cistes, amb entrada per desplaçament de la pedra de coberta; arques amb entrada per un vestibul pou; cambres pirinèiques amb entrada per un porta finestra. Són anomenats <i>dòlmens simples</i> . Inhumacions, també en coves artificials i hipogeus.
~ 1800 aC Calcolític final	Societats segmentàries amb profunda desigualtat social. L'enterrament col·lectiu els iguala a tots davant la mort. Final de la cultura del vas campaniforme.		
~ 1500 aC Bronze antic	Societats segmentàries, desestabilització social.	Petits poblats constituïts per agrupacions de cabanes.	Cistes (no megalítiques) amb enterraments individuals, coberts per algun tipus de túmul. Darreres reutilitzacions dels dòlmens.
~ 1200 aC Bronze final ple	Immigració indoeuropea, pobles que aporten el ritus de la incineració dels morts i la generalització de les tècniques de la metal·lúrgia del bronze. Es passa de l'enterrament col·lectiu per inhumació a l'enterrament individual per cremació.	Petits poblats de cabanes i habitat en coves a les zones costaneres i litorals. Primers assentaments protourbans a les valls del Segre.	Incineració i posterior deposició de les cendres amb urna ceràmica; aquesta sovint està protegida per lloses i amagada sota un túmul, fet de pedruscall i terra.
~ 1100 aC Bronze final II-III A	A partir d'aquestes dades, només esporàdicament s'aprofita algun dolmen per a l'enterrament ocasional d'alguna urna cinerària. Síntomes de jerarquització social.		Incineracions en cercle de pedres, en què les cendres són cobertes de terra. També incineracions en urna dipositada sota túmul.
~ 1000 aC Bronze final II-III A	Aculturació de les poblacions indígenes que accepten les modes, els rituals i la tecnologia dels nouvinguts.	Fort desenvolupament de l'habitat urbà.	Necròpolis d'incineració tumularia. Camps de túmuls, o pseudotúmuls (galgats).
~ 950 aC Bronze final III B	Immigració, procedent del centre d'Europa, de pobles incineradors que porten la nova tecnologia de la metal·lúrgia del ferro.	Població sedentària amb una economia agrícola i cria de bous i ovelles.	Deposició de les cendres del difunt en urna, i posterior enterrament a terra (<i>loculi</i>).
~ 675 aC Ferro primer	Assimilació dels ritus i costums dels nouvinguts per part de la població autòctona. Generalització de la metal·lúrgia del ferro, difosa pels fenicis i pels pobles indoeuropeus.	Població ramadera que s'estableix a la depressió de l'Ebre.	Àrees de població amb tendència als camps de túmuls (túmul plans). Àrees de població amb tendència als camps d'urnes.
~ 550 aC Ferro segon	Societats altament jerarquitzades, amb monarquies autocràtiques. Aristocràcia guerrera. Influència de les primeres colonitzacions mediterrànies (fenicis i grecs). Pobles anomenats <i>ibèrics</i> .	Desenvolupament general de l'urbanisme i l'arquitectura en pedra per tot el territori.	Enterrament generalitzat en camps d'urnes. Monuments funeraris heroitzants, només per a determinades classes socials. Enterrament de l'urna en petita cista de lloses, coberta per un túmul de carreus tallats i pedres mitjanes.
~ 400 aC Ferro segon	Transició a règims aristocràtics i gentilicis. Augment general del poblament.	Ciutats i poblats més grans. Cases amb diverses estances, edificis públics de caràcter religiós.	
~ 200 aC Ferro segon	Guerres Púniques. Conquesta romana.		

cabanes, més o menys dispersos; d'aquesta manera, no esgotaven gaire els recursos. L'home ja era gairebé sedentari; es desplaçava només amb els ramats a campaments estacionals quan els rigors del clima ho feien necessari. En els indrets pirinencs, més isolats, la ibèrització entra tard i amb poca intensitat, i les antigues tradicions podrien haver perviscut fins a la població preromana; en el cas de l'Aran, els *airenosi* citats per Polibi al segle III aC.

ELS RITUS FUNERARIS

Els monuments funeraris d'aquest itinerari els hem de situar en un moment posterior al megalitisme, en què els costums han canviat radicalment: s'ha passat de l'enterrament per inhumació col·lectiva en dòlmens i coves sepulcral, a la cremació individual dels cadàvers en pira funerària i la posterior deposició de les cendres en urnes ceràmiques —urnes cineràries—, que eren dipositades sovint sota estructures tumulàries de pedra, agrupades en petites necròpolis anomenades *camp de túmuls*.

Tot això es deu a l'assimilació per part del poble autòcton del ritus funerari portats per gent procedent del centre d'Europa, amb l'expansió de la metal·lúrgia del bronze. Aquest costum es generalitza als voltants del 1200 aC a tot el sud d'Europa. En els darrers moments del bronze mitjà i començaments del bronze final s'abandona definitivament l'enterrament en sepulcres megalítics. En el bronze final, hi ha pobles de tradició tumularia a l'àrea central i a l'extrem occidental de Catalunya; poblacions de la cultura dels camps d'urnes a l'àrea costanera, i a la Catalunya meridional es produeix una simbiosi de totes dues cultures. Amb l'arribada de la nova migració centreeuropea i la influència dels nous colonitzadors mediterranis, s'estén la metal·lúrgia del ferro i la nova modalitat d'enterrament, que consisteix a posar les urnes i les ofrenes funeràries directament en un clot al terra (*loculi*), arreglades, tot formant una necròpoli de camps d'urnes.



ELS MONUMENTS

Gairebé tot el que veurem en aquest itinerari és posterior al megalitisme neolític-calcolític. Principalment hi trobarem tres tipus de monuments, que són les pedres alçades, els túmuls i els cercles.

Les **pedres alçades** (*pèires llevades*) no poden ser considerades menhirs autèntics, per la dificultat de ser catalogades dintre d'un context neolític. Així i tot, algunes sembla que acompleixen la mateixa funció que els menhirs; és a dir, indiquen els llocs d'enterrament i els indrets amb una situació molt especial per als pobles que les aixecaren. En tot l'Aran només sembla que es pot considerar un autèntic menhir l'anomenada Pèira del Mijaran (Viella), que per la seva factura i les seves dimensions té un cert caire atlàntic. Altres són clarament fites que assenyalen el traçat de camins antics; els romans ja tenien el costum d'aixecar monjoies per marcar els passos de muntanya de les seves vies secundàries.

Els **túmuls** són elevacions artificials del terreny, generalment de planta circular, i tenen una estructura feta amb pedruscall i terra compactada per tal de cobrir l'espai destinat a l'urna cinerària, que solia estar protegida per unes quantes llosetes en forma de caixa i enterrada al sòl. En els casos més antics de la vall, el túmul cobreix una autèntica cista de planta rectangular, feta amb lloses clavades al terra i amb pedres per a la coberta; servia per fer-hi un enterrament individual per inhumació. Aquest és el cas de Coeilàs (Baquei-

ra), propera a l'itinerari, i de la cista del Mijaran, molt a prop del menhir; que es poden classificar dintre del bronze mitjà, en un moment final del megalitisme. En èpoques més recents —primera edat del ferro— hi ha estructures tumulàries quadrangulars reomplertes de pedruscall que evidencien una influència mediterrània. En aquests moments sorgeix una dicotomia entre els pobles indígenes que segueixen fent els enterraments sota els túmuls i un nou corrent migratori, també procedent del centre d'Europa, que enterra les urnes cineràries directament al sòl sense aixecar cap mena de túmul.

Els **cercles** són estructures més o menys circulars fetes amb pedres clavades al terra. Segons la seva dimensió, poden indicar on s'ha fet la deposició de les restes humanes incinerades. Solen ser cercles de dimensions mitjanes, d'entre 1 i 3 m de diàmetre; en aquests casos, no es pot afirmar sempre l'existència de túmul i hom suposa que la deposició de les cendres es feia al sòl i es cobria amb capes de terra. També poden indicar un espai on es devien desenvolupar els ritus de cremació; aleshores el diàmetre del cercle pot tenir entre 15 i 20 m. Creiem que no són ben bé cromlecs, però hi ha autors que admeten aquesta definició per a les estructures que no tenen elevació tumulària.

Al pla de Beret, tots aquests monuments estan fets amb roques locals, generalment amb granodiorita, gresos, esquistos i pissarra.

El pla de Beret, situat a 1.860 m d'altitud, a la capçalera de la Noguera Pallaresa, té 4 km de longitud i és cobert dels prats naturals més extensos de la Vall d'Aran.

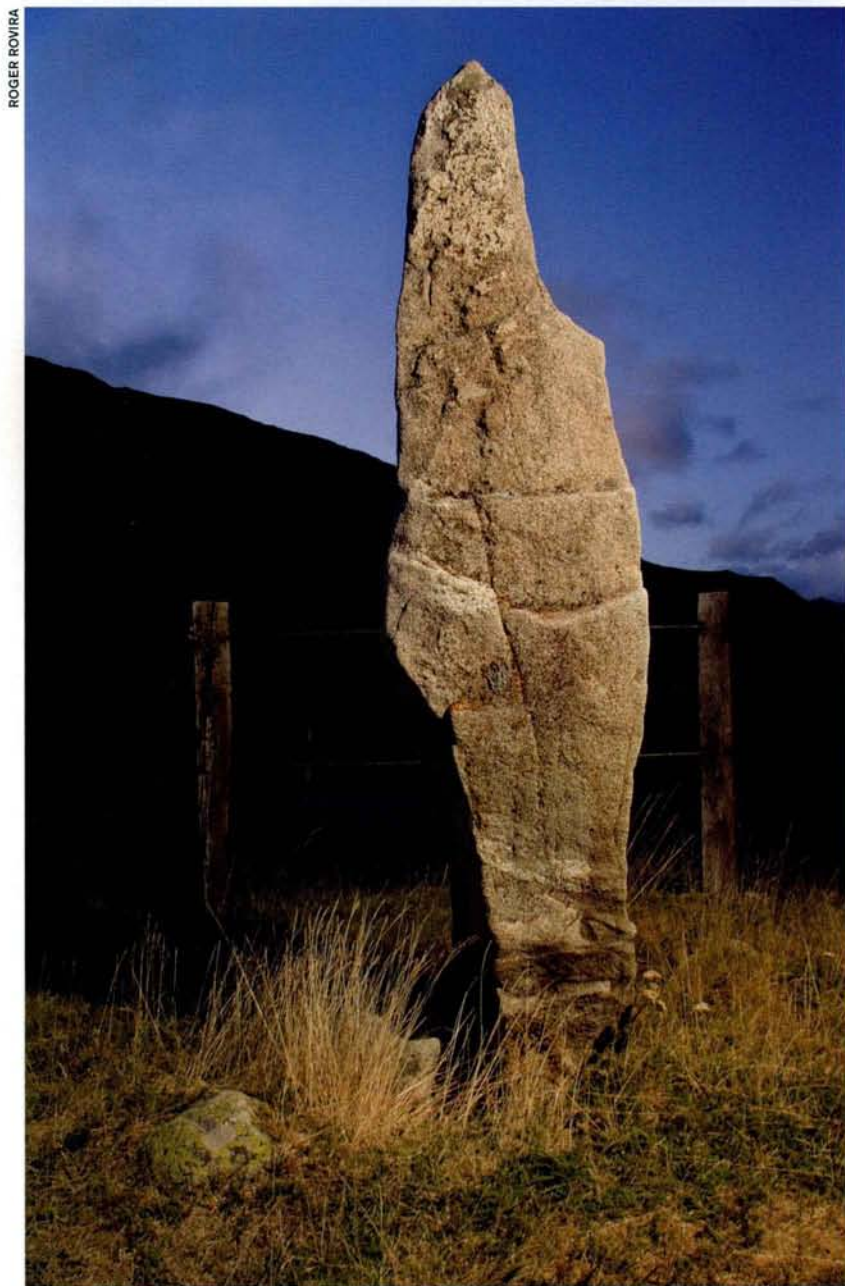




ALBERT MARTÍNEZ



La Pèira deth Uelh de la Garona (1) és un menhir de tres cares, antropomorf i escapçat de dalt, de gairebé 2 m d'alçada.



ROGER ROVIRA

ITINERARI ARQUEOLÒGIC

Transcorre pel pla de Beret, terme municipal de Salardú. Comença al naixement de la Garona –riu que travessa tota la vall, entra a França i mor a l'oceà Atlàntic– i continua el curs de la Noguera Pallaresa, que ajunta les seves aigües amb les del riu Segre i van plegats cap a l'Ebre i cap al Mediterrani.

Comencem la passejada a la pedra del Güell de la Garona, situada a l'inici del pla de Beret, a la dreta de la carretera, una mica abans de la cruïlla cap a l'aparcament de l'Orri.

Pèira deth Uelh deth Garona

1

Alçada: 1.850 m

Possible menhir de tres cares, de caire antropomorf i escapçat de dalt. Fa 1,90 m visibles i té un perímetre mig d'1,45 m. Els seus angles estan orientats cap al nord, sud-est i sud-oest; el més agut, a 360° nord, i la cara més ben polida, la nord-oest. De les tres pedres alçades que veurem al pla de Beret, aquesta és la que més s'assembla a un autèntic menhir neolític, per la factura antropomorfa, per les dimensions i per l'orientació que té.

Travessant la carretera de l'Orri, seguirem el GR 211 en direcció 60-70° est. Al cap de 3 minuts, la senda tomba envers els 40° nord-est, i des del senyal vermell i blanc del GR cal pujar una lloma en direcció 180° sud, uns 40 m, per trobar-nos un cercle d'incineració.

Cercle d'incineració

2

UTM: $x = 0332285 - y = 4730896$

Alçada: 1.880 m

És un cercle de pedres, amb una lleugera estructura tumulària, de 3,50 m de diàmetre. Funcionalment podria ser una tomba individual per dipositar-hi les cendres del difunt i, ocasionalment, algun objecte personal d'aixovar funerari cremat amb les despulles, dintre d'una urna ceràmica, tapada per un túmul de terra i pedruscall petit; o simplement, les cendres escampades a terra cobertes per terra compactada, sense cap aixovar ni cap ofrena, com és comú en aquests enterraments de muntanya.

Per arribar al proper monument, cal seguir la lloma en direcció nord; nosaltres, però, tornarem al camí i al cap de 5 minuts, a 2 o 3 m del riu, trobarem, a uns 15 m en direcció sud-est i a la dreta, un túmul.

Túmul

3

UTM: $x = 0332412 - y = 4731036$

Alçada: 1.882 m

És una magnífica obra tumulària, molt ben conservada, que sembla haver estat reaprofitada com a cabana de pastors en temps històrics. El seu interior delimita un espai irregular de 3,2 x 2 m i sembla haver tingut un accés predeterminat, encarat cap als 220° sud-oest. No sabríem dir si realment és un túmul o si es tracta d'una estructura de tipus dolmen, amb algun



passadís d'entrada. El túmul estricte té 5,6 m de diàmetre interior i 10 m de diàmetre exterior, incloent-hi el que semblen les restes d'un peristil. L'alçada del túmul és d'1 m, aproximadament. No s'hi aprecia cap llosa que pugui correspondre a una cambra sepulcral dolmènica, i això ens fa pensar en un túmul d'incineració. L'estructura interna de pedra seca podria indicar el lloc de deposició de l'urna o bé una possible utilització posterior com a aixopluc. No cal descartar, però, la possibilitat que sigui una trinxera de guaita, o en el seu reaprofitament com a tal, arran dels fets de l'octubre del 1944, quan els maquis varen protagonitzar el que es coneix com la Invasió de la Vall d'Aran, que va provocar un reforçament de la vigilància en l'indret per part del règim franquista. Només una acurada excavació arqueològica, que ignorem si s'ha dut a terme, podria donar-nos-en la resposta.

Des d'aquí caminarem uns 175 m en direcció sud-est per trobar damunt d'un llom unes possibles estructures d'hàbitat.

Possibles estructures d'hàbitat

UTM: $x = 0332607 - y = 4730908$

Alçada: 1.892 m

4

És un conjunt d'estructures que possiblement estaven destinades a l'hàbitat, en un indret que es reaprofitava, en un moment determinat, per fer-hi enterraments. Consta de tres construccions —que són les que semblen més aptes per a un hàbitat— de planta rectangular,

amb els angles arrodonits i orientades cap al sud-oest. El conjunt s'estén al llarg del llom uns 30 m, amb parets perpendiculars que limitarien l'espai d'hàbitat d'entre 3 i 6 m de fons; aquestes definirien almenys tres estances de 22, 17 i 50 m² aproximadament. Les parets estan fetes amb doble parament de pedra seca del qual sols resta el fonament i alguna pedra del llenç; els gruixos oscil·len al voltant d'1 m. A l'extrem sud-est, a la paret comuna de l'estructura anterior, hi ha una mena de túmul circular. Una certa similitud amb la que hem descrit anteriorment ens fa pensar que es tracta d'un túmul d'incineració funerària. A l'angle nord del conjunt d'estructures anteriors es troba una mena de petita cista rectangular, possiblement de caire funerari, orientada del nord-oest al sud-est i revestida amb una mena d'estructura tumulària. Ens queda plantejat el problema de la datació d'aquestes restes, ja que desconexim si s'hi ha fet alguna excavació arqueològica amb resultats prou determinants. Però si admetem com a certes les estructures funeràries, en el marc de l'edat del bronze final, i donem per suposat que en un indret s'estableixen primer les ocupacions d'hàbitat i, després, en èpoques d'abandonament, els usos funeraris, les restes de cabanes se situarien cronològicament en un moment anterior a les tombes, també dintre d'un context de l'edat del bronze final.

Caminarem fins al llom següent, uns 60 m, també en direcció sud-est, on trobarem al vessant meridional unes segones estructures destinades possiblement al mateix ús.

Túmul (3) en bon estat de conservació, que en el seu origen hauria estat una tomba individual d'incineració.

Estructures d'hàbitat

UTM: $x = 0332413 - y = 4730858$

Alçada: 1.895 m

5

Són restes de tres estructures rectangulars amb els angles arrodonits, possiblement d'hàbitat, orientades i obertes cap al sud-oest, situades al vessant d'una lloma suau. El que en resta és, possiblement, la base d'una paret seca, apuntalada sobre una filera doble de pedres clavades al terra i reomplerta de pedruscall. Tot el conjunt segueix els paràmetres descrits en l'anterior jaciment. Aquestes parets delimiten tres estances separades, que mesurarien 35, 50 i 30 m². Per la proximitat d'estructures funeràries, fàcilment datables, creiem que aquestes hàbitats es poden inscriure en el bronze final. Cal esmentar també que en aquest indret no apareix cap construcció que pugui ser considerada d'enterrament. Com en el cas del túmul anterior, és possible que aquestes estructures siguin producte dels esdeveniments del 1944 o de la guerra civil del 1936, malgrat la seva orientació paral·lela a la vall. Les estructures de pedra seca s'han fet sempre amb tècniques molt similars i és difícil esbrinar-ne l'època de la construcció. Repetim que només una excavació arqueològica molt acurada, que no sabem si s'ha fet, ens podria acostar a la veritat.

Tornem al sender, on l'haviem deixat, i al cap de 7 minuts més o menys creuem la Noguera i continuem en direcció nord-est, tot deixant una petita lloma a l'esquerra, en lleugera baixada i entre grans blocs granítics. Al cap d'11 minuts arribem al nivell dels aiguamolls; cal vorejar-los per la dreta, seguir en

direcció nord-est i buscar un camí que deixa els darrers grans blocs a l'esquerra. Als 13 minuts creuem el curs d'un riuet i uns 15 m després travessem una torrentera, cap al nord-est. Al cap de 15 minuts, uns 60 m després d'aquesta torrentera, ens queda a la dreta, en direcció sud-est i a uns 80 m, just a sota d'un petit salt d'aigua del riu de l'Audet (barranc de Blanheuar), el jaciment conegut, segons la bibliografia, com a necròpoli del tuc de Vaquèira.

Necròpoli del tuc de Vaquèira

UTM: $x = 0333010 - y = 4731579$

Alçada: 1.858 m

6

L'espectacular necròpoli consta d'un gran cercle de planta ovalada de 20,50 m de llarg i 13,40 m d'ample, fet de lloses clavades i possiblement de paret seca en algun tram. A la banda nord-est té una pedra alçada. En l'interior hi ha, almenys, tres estructures funeràries, segurament posteriors al cercle original. A l'extrem oest, tanca la part absidial de la planta, formant una subestructura també ovalada, i al mig hi ha una llosa allargada que podia haver estat aixecada. A l'extrem nord-est, té una estructura allargassada reomplerta de pedruscall. Al cantó sud hi ha un túmul quadrangular, que mostra encara la petita cista on era dipositada l'urna cinerària. A l'exterior del cercle, a la banda sud-oest i adosat al túmul anterior, una estructura tumulària complexa amb restes d'alguna filada de pedra seca, de planta rectangular, completa el grup central de la necròpoli. Als laterals apareixen altres restes. Al cantó nord-est, hi ha una estructura rectangular, que

Necròpoli del tuc de Vaquèira (6), en què l'estructura principal és un gran cercle on es devien practicar els ritus de la incineració dels cadàvers.



podrien ser les restes d'una paret de pedra seca. Al sud-oest, molt a prop del riu, hi ha una estructura rectangular, que sembla les restes d'un túmul, amb parament de pedra seca. A pocs metres a l'est del cercle gran, hi apareixen un seguit d'estructures, orientades de nord-est a sud-oest, que poden ser identificades com un cercle de pedres en molt bon estat de conservació, un cercle similar que presenta una estructura elevada per un túmul i les possibles restes d'una estructura rectangular amb túmul ben conservat on encara es poden apreciar les primeres filades d'un mur de pedra seca, que devia servir per recolzar-hi l'estructura tumulària. Al costat oest d'aquestes estructures, hi veiem les restes del que podia haver estat un cercle d'incineració.

No cal dir que la complexitat del jaciment fa patent la llarga utilització en el temps del lloc per a usos funeraris. A la vora d'un dels cercles petits es varen recollir fragments de ceràmica feta amb torn, cosa que podria indicar la data tardana d'almenys part de la necròpoli. Caldria situar-la entre el bronze final i una fase avançada de l'edat del ferro.

Reprenem el camí, i al cap de 18 minuts, creuem una altra torrentera; en aquest punt tenim a l'esquerra, en direcció 320° nord-oest i al costat de la carretera, la Pèira Arroja, que després visitarem. Anem en direcció nord-est i en 22 minuts, uns 100 m abans de l'estació dels remuntadors i a uns 5 m a la dreta del camí, en direcció sud-est, hi trobem uns altres cercles d'incineració.

Cercles d'incineració

7

UTM: $x = 0333247 - y = 4732045$

Alçada: 1.790 m

Són dos túmuls d'incineració, units per una mateixa paret, que formen dues estructures: una de planta subcircular de 5,90 m de llarg i 4,60 m d'ample, amb una pedra a l'interior que podia haver estat aixecada; i una altra també de planta subcircular, que fa 4,90 m de llarg i 3,60 m d'ample i està adossada a l'anterior pel cantó nord-oest. Una mica més al nord, ja fora del túmul, s'hi endevina un cercle de pedres d'uns 11 m de diàmetre. Hi ha una tercera estructura cap al nord-oest, també fora del túmul, recoberta de pedruscall i de 2,30 m de diàmetre.

Anirem fins a l'estació dels remuntadors i en 25 minuts creuem la Noguera Pallaresa per un pont de fusta. Pugem fins a la carretera asfaltada (28 minuts) i des d'aquí la prenem a l'esquerra fins al refugi de la Pèira Arroja, a la banda esquerra del qual veiem la pedra alçada del mateix nom.

Pèira Arroja

8

UTM: $x = 0332874 - y = 4732029$

Alçada: 1.767 m

Es tracta d'una estela de quatre cares, escapçada a la part superior. Fa 2,17 m d'alçada visible, una amplada d'uns 0,50 m per cara i un perímetre d'1,80 m. Els angles orienten amb més o menys 20° de diferència cap als quatre punts cardinals. La factura és



ROGER ROWIRA

molt regular, aprofita una pedra erosionada pel glaç; la pedra és pissarro i la coloració que té es deu a uns líquens oxidats. Es descarta, per la seva morfologia, que sigui un menhir neolític-calcolític. Podria ser una estela funerària aixecada al bronze final o ferro primer i que l'enterrament que indica hagués desaparegut en haver-se traçat la carretera, ja que sembla que el camí antic hauria de passar per l'actual recorregut del GR. Difícilment seria una monjoia indicadora del camí de muntanya.

A uns 50 m en direcció nord i a l'altra banda de la carretera, hi trobarem una pedra amb inscultures.

La Pèira Arroja (8) és una estela de quatre cares, escapçada de dalt, que supera els 2 m d'alçada.

Gran bloc de pedra amb cassoletes rituals, similars a les que es troben al voltant dels monuments megalítics.



LLUIS VIDAL

Glossari

Cultura dels camps

d'urnes (*Urnfelder-kultur*)

(Datable des del 1150 fins al 700 aC). Genèricament és la cultura que ens porten els pobles procedents del nord i centre d'Europa, caracteritzada pels ritus funeraris d'incineració dels cadàvers i per la tècnica metal·lúrgica del bronze i, posteriorment, del ferro. Es parla de camps d'urnes antics, fent referència a les primeres incursions dels indoeuropeus durant el bronze final (1150-900 aC); aquests són de tradició tumulària; és a dir, que l'urna cinerària està enterrada sota un túmul (camps de túmuls). I de camps d'urnes recents, de l'etapa posterior, en què semblen aturar-se els moviments migratoris, amb la fixació consegüent sobre el territori (900-700 aC), quan desapareix el costum d'enterrar les cendres dels morts sota túmuls i les urnes són dipositades en forats fets a terra, arreglades, tot formant la necròpoli. Aquesta nova modalitat perdurà durant tota l'edat del ferro primer (700-550 aC) i, per extensió, serà l'enterrament més comú en tot el període ibèric (550-200 aC).

Inscultures

UTM: $x = 0332880 - y = 4732107$

Alçada: 1.760 m

És una gran pedra que té, aproximadament, unes seixanta inscultures circulars en forma de cúpula invertida, que mesuren des de 3,1 cm de diàmetre x 1 cm de profunditat fins a 5,5 x 1,7 cm. Anomenades *cassoletes*, se suposa que tenen un caràcter ritual relacionat amb l'enterrament. No poden ser degudes als efectes de l'erosió, ja que el seu fons concav és el resultat de l'abradió de l'eina de pedra dura emprada per realitzar-les. Així i tot, de vegades, els resultats de la descomposició de la roca, sota els efectes del gel, poden donar forats semblants a les cassoletes. Són típicament neolítiques i en comarques com l'Alt Empordà estan molt relacionades amb els dòlmens. Podrien testimoniar perfectament la permanència de certes tradicions en l'àmbit de les muntanyes pirinenques.

Tornem a l'aparcament del pla de Beret i el voregem per l'esquerra en direcció gairebé nord fins a retrobar el GR 211. En 32 minuts, comencem el camí que ens portarà a Montgarri per la riba esquerra del riu la Noguera. Al cap de 35 minuts, a uns 200 m, travessem una petita torrentera, des d'on veiem, en direcció 75° est i a 240 m, la Pèira Hicada.

Pèira Hicada

UTM: $x = 0333519 - y = 4733015$

Alçada: 1.839 m

És una estela amb dues cares molt ben polides. Mesura 1,34 m d'alçada visible i està orientada de nord-oest a sud-est (120°). La cara sud presenta una incisió rectilínia de 10 cm de llarg que sembla haver estat feta amb una eina metàl·lica en un moment posterior a la realització de l'estela. La cara nord té una fractura i actualment resta inclinada sobre aquesta cara amb un angle d'uns 40-50°. Al peu apareix una pedra allargada, caiguda, que sembla molt treballada, de 2,5 m de llarg, orientada de sud a nord. A 23 m en direcció 50° nord-est, hi trobem un cercle de pedres amb un lleuger túmul de 0,25 m d'alçada que delimiten un espai de 1,80 m de diàmetre. Pràcticament al seu costat hi ha una altra pedra treballada, sens dubte

9

una estela similar a la Pèira Hicada, gairebé totalment soterrada —només en surten a la superfície 0,50 m i fa 0'49 m d'amplada per 0,12 m de gruix. Amb la troballa del cercle d'incineració i d'una segona llosa enterrada —sembla gairebé idèntica a la que encara resta alçada—, seria possible afirmar que totes dues servien com a esteles funeràries que assenyalen una petita necròpoli d'incineració.

Tornem al camí i en 37 minuts creuem dues torrenteres molt seguides. En 38 minuts, topem amb un altre torrent, i al cap de 39 minuts trobarem el rierol que baixa del cantó sud-oest de la cabana de Parros (Arriu de Parros). Des d'aquest punt, tenim unes possibles estructures d'habitat a 230 m, en direcció 100° est, i la necròpoli del pla de Beret a 410 m, en direcció 70° est. També hi podem arribar desde la Pèira Hicada caminant uns 300 m en direcció 20° nord, tot travessant el riu de Parros, per trobar-nos amb les estructures d'habitat. Després cal caminar uns 260 m en direcció 35° nord-est fins a un meandre de la Noguera per trobar la necròpoli del pla de Beret.

Estructures d'habitat

UTM: $x = 0333661 - y = 4733277$

Alçada: 1.822 m

Situat al marge esquerre del rierol de Parros i a prop de la Noguera Pallaresa, hi identifiquem una gran estructura, segurament d'habitació, per les restes de fonament de paret de pedra seca que presenta a la banda nord-oest. Tindria dues estances: una de planta rectangular oberta cap al sud-est, i una altra annexa orientada a l'est i que té comuna la paret de fons de la primera estructura. Hi ha, a més, en direcció nord-est, dues estructures que podrien ser dos cercles d'incineració. La proximitat de possibles estructures funeràries a estructures d'habitació ens fa pensar en una reutilització de l'espai en un moment d'abandonament de la pleta com a habitat.

Necròpoli del pla de Beret

UTM: $x = 0333823 - y = 4733479$

Alçada: 1.808 m

Gran necròpoli d'incineració, situada a prop d'un meandre de la Noguera Pallaresa i orientada de nord-est a sud-est. Consta de dos conjunts diferenciats. A la banda oest, hi ha dues estructures enllaçades, possiblement alçades en moments diferents dintre del mateix període. Una d'aquestes estructures és un cercle de planta circular d'uns 5 m de diàmetre interior, amb un basament de paret de pedra seca de gran amplada. Una paret grollera de pedra seca que orienta als 50° nord-est l'uneix a una estructura tumulària, de planta polygonal de 10 per 8,5 m de superfície; amb un clos interior. Estructura, que creiem modificada, sobretot en el seu interior; bé com a refugi de pastors, bé per a usos militars, com abans ja hem esmentat. El cercle, lloc on es devien fer els rituals d'incineració, pot haver estat emprat com a cleda, en temps històrics. I l'estructura tumulària podria haver estat utilitzada com a



A l'esquerra, urna cinerària del tipus globular bitroncocònica on es dipositaven les cendres del difunt, a la necròpolis de can Bec de Baix, Agullana (Alt Empordà). A la dreta, urna cinerària del tipus bitroncocònica del coll alt, de la necròpolis de can Missert de Terrassa (Vallès Occidental). Totes dues són del bronze final.



aixopluc tot ampliant-ne el clos interior, que originàriament serviria per contenir una o diverses urnes cineràries. Som davant d'un enterrament posterior al cercle i a la necròpoli tumulària annexa. L'altre conjunt diferenciat és una necròpoli de túmuls d'incineració. Malgrat que només en dues estructures es pot apreciar una mica de túmul, cal suposar que totes les altres en tenien. Aquest, fet de pedruscall i terra compactada, no ha resistit el pas dels anys. Nosaltres comptem unes tretze estructures, totes fetes amb pedres mitjanes, de planta més o menys circular que van dels 2,10 x 2,30 m de diàmetre a l'1,30 x 1,80 m de diàmetre. Sembla que en les excavacions realitzades per M. Gourdon el 1877 van ser trobades, dintre d'un dels cercles de pedra, les restes d'una urna que contenia ossos humans calcinats. El conjunt fou retrobat el 1994 pel senyor Jèp Montoya Parra, membre de la Fundació del Museu Etnològic.

Tornem al GR i el seguim fins a can Cabau, on arribarem en 60 minuts; i en uns 15 minuts més, serem al santuari de Montgarri.

Santuari de la Mare de Déu de Montgarri



Petit santuari fundat vers el 1117-1119 dC, al voltant de la imatge d'una verge trobada per un pastor francès enmig d'un matoll. Es veu que aquest pastor va agafar-la per endur-se-la a França i la va posar dins del seu morral, però en passar el port d'Orlà va adonar-se que ja no la portava; aleshores, va tornar al lloc on l'havia trobat i allí estava, i va repetir el viatge, però li va passar

un altre cop el mateix, i així unes quantes vegades. De manera que, finalment, va reconèixer la voluntat de la Mare de Déu de quedar-se per sempre en aquell indret. Aquesta llegenda es repeteix amb algunes variants en gairebé tots els casos d'imatges de verges amagades durant la invasió del sarraïns i trobades al cap dels anys.

L'edifici actual es bastí al segle XVI. Imitava l'estil renaixentista quan era propietat del poble de Gessa, que vengué l'indret al comú de Salardú i Tredòs, tot conservant la propietat del santuari. Els edificis que l'envolten són la rectoria, la casa de l'administrador i l'antic hospital d'acollida dels vianants.

Bibliografia

ANDRÉS RUPÉREZ, Maria Teresa. «Los "cromlech" pirenaicos». II Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1976.
– «La estación megalítica de Guarrinza (Huesca). Nuevas investigaciones». *Bolskan* 9. (1992).

CÒTS E CASANHA, Pere. *Eth populament antic en pre-pirineu e pirineu centrau en relacion damb era Val d'Aran*. Terra Aranese (II època) 1 (1995).

MAYA GONZÁLEZ, José Luis. «Les necròpolis tumulàries ilerdenses. Els pobles preromans del Pirineu». II Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1976.

RAFEL I FONTANALS, Núria. «El món funerari. Les primeres civilitzacions històriques». *Història política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1996.

ROVIRA I PORT, Jordi. «El bronze final al vessant sud del Pirineu català. Els pobles preromans del Pirineu». II Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1976.

Llibretes de camp amb els dibuixos de la necròpolis del tuc de Vaquèira (6), i els seus monuments.

Mongòlia,

una terra de contrastos

Text i fotos: **Pep Viñas**

Un recorregut per Mongòlia ens mostra un país ple de deserts, planícies d'herba i també muntanyes inaccessibles. Són paisatges ben diversos a través d'un estat de l'Àsia central encara molt poc conegut pels excursionistes d'avui. L'autor, amb aquest reportatge, ens endinsa en un impressionant viatge a través de les estepes de Genguis Khan i de la cultura mongola, i ens descobreix els nòmades i la seva manera de viure.

VIATGE A MONGÒLIA

Feia temps que ens havíem proposat d'anar a Mongòlia, però per diverses circumstàncies no va ser fins a l'estiu del 2004 que vam visitar, amb un grup d'amics —el matrimoni Anglada, la seva filla Sònia i quatre amics seus, l'Hélène, la Menchu, l'Àngel i el David—, aquest meravellós país.

Volem de Barcelona a Irkutsk, passant per Moscou. De bon matí, creuem la taigà a peu fins al lloc d'acampada, a la vora del llac Baikal, la descripció del qual requeriria tot un altre capítol.

*Monestir
d'Amarbayasgalant
Khiid.*

Primer dia

Fa un temps esplèndid. Mig a peu, mig amb tren, arribem a un embarcador i creuem amb transbordador el riu Angara, únic desguàs del Baikal. Fem nit a Listvi-janka en una casa particular. Al matí, visitem la ciutat que voreja el llac i l'interessantíssim museu del Baikal, i a la tarda pugem dalt d'un petit cim que domina la ciutat i el llac. Després d'una bona dormida i un copios esmorzar siberià, tornem a l'embarcador a peu, ja que és molt a prop, i en un petit vaixell arribem a Vidrino, a la riba sud del Baikal. Allà ens espera un minibus confortable que ens porta per una bona carretera a Ulan-Ude, on fem nit en un gran hotel.

Segon dia

Seguint el riu Selenga per una bona carretera i bonics paratges, arribem a la frontera de Mongòlia. El cel és claríssim i la calor es fa notar. Després d'unes hores d'espera i de gestions, creuem la frontera i ens trobem amb dos vehicles i l'equip que ens acompanyarà durant tot el viatge per Mongòlia: dos xofers, la guia —una noia jove que parla una mica el castellà— i la memorable cuinera —que, encara que



només parla mongol, es fa entendre molt bé, és qui coneix millor el país i prova de fer-nos-el visitar a fons. Aquí comença pròpiament la nostra aventura a Mongòlia. A partir d'ara, i segons les circumstàncies, acamparem o dormirem en iurtes de lloguer –com si fossin motels. Encara passem uns quants quilòmetres de carretera asfaltada fins passar Darkhan, ciutat industrial, de construcció típicament soviètica i sense gaire interès especial.

Per anar al monestir d'Amarbayasgalant Khiid, agafem un trencall a mà dreta. El camí fins al monestir (70 km aproximadament), difícilment l'hauríem pogut recórrer sense tracció a les quatre rodes. Es fa de nit i el monestir està tancat. Dormim per primer cop en un campament turístic de iurtes. Comprovem que són confortables, originals i molt espaioses.

Tercer dia

Ens dediquem a visitar el monestir, construït el 1737. Quan els soviètics hi van arribar cap al 1930, només van destruir 10 dels 37 temples, i sembla que va ser a causa de les objeccions que hi van posar alguns comandants locals. Entre els anys 1975 i 1990, el monestir va ser restaurat amb fons de la UNESCO i és considerat el segon més important del país, després del d'Erdene. Tanca el recinte una gran muralla enmig d'una ampla vall verda on pastura el bestiar. Hi arribem just a temps per assistir a les pregàries dels monjos, cerimònia sentida i impactant. Després d'una visita general, tornem a la carretera asfaltada fins a Bulgan, passant per Erdene, ciutat moderna que ha crescut a causa de les enormes mines de coure i molibdè explotades recentment a partir dels anys seixanta, encara que hi ha evidència que fa més de 200 anys que els mongols ja hi feien cassoles de coure.

La guia té molt d'interès per parlar a Erdene una estona, ja que, a més de ser la seva ciutat natal, hi viu la seva àvia, que està molt malalta i voldria veure-la. Ens aturem en un carrer ample ple d'arbres on ens espera un familiar seu. El xoc és gran quan li fa saber que la seva estimada àvia s'acaba de morir. Naturalment, li diem que es dediqui a la família i



que es prengui el temps que calgui. Quan torna, al cap d'unes hores, encara no ha decidit si es queda o no a l'enterrament. Finalment, opta per seguir el viatge. El temps és fred i rúfol. La guia ens proposa una visita a casa dels seus oncles, que viuen en una casa de pisos indescriptiblement tronada per fora, amb l'escala feta malbé, etc. Però ens enduem una sorpresa en entrar al pis, ja que està ben instal·lat i net i és modern; tot plegat fa goig, i la família és encantadora, endreçada i polida. Ens serveixen te i pastes segons els seus costums. La guia troba consol a prop de la seva família en aquells moments tan tristos. Tornem a la carretera i en arribar a Bulgan ens cau una forta tempesta. En lloc d'acampar, decidim anar a un hotel, que resulta deplorable.





Acampada
a la reserva natural
del llac Khorgo.

Quart dia

Ens llevem i anem al parc nacional de Khorgo-Ter-khiin Tsagaan Nuur per unes pistes sense senyalització. Fa mal temps. Cap al tard, però, amb un temps esplèndid altre cop, acampem, a mig camí, en un paratge molt verd, vora un riu serpentejant d'aigua clara. Ens impressiona la gran varietat de flora silvestre que conté cada prat que trepitgem. Hi descobrim plantes que no havíem vist mai.

Cinquè dia

L'endemà seguim el nostre itinerari i, aconsellats per la cuinera, visitem unes restes arqueològiques molt interessants: uns monòlits de pedres gravades de 3 o 4 m d'altura, clavats al terra i inclinats cap a l'est.

Estudis científics recents daten aquestes pedres extraordinàries de l'any 1.000 aC i és remarcable que, d'entre les 400 que han estat estudiades, tinguin totes els gravats diferents. Més endavant, tornarem a veure alguns d'aquests monòlits solitaris i abandonats. En el complex que tenim davant, hi ha alguns monòlits verticals. Sembla, segons ens fan saber, que és el resultat d'una restauració equivocada.

Aquest mateix matí, passem per un paratge sagrat dins d'un bosc. Hi ha un arbre monumental amb diverses branques que toquen a terra tot ple de banderoles blaves, color sagrat que predomina a Mongòlia. La gent el reverencia tot donant-li la volta en el sentit de les agulles del rellotge. És un indret molt bonic. A prop, hi ha un riu que ha format una gorja

Monestir d'Ongiin.





profunda. Dinem al bosc, a tocar de l'arbre sagrat, sobre un prat ple de flors, entre les quals destaquen unes flors de neu grandioses i bellíssimes.

Finalment, arribem al parc nacional de Terkhiin Tsagaan Nuur, que encara està molt poc organitzat. És una zona volcànica, amb boscos i llacs. Acampem en un prat immens vora el llac principal, que té una extensió considerable. Gaudim d'una vista panoràmica esplèndida i d'una posta de sol que realça el perfil dels volcans, distants, a l'altra riba.

Sisè dia

L'endemà pugem a peu fins a l'espectacular cràter del Khorgo. De dalt estant, gaudim un altre cop d'una vista magnífica. Més tard, travessem un bosc i ens arri-

bem a unes coves de lava. De passada, admirem la flora volcànica que cobreix la zona, els magnífics boscos de cedres i altres coníferes. Ens aturem a dinar una mica més enllà. Completem les postres amb unes groselles negres que acabem de collir i uns pinyonets de cedre deliciosos. Seguim cap al sud i veiem la famosa roca Thaika Chuluu, una gran pedra d'una sola peça al mig d'una extensa zona plana de prats. Diverses llegendes expliquen com va arribar fins aquí. El que és interessant, però, són les inscripcions antiquíssimes i en diverses llengües que s'hi han anat reunint. Llàstima que s'hi han superposat tota mena de grafitis moderns que en dificulten la identificació. Aquesta nit tornem a dormir confortablement en iurtes. Una noia ens encén el foc de l'estufa, que força falta fa.





*Temple de
Gandantegchinlen.*

*Una cerimònia
religiosa al monestir
d'Amarbayasgalant.*

Setè dia

Seguim cap al sud, i parem a Tsetserleg, una petita capital molt ben tinguda, amb un estil de vida encara força autèntic. Hi visitem el temple de Buyandelgeruulekh, que miraculosament es va escapar de la destrucció dels soviètics perquè el van destinar a museu. Ara torna a ser temple, però encara conserva un petit museu amb estris i mobles antics força interessants.

Arribem a l'antiga capital, Karakorum, on visitem el temple d'Erdene, que va ser el primer centre lamaista de Mongòlia. Està ubicat dins d'una enorme extensió rectangular encerclada per una muralla. Abtai Khan el va començar a construir el 1586. Al cap de 300 anys tenia un centenar de temples. Els manxús el van destruir. Vers el 1760 s'hi va fer una primera restauració, i el 1808, una altra. Però durant el domini estalinista es van tornar a destruir gairebé





tots els temples. Només en van quedar trets. Del miler de monjos que hi habitaven, molts foren assassinats, i la resta van ser forçats a pujar en camions per ser deportats. Mai més no se'n va saber res.

Al vespre, en el camp de iurtes on ens allotgem, assistim a un concert de cants i música tradicional. Es tracta d'un grup famós que ha fet diverses gires per Europa i té uns dels millors cantants del país, que, curiosament, poden emetre dues veus o notes simultàniament. Com tenen per costum, una jove contorsionista actua durant part del concert.

Vuitè dia

Seguim més al sud i el paisatge es fa cada vegada més sec. Arribem al temple Ongiin, que havia ocupat una extensió enorme i tenia molts edificis que van ser totalment arrasats durant l'època estalinista. Actualment, s'ha començat a reconstruir per la part més elevada, on ja hi ha un petit temple. En unes iurtes, s'hi exposa material divers recuperat.

Fins ara hem tingut, en general, un temps esplèndid, però aquest matí fa una calor sufocant. Som en ple desert de Gobi i el sol pica de valent. Després de buscar lloc a l'ombra per dinar a fora, dedidim apropar-nos a una iurta on viu una família de criadors de camells. Alguns del nostre grup aprofiten per fer un tomb amb camell. Prop d'allà, cap al tard, ens aturem en alguns pous d'aigua i observem que, com en altres zones desèrtiques del món, s'hi acumula el bestiar per abeurar-se, a hores fixes i fent cua jeràrquicament.

Novè dia

Més al sud, a Bayanzag, ens filem a unes terrasses que hi ha sobre uns espadats rogenys espectaculars. Aquest és el famós lloc, excavat per primera vegada el 1922, on es va trobar un gran nombre d'ous i d'esquelets de dinosaure, que s'exposen al museu d'Ulaanbaatar.

En el punt més al sud del viatge, en una zona muntanyosa, ens acostem a un altre parc nacional, la gorja del Yolyn Am. A l'entrada, hi ha un petit museu que mostra l'essencial d'aquest lloc tan especial d'enmig del desert. Després, ens endinsem en una vall per on passa un riu modest amb meandres que formen alguns aiguamolls. Deixem els vehicles i prenem un camí que segueix el riu. La vall s'estreny i el camí es torna pedregós i fosc a causa de l'alçada i l'estretor de les parets rocoses que el limiten. El riu es torna turbulent i el camí, fonedís. Sovint hi ha grans masses de gel al final del trajecte, però no hi arribem perquè es fa tard. De tornada, ens observen encuriosits les piques, que entren i surten dels caus a una velocitat sorprenent. Tornem als vehicles i passem allunyats de les muntanyes que acabem de deixar. Observem que la gorja talla totalment la muntanya de punta a punta. De camí, ens acostem a unes dunes no gaire importants de color rosat. Pugem al cim. Per tot el voltant veiem camells que pasturen.

A continuació, comencem la tornada cap al nord, travessem zones planes semidesèrtiques, trencades de tant en tant per serralades que van d'est a oest. Pel camí passem per ruïnes de temples budistes completament destrossats durant la dominació soviètica. Comença a haver-hi, però, petites reconstruccions. En visitem algunes. De lluny, ens captiva un temple mig caigut. S'hi veuen les columnes que conserven algunes pintures i part del sostre que deixa entrar una llum especial per les esclotxes.

Seguim cap al nord i ens endinsem cap a Baga Gazarin Chuluu, unes muntanyes de granit espectaculars ubicades al mig de la plana. El cim fa 1.768 m. Dins del massís, en una zona molt tancada, entre masses de roca impressionants, hi ha un convent enrunat. Encara s'hi veuen les restes del jardí que l'envolta i unes pedres votives sobre els cims més alts. La baixada cap a la plana, entre parets rocoses, és preciosa.

Travessem zones planes semidesèrtiques, trencades de tant en tant per serralades que van d'est a oest. Pel camí passem per ruïnes de temples budistes completament destrossats.

A prop d'allà, hi viuen els pares del nostre xofer, que ens demana si volem anar-los a veure. ¡Quina sorpresa tan agradable de poder compartir la tarda amb la família del nostre amic! Ens anem acostant a la iurta que veiem de lluny. ¡Quina acollida! Ens ofereixen una espècie de iogurt, galetes i els típics trossets de formatge sec. Nosaltres els corresponem tan bé com podem. No ens hi hem pogut comunicar amb paraules, però sí amb els sentiments que desprenem tots nosaltres.

Aquest vespre acampem a la plana, amb vistes a les muntanyes, un lloc ben salvatge. A uns 100 m de les tendes, hi descobrim un monument arqueològic: un d'aquests monòlits inclinats que assenyalen l'est.

Uns nens pregunten davant del temple de Gandantegchinlen.



Desè dia

Finalment, arribem a Ulaanbaatar, la capital, on ens allotgem en un gran hotel. És una ciutat moderna que conserva força vestigis d'urbanisme soviètic. L'endemà visitem el museu d'història natural, on admirem el principal tresor abans esmentat: ous i esquelets complets de dinosaures, la majoria dels quals, en molt bon estat, procedeixen de Bayanzag. Després anem al museu nacional d'història de Mongòlia, on s'exposen objectes i documents sobre la història del país i la vida quotidiana dels seus habitants. Acabem visitant el temple de Gandantegchinlen, que va ser construït el 1838 sobre les ruïnes d'un altre temple. Va sofrir les purgues del 1937, però es va salvar perquè el van voler convertir en una peça important per ensenyar als estrangers. En el temple principal, hi ha una famosa estàtua d'Avalokitesvara d'or i bronze, de 20 m d'alçada. Va ser destruïda el 1937 i el metall es va fer servir per a la fabricació de bales. Des del 1997 la reemplaça una nova escultura de 25 m d'alçada i de coure cobert d'or, donació del Nepal i del Japó.

En els temples laterals es veuen nombrosos monjos i novicis i s'hi celebren cerimònies religioses, amb una gran participació per part del poble. L'ambient és alegre i devot.

A la tarda, anem a veure una representació de música i dansa tradicionals i, com tenen per costum, els de l'agència de viatges local ens conviden a un sopar d'acomiadament en un bon restaurant típic, on ens tornen a obsequiar amb música i cants, sempre sorprenents.



En el decurs del viatge es va anar establint una autèntica amistat entre tots i no és sense una mica de tristesa que ens acomiadem dels companys mongols.

Onzè dia

Per tornar a Irkutsk agafem el tren transmongolià. Tota una experiència. És una línia que se separa del transsiberià al nivell del llac Baikal i travessa Mongòlia fins a acabar a la Xina. Tot el material sembla tret d'una pel·lícula d'època. Els compartiments són de quatre lliteres d'una robustesa descomunal i, quan cal, les de dalt es pleguen i les de baix queden com a seients. De dia, contemplem tota una zona del nord de Mongòlia amb rius, llacs, boscos, algun poblet, complexos industrials, mines... Però la nit es fa eterna. A la frontera, el tren s'atura en una estació. Passem unes hores esperant els funcionaris amb les portes dels vagons i dels lavabos tancades amb clau. A mitja nit, comença un registre exhaustiu, amb tot l'enrenou de paquets inclòs. Mentrestant, veiem passar cap a la Xina una infinitat de trens de càrrega llarguíssims que transporten troncs de fusta de la taigà i files interminables de vagons cisterna de Likos carregats de petroli. Més tard, voregem la costa sud del Baikal.

Dotzè dia

A Irkutsk visitem tranquil·lament la ciutat. Davant de l'hotel tenim una agradable avinguda amb jardins, amb restaurants, locals d'espectacles, algun museu, botigues, etc. Aprofitem per fer un tomb per la part antiga de la ciutat. S'hi conserven cases típiques de fusta en més o menys bon estat, la universi-



tat i el mercat, modern i de grans dimensions. Finalment, localitzem el barri dels decabristes. Hi visitem un parell de cases museu força interessants que ens parlen d'aquest moviment revolucionari.

Per aprofitar les últimes hores de la nostra estada, i sense tenir l'oportunitat d'assistir a un concert, optem per anar al circ, espectacle tradicional d'aquestes contrades. Per acabar, no ens queda més remei que refer l'equipatge i agafar l'avió cap a Barcelona, tot emportant-nos-hi també totes les nostres vivències.

A dalt, ramat de cavalls a prop de la reserva de Khorgo.

A sota, un grup de camells abeurant-se al desert de Gobi.

Els mongols
havien estat
un gran imperi
que al segle XIII
s'estenia des de la
Corea actual fins
a Hongria i que
va instaurar a
Pequín la famosa
dinastia yuan.

*Interior d'una iurta
destinada als turistes.
A sota, campament
de iurtes a prop de la
famosa roca de Thaikar.*

Mongòlia és un país lliure, democràtic i independent, situat entre la Xina actual i la Sibèria russa. És el que queda d'un país molt més gran del qual la Xina s'ha quedat una gran extensió que anomena Mongòlia Interior, i Rússia, una altra gran part que ha quedat incorporada a la Sibèria. Els mongols havien estat un gran imperi que al segle XIII s'estenia des de la Corea actual fins a Hongria i que va instaurar a Pequín la famosa dinastia yuan. La independència de Mongòlia va ser una felicitat conseqüència dels interessos contraposats de l'imperi estalinista i la Xina de Chiang Kai-shek enfrontada amb Mao Zedong.

Mongòlia ocupa una extensió d'1,67 milions de km², on hi ha uns 2,5 milions d'habitants, sense comptar els 3 milions aproximats que viuen a la Mongòlia Interior i un altre milió que habiten la veïna Sibèria. La major part dels habitants són nòmades i es dediquen a la ramaderia –sobretot iacs, cavalls, camells, cabres i ovelles– i als productes que se'n deriven. Viuen en les conegudes iurtes (*gers*), que traslladen regularment per aprofitar les millors pastures segons l'època de l'any. En l'actualitat, força gent ha tendit a instal·lar-se permanentment a les ciutats, especialment a la capital, Ulaanbaatar. No obstant això, als afores de la ciutat hi ha extensos barris on la gent encara viu en iurtes.

La iurta

La iurta és una tenda d'estructura circular, molt confortable, tant en temps gèlid com tòrrid, fàcilment desmuntable i que es pot transportar en un carro especialment adequat. Sempre s'instal·la amb una porta de fusta, molt ben pintada i decorada, mirant al sud. A l'interior se situen els mobles, igualment decorats amb colors vius, al voltant de la paret. La part dreta correspon als homes, i l'esquerra, a les dones. Al fons, hi ha l'altar, i al mig, l'estufa de ferro colat, que serveix de cuina. A la part superior de la tenda, hi ha una obertura de ventilació, on posen una peça de fusta circular, també decorada, que sembla una roda de carro, del centre de la qual penja una corda que sosté una pedrota molt grossa que trava tota l'estructura.

Durant el viatge vam poder visitar algunes iurtes privades, i ens hi van acollir amb gran hospitalitat. En entrar en una iurta, el primer que t'ofereixen és un bol de llet d'euga fermentada. Generalment, les famílies, a més dels seus ramats, tenen cavalls per desplaçar-se d'un lloc a un altre. Actualment, tenen un televisor que els connecta al món exterior i que funciona amb bateries alimentades per plaques voltaiques.

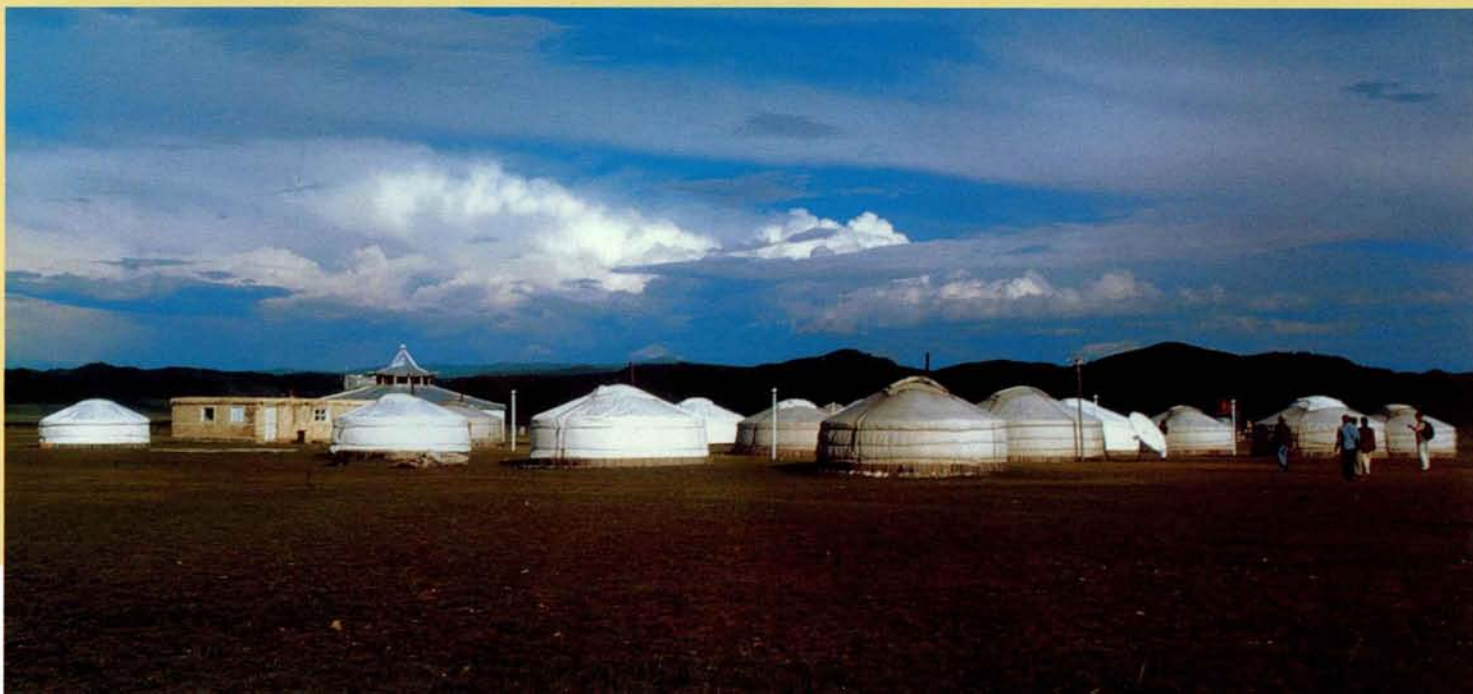
Llengua i religió

El mongol és una llengua molt antiga emparentada amb la branca altaica de les llengües uralaltaiques. Té una escriptura i un alfabet propis de més de 800 anys d'antiquitat. Durant l'ocupació russa, es va imposar l'alfabet ciríl·lic, però actualment tenen tendència a restablir la seva pròpia escriptura.

La religió dominant és el budisme tibetà. En el decurs del segle XX, sota el règim comunista i l'ocupació russa, la religió va ser brutalment perseguida i es van destruir gairebé tots els temples –molts dels quals foren remarcables–, i només en van quedar alguns com a reclam turístic. Avui dia hi ha llibertat de culte, el budisme torna a ser popular i s'estan reconstruint alguns dels temples que foren arrasats.

Geografia i vegetació

L'altitud mitjana del país és d'uns 1.600 m i, com que es troba ubicat al bell mig del continent, presenta variacions extremes de temperatura. Hi ha immenses extensions planes tallades per serralades que van d'est a oest, i el clima varia gradualment des del desert de Gobi, al sud, amb poques pluges, fins a la taigà, al nord. Al nord-oest,



A dalt d'una duna
del desert de Gobi.



hi ha formacions muntanyoses importants amb cims de més de 4.000 m. El cel és un espectacle continu, ja que presenta una gran riquesa de formacions de núvols i unes postes de sol impressionants.

La vegetació és molt variada i diferent de la que coneixiem. Al nord, el paisatge és verd, modelat per milers d'anys de ramaderia nomàdica; a la part alta de les serralades hi ha, generalment, grans boscos, i més avall, tot són prats amb densos ramats i, de tant en tant, assentaments familiars de iurtes. La sobreexplotació de l'època comunista ha deixat algunes zones d'erosió amb tendència a la desertificació.

Quant a la natura, cal destacar que la cultura mongola, com la tibetana, ha estat tradicionalment proteccionista. Prop d'Ulaanbaatar hi ha la zona muntanyosa de Bogd Khan Uul, protegida des del segle XII. Fa uns 200 anys que es va estructurar com a parc nacional.

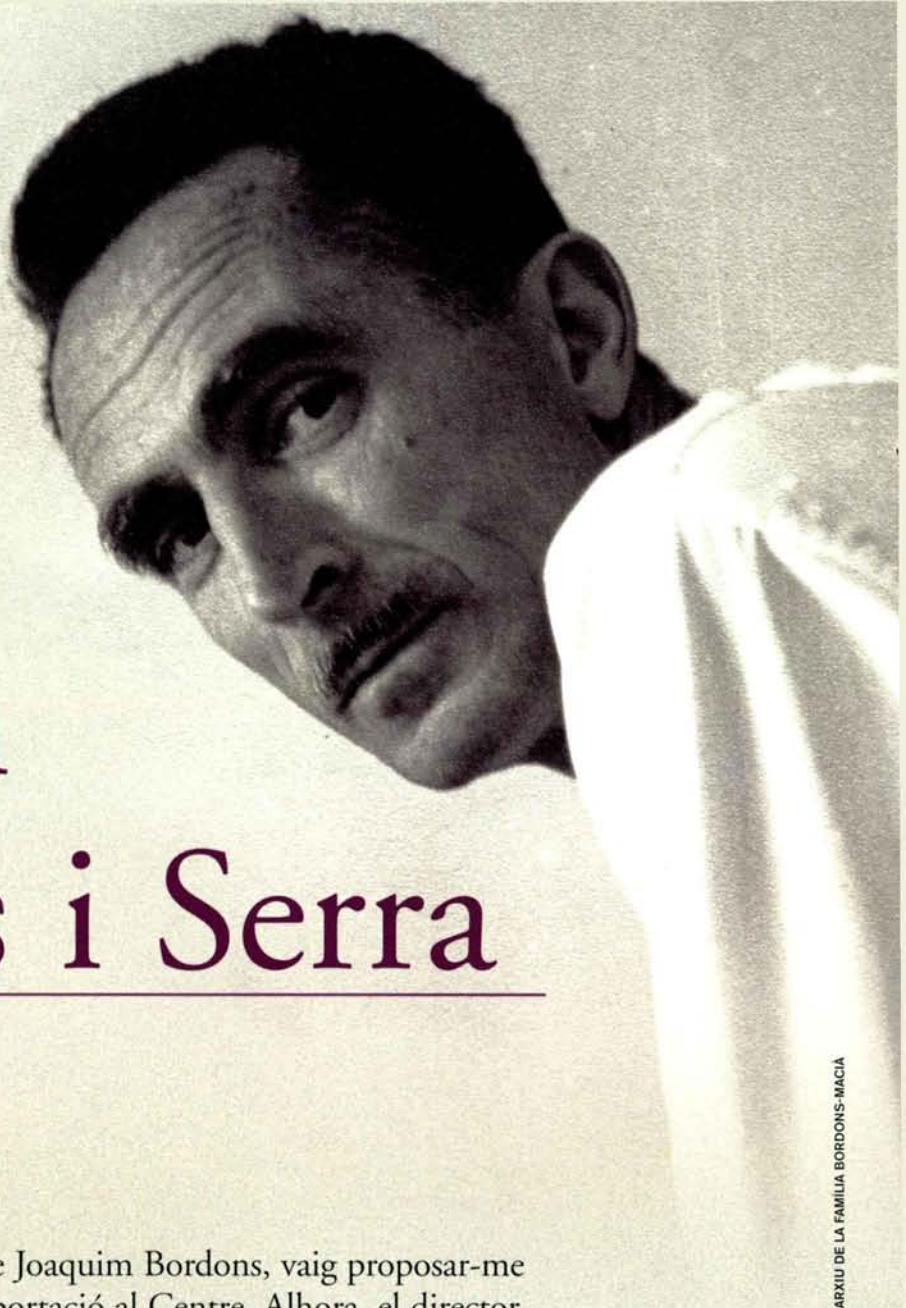
La fauna

La fauna és molt interessant. A Gobi, encara s'hi poden veure camells bactrians salvatges, endèmics de Mongòlia. També hi ha moltons argalís i óssos, propis de Gobi, i també íbexs i gaseles de cua negra, tots, però, en perill d'extinció. Els prats estan plens de marmotes, que la gent caça amb escopetes, i arreu es troben uns petits rosegadors anomenats *piques*. També hi vam veure una gran quantitat d'ocells d'entre les 4.000 espècies que hi ha a Mongòlia. La grua grisa és molt comuna. Ens va interessar particularment el comportament de dos ocells que veïem des dels vehicles: una àliga que sovint s'aturava a caçar just a la vora de la pista i no s'apartava fins que tenia el cotxe pràcticament a sobre, i els estols de gangues estepàries que venien a recollir aigua per als seus niers als bassals de la carretera, aigua que transporten durant molts quilòmetres per mitjà d'unes plomes especials que els creixen al pit.

Comunicacions

Hi ha algunes carreteres asfaltades, però la majoria són de terra i difícilment transitables a causa de les fondes roderes que s'hi entrecreuen i els camins que també es troben i se separen continuament. Per conèixer millor el país, vam anar gairebé sempre per camins secundaris molt dolents i sense senyalització.





Joaquim Bordons i Serra

1919 – 2006

Autor: Josep Nuet Badia

Encara sota l'emoció per la pèrdua de Joaquim Bordons, vaig proposar-me de fer un article sobre ell i la seva aportació al Centre. Alhora, el director de la revista *Muntanya* em va demanar si jo, que havia col·laborat amb ell durant molts anys, podia fer un escrit de recordança del nostre amic, consoci i col·laborador de la revista. Així doncs, amb molt de gust i com un homenatge al company i amic, esbossaré els trets més importants de la seva vida i de la seva contribució al Centre i a Catalunya.

ELS ORÍGENS

Joaquim Bordons i Serra, va néixer a Barcelona el 29 de maig del 1919, en el si d'una família benestant que vivia al barri de Sant Gervasi, en concret al carrer de Lanuza.

El seu pare, Albert Bordons i Boi, era enginyer electricista i ocupava un càrrec a la companyia elèctrica Barcelona Traction, Light and Power, coneguda popularment com la Canadenca, una empresa dedicada essencialment a la producció i distribució d'electricitat i a l'explotació de tramvies i ferrocarrils elèctrics. Formaven part d'aquesta companyia: Recs i Forces de l'Ebre, Barcelonesa d'Electricitat, Energia Elèctrica de Catalunya, Tramvies de Barcelona i Ferrocarrils de Catalunya.

Si repassem la història, després de la guerra civil,

Barcelona Traction, Light and Power es va veure forçada, pels tribunals espanyols, a la fallida i liquidació, en no poder fer front als seus actius financers. Fou aleshores que el financer mallorquí Juan March, l'any 1951, creà Fuerzas Eléctricas de Cataluña (FECSA) per a la producció, el transport i la distribució d'energia elèctrica, amb la finalitat d'adquirir els actius de Barcelona Traction, Light and Power.

Mercè Serra i Martínez, la mare de Joaquim Bordons, era mestressa de casa i havia estat educada a l'escola de l'Infant Jesús que regentaven les monges de l'Institut de Religioses de l'Infant Jesús, més conegudes com les Dames Negres.

De jovenet va estudiar al col·legi dels Escolapis del carrer Balmes - travessera de Gràcia, on cursà el

batxillerat. De més gran, començà els cursos de comerç a l'Escuela de Comercio, que veié interromputs per la guerra civil i la seva posterior incorporació a l'exercit republicà.

EL PARÈNTESE DE LA GUERRA CIVIL

El 10 de març de 1938, Joaquim Bordons és mobilitzat i s'incorpora a l'exercit republicà, a l'edat de 19 anys. Efectivament, el dia 21 de febrer del 1938, l'exercit cridà les lleves del 1929 al 1940. La coneguda com la lleva del Biberó era la del 1941, que portà a combatre, a les files de l'exèrcit de la República, adolescents de 17 anys.

Fa la instrucció militar a Pins del Vallès del 30-3 al 18-4 del 1938), denominació que imposaren els revoltats a la població de Sant Cugat del Vallès, i també a Montblanc. Amb la unitat militar on va ser enquadrat, una batalló de metralladores, recorre el sector fronterer entre el Pallars i l'Alt Urgell. El trobem a Taús, Araós, Tírvia, Mallolís, Farrera, Ribera de Cardós, Ainet de Besan. Ell mateix explica en un diari de guerra que, en aquesta estada al front pràcticament no va entrar en combat.

Els coneixements sobre les muntanyes i les valls del sector de la Vallferrera, la coma de Burg i Sant Joan de l'Erm els obté durant aquest període de la guerra civil, ja que té ocasió de recórrer aquests indrets amunt i avall, en desplaçaments moltes vegades extenuants, segons les necessitats estratègiques del front.

Com que el seu batalló va estar incomunicat per la neu en el front de sobre de Tírvia (25-12-1938) es lliurà d'anar al front de l'Ebre.

Lavanç de les tropes franquistes i la caiguda del front republicà de la Noguera Pallaresa fan que les unitats militars republicanes de la zona quedin copades a la vall Ferrera i hagin de fer una retirada dramàtica pel port de Boet (8-2-1939), amb 2 m de neu, fins a Vic-de-Sòç.

Per tornar a casa seva és repatriat com a presoner de guerra des de Tarascó fins a Hendaia, on passa a Espanya i és internat en un camp de concentració a San Marcos de Lleó. Un cop obtinguts els avals, ha de tornar a fer el servei militar a la Corunya i, finalment, és destinat, com molts altres catalans, a l'Àfrica, primer a Melilla (22-4-1939), on fa treballs de fortificació al cap Agua i, més tard, a l'arxipèlag de les Djafaren -Las Chafarinas- (22-7-1939), format per tres petits illots molt abruptes: Congreso, Isabel II, on hi ha la guarnició militar, i Rey. Aquest arxipèlag està situat al davant de la costa marroquina a l'altura de la desembocadura del riu Moulouya. En la seva estada a les Djafaren, fa treballs de fortificació a les tres illes.

Durant el servei militar, a l'Àfrica, va viure en unes condicions sanitàries desastroses, treballava en ple desert a 50°C, castigat per la sorra que els llençava el vent, i va patir molt. Va haver d'estar-se a l'hospital de Melilla (del 12-4 al 4-7 del 1939) per curar-se una afecció cutània. La seva família va remoure cel i terra per fer-lo tornar i ho va aconseguir (12-10-1939), per mitjà d'una pròrroga d'estudis que havia hagut de suspendre el 1938 per incorporar-se a l'exèrcit.

REFENT LA VIDA

ENMIG DE LA POSTGUERRA

Troblem novament Joaquim Bordons a casa seva i acabant els estudis. Obté el títol d'intendent de comerç. Aleshores, el 16 d'agost del 1941, mor el seu pare.

Aconsegueix entrar a treballar a Fuerzas Eléctricas de Cataluña (FECSA), a l'edat de 22 anys. A la FECSA ocupa un lloc com a administratiu. La seva dedicació a l'empresa va ser sempre com a administratiu durant 45 anys que hi va treballar.

L'any 1950, concretament el 20 d'abril, es casà amb Mercè Macià i Ortuño, una noia de 25 anys, infermera.

El matrimoni Bordons-Macià, amb els anys, va tenir tres fills: la Susanna, en Joaquim i en Xavier.

Com que els sous de l'època eren migrats i la família s'anava expandint, va haver de treballar totes les hores del dia per poder incrementar els ingressos econòmics. Així, Joaquim Bordons va complementar la feina a FECSA donant classes d'anglès al Liceo Práctico, portant l'administració a la consulta del Dr. Casanellas o fent de cobrador d'una llibreria.

De tota manera, sempre es reservava una estona per gaudir de les seves aficions, sobretot per llegir.

Es pot dir que en moltes coses va ser un autodi-dacte i, com que era una persona molt ordenada i organitzada, feia rendir el temps que dedicava a cada activitat.

Es va jubilar de la FECSA el 1983, i a partir d'aleshores es va poder dedicar molt més a la seva família i a les seves aficions, especialment al Centre Excursionista de Catalunya.

En Joaquim reposa al paratge de les Bulloses (Alta Cerdanya) amb la seva dona i una néta.

ARXIU DE LA FAMÍLIA BORDONS-MACIÀ



COM ERA JOAQUIM BORDONS

Físicament era una persona alta i prima amb un port distingit i elegant, amb una elegància natural sense cap mena d'afectació.

La seva cara, de front ample, ulls vius, nas recte i llavis primis, tenia una certa tirada a la impassibilitat, tot i que quan reia, que reia poc, aclucava els ulls i estirava la boca en una rialla franca.

Tenia les mans fines i els dits prims, com de pianista, que movien els papers, que havia regirat tota la vida, amb cura i sense masegar-los.

Tenia un aspecte seriós, però no resultava mai ni sec ni distant. Sempre era molt respectuós amb els altres.

Era un home dedicat a la seva dona, als fills i als néts i es mostrava molt pacient amb tota la família. Els tenia un afecte profund que es manifestava en uns detalls d'una finor poc corrent.

Tothom ressalta la seva gran discreció. Mai no es donava cap mena d'importància. Era una persona introvertida i força tímida que, amb el temps, quan hi intimaves, s'obria i hi tenies unes estones molt agradables de franca comunicació.

De caràcter reflexiu i segur, normalment no s'alterava per res.



ARXIU DE LA FAMÍLIA BORDONS-MACIÀ

Bordons rep, durant la festa de Sant Jordi del 2004 al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona, la insígnia d'or, de mans de Lluís Puntis, expresident del Centre, en presència d'Enric Nosàs, president del Centre aquell any. Com es veu en la fotografia, sembla que està emocionat.

LES AFICIONS DE JOAQUIM BORDONS

Joaquim Bordons era una persona culta que dominava cinc idiomes: català, castellà, anglès, francès i italià. La lectura era una de les seves passions i sempre va llegir molt.

Juntament amb la lectura, també va escriure. Havia traduït els sonets de William Shakespeare de l'anglès al castellà i també havia escrit, de molt jove, una novel·la. Més recentment escriví articles sobre viatges, itineraris excursionistes i moltes recensions de llibres.

La seva dedicació a la muntanya el portà a fer una monografia de caràcter geogràfic i excursionista sobre les muntanyes pallareses que ell coneixia a fons. Aquesta monografia, *La vall de Tírvia*, amb un mapa a escala 1:25.000, va obtenir un accèssit al premi Francesc Blasi i Vallespinosa de l'Institut d'Estudis Catalans, l'any 1955.

Tornà a concórrer a aquest premi l'any 1959,

amb un nou treball: *La coma de Burg i la vall de Santa Magdalena*, amb una mapa a escala 1:50.000.

Va practicar l'atletisme, fins ben bé quan es va casar (1950). La seva especialitat atlètica eren les curses de 110 m tanques –en va ser campió de Catalunya–, i també de 800 i 1.500 m llisos. La seva família conserva trofeus i medalles de proves atlètiques en què havia participat als anys quaranta. Més tard, el 1955, col·labora amb la Federació Catalana d'Atletisme, com a jutge d'atletisme, fins a la categoria de jutge nacional, en nombroses proves i festivals atlètics, com ara la prestigiosa cursa Jean Bouin de Barcelona.

El 9 de novembre del 1986, la Federació Catalana d'Atletisme li entrega la insígnia d'argent en reconeixement de la seva dedicació com a jutge d'atletisme durant més de 25 anys.

També va actuar com a jutge en disciplines d'atletisme als Jocs Paralímpics Barcelona 92 i, per aquesta participació, va rebre el Diploma al Mèrit Esportiu Barcelona 92 de l'Ajuntament de Barcelona.

En la memòria de la Federació Catalana d'Atletisme, 2000-01, hi consta Joaquim Bordons com a jutge honorari, i en la relació del curs 2003-04 dels jutges amb llicència de la Real Federación Española de Atletismo (RFEA), hi consta també com a jutge honorari.

La muntanya va ser una altre de les passions de Joaquim Bordons. Es va fer soci del Centre Excursionista de Catalunya el 1953 i sempre va pertànyer només al Centre. Va rebre la insígnia d'or de l'entitat l'any 2004.

JOAQUIM BORDONS I EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Com a soci del Centre, Joaquim Bordons va pertànyer al grup relativament petit dels socis actius, que fan activitats per als altres consocis o bé col·laboren en el funcionament general de l'entitat; és a dir, no solament són al Centre per obtenir-ne alguna cosa sinó que aporten el seu bagatge al funcionament de l'entitat i, de retop, fan una activitat social.

Excursions. Amb la meticulositat que el caracteritzava, Joaquim Bordons anotava les excursions que feia. Ara, aquells quaderns ens permeten reconstruir la seva trajectòria excursionista. La seva dedicació excursionista el va dur a la majoria de muntanyes del nostre país: Montserrat, Montseny, Sant Llorenç del Munt, les Guilleries, el Puigsacalm, Bellmunt, Núria, Ulldeter, els rasos de Peguera, el Garraf, la Vall d'Aran i, sobretot, els sectors de Tírvia, la coma de Burg, Sant Joan de l'Erm, la Vallferrera i Santa Magdalena, dels quals era un autèntic especialista.

Escrits i guies. La seva passió per escriure el porta a publicar articles i descripcions d'itineraris excursionistes al butlletí *Montaña* (i després *Muntanya*) i també a col·laborar en alguna guia excursionista, com ara Pallars-Alt Urgell, del matrimoni Jolis-Simó, en la qual va escriure quatre itineraris turístics i catorze excursions dels sectors de Salòria, Santa Magdalena, Sant Joan de l'Erm, tossal de l'Orri i la coma de Burg [vegeu nota a *Muntanya*, 763: 104 (1989)].

Secretari de Muntanya. En la revista *Muntanya* va dur a terme una feina de molts anys, amb dedicació i discreció admirables, i amb una gran eficiència.

EL JOAQUIM BORDONS QUE VAIG CONÈIXER

El nom de Joaquim Bordons dins el món del Centre era un nom familiar. Per una banda o altra tots els socis més o menys actius de l'entitat sabíem que era un consoci que tenia un relleu. Tot i el seu caràcter extremament discret i les poques o nul·les ganes de figurar que tenia, era conegut perquè feia una vida activa al Centre i també perquè escrivia a la revista.

Vaig tenir ocasió de tractar-lo amb més assiduitat i intensitat quan el president Josep M. Sala em va cridar, l'any 1988, per encarregar-me la direcció de la revista *Muntanya*. Ell feia de secretari de la revista des que va substituir Josep Velàzquez, una altra de les persones treballadores, ordenades i metòdiques que hem tingut la sort de tenir com a col·laboradora al Centre. Va ser Lluís Puntís, aleshores president del Centre, que va pensar que en Joaquim Bordons podia col·laborar a la revista. La seva resposta va ser ràpida i incondicional.

Naturalment, la feina que duia a terme en Joaquim, era perfecta. Atenia el despatx de la revista, cada dimarts i dijous de set a nou del vespre, cosa que jo trobava admirable, perquè eren dos dies i un horari en què es concentraven les activitats socials més rellevants: les conferències i les projeccions, a les quals en Joaquim no podia assistir perquè havia d'atendre el despatx. Rebia els articles que els socis benèvolament escriven i també retornava el material publicat a les revistes anteriors. Registrava els articles entrants i els arxivava cronològicament en uns sobres amb un número de refe-

Centre Excursionista de Catalunya
SECCIÓ DE MUNTANYA

Estació del Nord (Vilanova)

EXCURSIÓ COL·LECTIVA A LES GUILLERIES

Viatge en: Bar i auto-línia Loc. reunió: Estació Vilanova Data: 23 de Març
Hora sortida: 8.15 Retorn: hora arribada: 10 h Lloc: P. Catalunya
Presupost aproximat: 1.00 ptes/Vocal. Joaquim Bordons Tel: 242.0651

Característiques: 5'30 hores. Indicació espai:
Semre gran difi-
cultat

Observacions: duar al Moli de Boixos Mapa i informació: Ed. Alpina

ITINERARI

Horari	Lloc de refecció	Lloc d'interès
11.30	Viladrau	
11.45	Mar Huguet	
12.30	Capverd (cantera)	
12.45	Sa Sadurn d'Ormort	
14.10	Moli de Boixos	
16.30	Pont de l'Alba	
18.30	Vilanova (Sant)	
	Antoni Gironès 236.11.37	(Punta de Sant)
	Clàudia Pinares 236.11.37	Adrià Gual 236.11.37
	Chusarri Traves 236.11.37	Alfons Roca 236.11.37
	Carmon Paribanos 236.11.37	Alfons Roca 236.11.37

INSCRIPCIONS

1. Vicenç Gironès 236.11.37	13. Josep Gual 236.11.37
2. Ana Rosa Garcia 236.11.37	14. Salvador Gil 236.11.37
3. Glòria B. Gual 236.11.37	15. Montserrat Nache 236.11.37
4. Carolina Julià 236.11.37	16. Cristina Pascual 236.11.37
5. Concepció de Diego 236.11.37	17. Isabel Pujol 236.11.37
6. Jordi Artale 236.11.37	18. Teodoro Gil 236.11.37
7. Susanna Bordon 236.11.37	19. Alexandre Feliu 236.11.37
8. Jordi Bordon 236.11.37	20. Joan Gual 236.11.37
9. Jordi Bordon 236.11.37	21. Pilar Tria 236.11.37
10. Jordi Bordon 236.11.37	22. Josep Gual 236.11.37
11. Jordi Bordon 236.11.37	23. Jordi Gual 236.11.37
12. Jordi Bordon 236.11.37	24. Jordi Gual 236.11.37

Full d'inscripció a una excursió col·lectiva amb transport públic a les Guilleries, guiada per Joaquim Bordons.

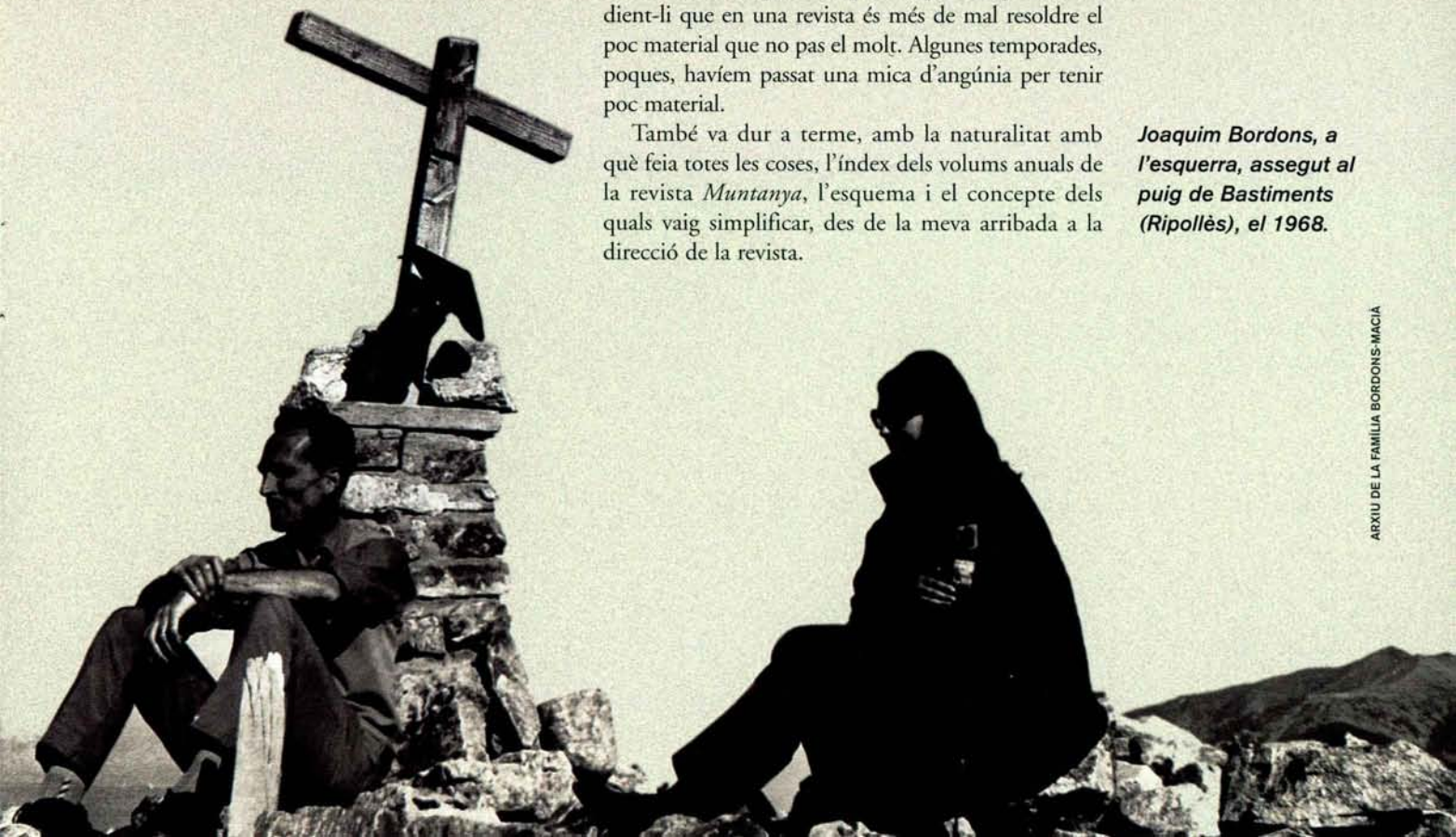
rència, el títol, l'autor, el telèfon de contacte i una breu impressió personal de l'interès de l'article.

També ordenava les fotografies i els originals del material publicat.

Quan preparàvem cada número, fèiem una selecció dels treballs disponibles seguint dos criteris, cronologia i varietat. En fer la selecció, ell me'n feia un comentari perquè, com a gran lector que era, en arribar els articles, els llegia de seguida. La seva opinió, sempre encertada, ajudava a definir la composició dels números. De vegades s'amoïnava perquè hi havia articles molt llargs, cosa que sempre li replicava tot dient-li que en una revista és més de mal resoldre el poc material que no pas el molt. Algunes temporades, poques, havíem passat una mica d'angúnia per tenir poc material.

També va dur a terme, amb la naturalitat amb què feia totes les coses, l'índex dels volums anuals de la revista *Muntanya*, l'esquema i el concepte dels quals vaig simplificar, des de la meua arribada a la direcció de la revista.

Joaquim Bordons, a l'esquerra, assegut al puig de Bastiments (Ripollès), el 1968.



Agraïments

Vull agrair la gentilesa de la seva esposa Mercè Macià i dels seus fills, especialment de la Susanna, que m'han facilitat tota la informació que he necessitat i, a més, ho han fet amb una deferència i una delicadesa que els honora. Moltes gràcies.

Tot plegat ho feia manuscrit, en papers aprofitats, i després, els textos que s'havien de publicar, els picava a màquina a casa seva. Sempre que parlàvem de temes tècnics de la revista, sobretot relacionats amb la informàtica, m'escoltava atentament, però jo entenien que ja no era el seu món. Després, moltes vegades, tenia ocasió de comprovar directament que considerava que tot el tema informàtic era per als més joves, fent amb la mà un gest característic, com si volgués encara donar més èmfasi que tot això ja no era per a ell.

De tota manera, es va alleugerir molt quan no va haver d'alfabetitzar les entrades dels índex perquè ho

feia, en Pedro Torres, el fotocomponedor que teníem aleshores.

La seva feina voluntària a la secretaria de la revista *Muntanya* li va reportar, de retop, una font de gaudi afegit: llegir. Rebia les novetats dels llibres de muntanya, que feien arribar els autors i les editorials al Centre. D'aquesta manera, es mantenia al dia de gran part de la producció editorial, sobretot en català, però també en castellà, i s'atipava de llegir llibres de muntanya, cosa que li agradava molt. Recordo que sempre en feia una recensió, d'aproximadament una pàgina, que primer escrivia en uns trossos de paper, amb la seva lletra força cal·ligràfica, i després, a casa seva, la passava a net a màquina. D'aquí va ser com es va convertir en la persona que pràcticament feia totes les recensions de llibres a la revista *Muntanya*, fins ara.

Agradant-li com li agradava tenir les coses ordenades, patia perquè l'arxiu de revistes antigues del Centre es va haver de desmuntar per raó d'espai i per les obres que es van executar al Centre des de fa molts anys. Hi havia socs que demanaven revistes antigues i ell no els les podia facilitar, perquè l'arxiu que havia ordenat pacientment estava apilonat que qualsevol manera en un racó no accessible. Aquella situació, no la vam poder capgirar i, a hores d'ara, no sé si està resolta o bé l'arxiu se n'ha anat en orris, cosa que seria una llàstima.

Això dels arxius de revistes sempre és un problema, perquè sempre per definició es fan petits. A més, es necessita algú que el mantingui i el tingui ordenat. Amb en Joaquim l'ordre i el control estava assegurat. Sempre que buscaves alguna cosa ho trobaves. Era un descans.

Tot i la seva discreció i un punt de reserva, el fet d'anar-nos tractant va fer que ens anéssim apreciats mútuament. Parlàvem, a més de la revista, de moltes coses, de la família, dels avatars de la vida, de la història, de les excursions, de Catalunya...

Haver de suportar, algunes vegades, les crítiques, certament infundades i desconsiderades, d'algun sector del Centre sobre la revista, en la qual no participaven, també ens va unir més. Sé que no li va fer gens de gràcia que em rellevessin de director, però es va mantenir en el mateix lloc col·laborant lleialment amb el nou director. De tota manera, ja no s'hi sentia tan còmode com abans. Tampoc no hi devia ajudar que es canviés l'orientació de fons de la revista i que ell hagués de fer algunes gestions incòmodes amb autors de la casa, tot recomanant-los els canvis que indicaven els nous directius de la revista.

De tota manera, ell s'estimava el Centre i va fer tot el que va poder per col·laborar a la revista.

El recordaré sempre com una persona amb la qual compartia una mútua estimació. Era un col·laborador lleial i eficaç, molt treballador, que feia la seva feina voluntàriament sense fer soroll i sense esperar res a canvi, simplement perquè li agradava la muntanya i els llibres, i tenia un profund sentiment vers la seva pàtria.

L'única recança que queda és que la seva feina no se li hagi reconegut més encara.

¡Gràcies Joaquim!

Publicacions de Joaquim Bordons i Serra

- 1955** *La vall de Tírvia*. Inèdit. Aquest treball, amb un mapa a escala 1:25.000, va obtenir un accésit al I Premi Francesc Blasi i Vallespinosa de l'Institut d'Estudis Catalans, del 1955.
- 1959** *La coma de Burg i la vall de Santa Magdalena*. Aquest altre treball, amb un mapa a escala 1:50.000, va optar al III Premi Francesc Blasi i Vallespinosa de l'Institut d'Estudis Catalans, del 1959. Va ser publicat, traduït al castellà, a *Montaña*, 108-109: 303-316 i 110-112: 348-364 + mapa desplegable.
- 1967** «Dos valles pallareses: La coma de Burg y el valle de Santa Magdalena, I». *Montaña*, 108-109: 303-316.
- 1967** «Dos valles pallareses: La coma de Burg y el valle de Santa Magdalena, II». *Montaña*, 110-112: 348-364 + mapa desplegable.
- 1968** «El arte de hacer una excursión». *Montaña*, 118: 215-222.
- 1973** «Descobrint el Montseny». *Muntanya*, 668: 377-383.
- 1984** «Viatge per l'antiga Gàl·lia narbonesa». *Muntanya*, 736: 278-281.
- 1985** «Viatge d'aproximació i estada als Alps francesos». *Muntanya*, 738: 371-374.
- 1985** «Estudi sobre Sant Joan de l'Erm». *Muntanya*, 742: 558-568.
- 1986** «Per la Liébana i els Picos de Europa». *Muntanya*, 745: 126-131.
- 1986** «El poema "Canigó". Una exaltació del Pirineu». *Muntanya*, 747: 202-205.
- 1987** «Tarascó, Vic-de-Sòc i les grans coves de l'Arieja». *Muntanya*, 751: 389-394.
- 1988** «La vall de Santa Magdalena: un pas entre dues comarques». *Muntanya*, 758: 174-183.
- 1989** «Notícia de Tírvia, vila històrica del Pallars». *Muntanya*, 763: 100-104.
- 1990** «Per les ciutats i castells de la vall del Loira». *Muntanya*, 768: 59-65.
- 1990** «Las Eisiás de Taiac, capital de la Prehistòria». *Muntanya*, 772: 223-229.
- 1991** «Recorreguts per terres alacantines». *Muntanya*, 775: 91-96.
- 1992** «San Marino, terra de llibertat». *Muntanya*, 782: 141-143.
- 1993** «Visita a Assís, el bressol franciscà». *Muntanya*, 785: 31-33.
- 1994** «El Montseny de Viladrau i del poeta». *Muntanya*, 791: 26-32.
- 1995** «La Palma de Cervelló i els seus voltants». *Muntanya*, 798: 69-74.
- 1995** «Recorreguts per les comarques de Castelló». *Muntanya*, 800: 203-210.
- 1996** «De Brantôme a Rocamador, un recorregut selecte pel Perigord». *Muntanya*, 806: 151-156.
- 1999** «Sant Joan del Pla, l'ermita romànica de la Palma, és notícia». *Muntanya*, 822: 80-81.
- 1999** «Un recorregut pel massís de Garraf». *Muntanya*, 825: 201-204.



50è CURS D'INTRODUCCIÓ A L'ESPELEOLOGIA

del 2 al 28 de novembre del 2006

**8 sessions teòriques i 4 sessions
pràctiques d'entrenament tècnic**

Directora del curs: Genni Archetti

Els objectius del curs se centren a difondre els coneixements teòrics i pràctics sobre l'espeleologia moderna, amb la intenció de donar la visió pluridisciplinar que correspon a l'activitat, i a oferir la possibilitat d'integrar-se a l'ERE, per aprofundir els coneixements adquirits i seguir practicant l'espeleologia.

CURS D'INTRODUCCIÓ A LA FOTOGRAFIA DE NATURA

del 31 d'octubre al 14 de novembre del 2006

**6 sessions teòriques i 3 sessions pràctiques
de fotografia digital i d'autoedició fotogràfica**

Director del curs: Roger Rovira

Adreçat a les persones interessades en la natura i la fotografia, als excursionistes, naturalistes o viatgers acostumats a carregar la càmera i que estan cansats de no obtenir-ne els resultats esperats, que pensen que podrien treure més rendiment del seu equip o que, simplement, volen fer un pas endavant en els seus coneixements fotogràfics. A tots aquests amants dels espais lliures que naveguen en un mar de dubtes en aquesta transició cap a la fotografia digital.



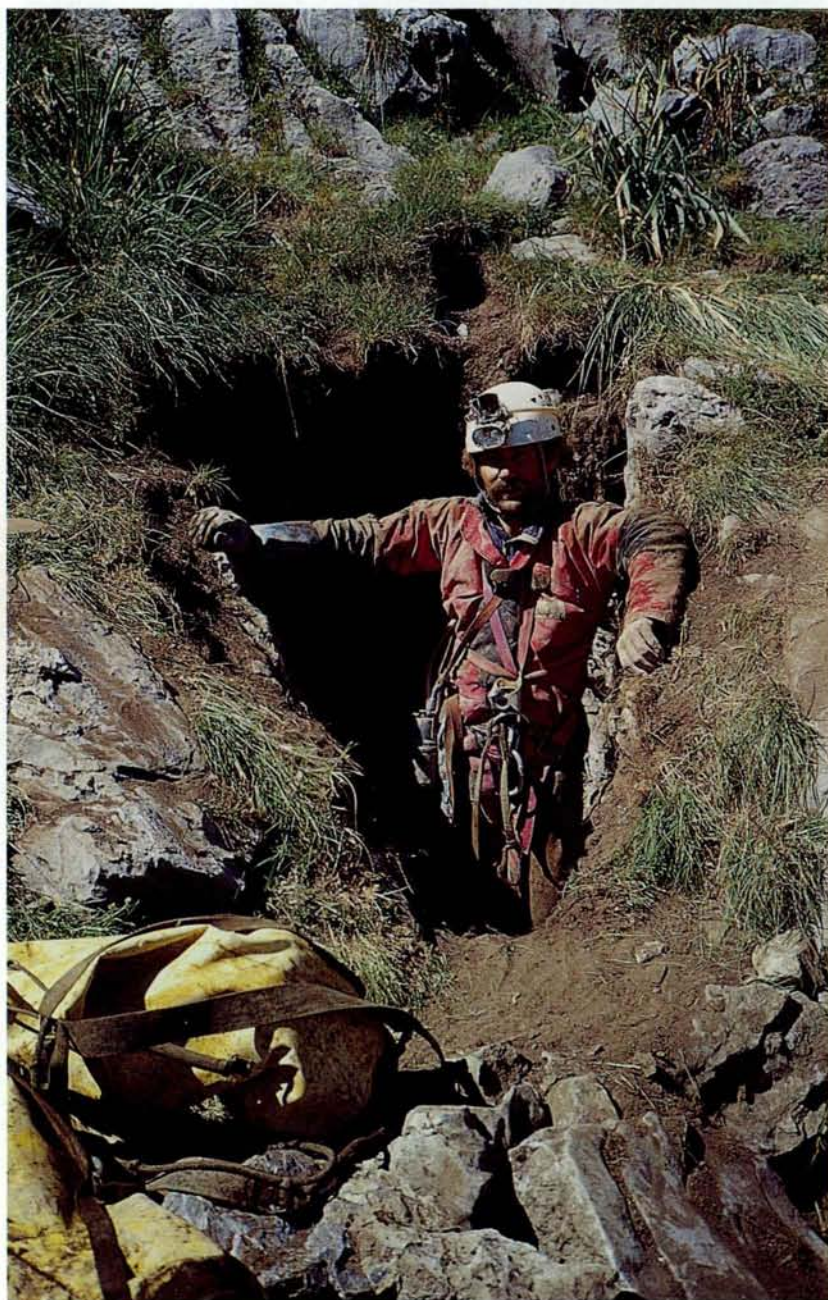
Escola de Muntanya

Inscripcions: CEC, fins al 23 d'octubre de 2006

Més informació: Àrea d'atenció al soci

Paradís, 10 i 12 - 08002 Barcelona - Tel. 933 152 311 - Fax: 933 151 408
www.cec-centre.org/escola - escola@cec-centre.org

Un nou avenc a la serra de Tendeñera: el bufador del Mor



Entrada al bufador del Mor. Després d'una important excavació per desobstruir el bufador, s'obre una entrada prou gran a l'avenc per passar-hi.

Text i fotos: **Xavier Mor**

Després del llarg hivern, i amb l'arribada del bon temps, teníem ganes de reprendre l'exploració del Foratón de Tendeñera (+11, -903 m), el gran avenc que l'ERE-GAF va descobrir l'any 1997 i que, el 2002, fruit dels treballs dels espeleòlegs, va passar a ser un altre mil del sistema Arañonera i el tercer que explorà el nostre grup des que va ser fundat.

Pel pont de Sant Joan del 2003 vam decidir fer unes incursions al Foratón de Tendeñera per canviar-hi les cordes malmeses i reequipar-lo, però en acabar la feina i baixar cap a la vall vam descobrir allò que, amb una mica d'esforç, esdevindria un nou avenc a la serra de Tendeñera: el bufador del Mor.

CAMPANYA 2003

Tot va començar quan baixàvem del Foratón de Tendeñera, l'altra boca d'accés al sistema Tendeñera, per una de les canals formada a la placa calcària. Abans d'arribar a les planes de Soaso, ens adonàrem que, entre rocs, terra i alguna herbota, al cim d'una petita canal que arrossega les aigües de pluja, hi havia un forat molt petit, com si fos el cau d'una bestiola, però no ho podia ser, perquè hi sortia un corrent fort d'aire fred. Era un bufador¹; per tant, podia comunicar amb una cavitat subterrània. Primer vam escarbotar amb un bastó per intentar destapar aquell forat i fer-lo una mica més gran, però amb aquest material rudimentari i a aquelles hores, poca cosa hi podíem fer. Vam haver de marxar, però abans en vam prendre nota en el nostre quadern de camp i vam deixar-hi una fita per retornar al més aviat possible a aquest bufador que tant prometia.

I així va ser. La setmana següent, un equip de l'ERE va pujar a Soaso amb la intenció de desobstruir el bufador del Mor —els companys van decidir d'anomenar-lo així perquè havia estat jo qui l'havia localitzat. I es va desobstruir, certament, gràcies a l'esforç tenaç de

¹ **Bufador:** Forat per on surt un corrent d'aire, especialment el forat que comunica amb una cavitat subterrània.

picar amb mall i escarpa, de fer palanca amb el perpal i desplaçar roques i, finalment, de foradar la roca mare amb el trepant per introduir-hi microexplosius i fer-los esclatar. Després d'hores de feina es va obrir una gatera estreta per on podia passar prou còmodament una persona, tot superant el pas de l'Espasa de Dàmocles —una gran roca que amenaçava caure i tancar l'estreta cova per sempre més. El que havíem vist com un cau de conills, ara ja tenia l'aspecte d'una petita cova amb un corrent d'aire fred considerable. En entrar el primer espeleòleg, va veure que després de dues petites rampes s'obria un pou d'uns 10 m; per tant, semblava que la cavitat continuava.

Havíem trobat un nou avenc. El corrent d'aire era evident i constant, i això ens va fer pensar en la possible i hipotètica connexió d'aquesta nova cavitat amb el tobogan de l'Infern o el meandre Tu Tranqui del Foratón de Tendeñera. ¡Qui ens ho havia de dir!, havíem descobert, gairebé per casualitat, una nova cavitat que tenia bones perspectives.

Va passar un temps fins que no vam reiniciar l'exploració. En una segona fase, vam haver de treballar a fons alguns passos estrets en determinats punts de l'avenc, d'estructura meandriforme, i, després d'eixamplar-los amb les tècniques de desobstrucció habituals, vam arribar fins a una profunditat de -120 m. Seguíem una gran diàclasi, que en aquesta cota interceptava amb el meandre principal de la cavitat. Després de fer encara un parell de desobstruccions més, vam progressar fins a arribar a -140 m. Però aquí es va acabar l'exploració.

A finals del més d'octubre vam decidir de fer el darrer atac de la temporada. Hi havia previsions de mal temps als Pirineus, i vam sortir de Barcelona amb el cel ben ennuvolat. En passar per Broto, plovia a bots i barrals. ¡Quin panorama! Ens podíem haver retirat, però era l'últim cap de setmana de la temporada i no el volíem desaproveitar. De manera

El trepant és una eina fonamental per fer forats i poder clavar els espits, d'on penjarà una instal·lació i una corda cap al fons.



Context

El bufador del Mor és una cavitat situada a les calcàries del paleocè, molt carstificades i verticalitzades en aquest sector. Té una estructura meandriforme, amb encaixos superposats que dificulten l'exploració a causa de les nombroses estretors i canvis de nivell. L'experiència ens ha demostrat que es tracta d'un col·lector força actiu, molt possiblement afluent del riu d'Arañonera i, per tant, les aigües recollides ressegueixen a la Fuente del Bozo, a la vall del riu Ara.

Localització

Des de la vall de Broto cal seguir la carretera N-260 en direcció a Biescas, a la vall de Tena. Entre Viu i Linàs de Broto surt una pista —tancada amb cadena— que va cap al nord; cal seguir-la fins al final, a les

planes de Soaso de Linàs. Des d'aquí cal remuntar el barranc del Zebollar fins més enllà de la seva capçalera, a l'escarpat vessant sud de la serra de Tendeñera. És molt convenient per a l'espeleòleg dur el GPS, perquè no hi ha punts de referència.

M. R.



ALBERT MARTÍNEZ



que, amb els cotxes, vam arribar al final de la pista que puja fins al refugi de Soaso. Aleshores la pluja ja era neu. Ens vam canviar i vam organitzar el material dins dels farcells de l'espeleòleg: trepant, broca, parabolts, xapes, cordes, equip de vertical, una mica de menjar i aigua. I així de carregats vam començar a pujar enmig de la boira i la neu. A uns 100 m del bufador hi havia ben bé un pam de neu pols, i el pendent escarpat dificultava l'arribada a l'avenc. L'un no ho tenia gaire clar, però l'altre l'empenyia per seguir progressant, i així vam anar avançant.

Vam arribar a la boca glaçada, i ens vam canviar de pressa, per tal d'entrar tot seguit a l'avenc. Un cop a dins ens vam trobar encara amb algunes complicacions. Per començar, quan fèiem ràpel pel tercer pou, ens vam adonar que hi havia degotalls en forma de

dutxa, i la Gran Diàclasi estava totalment molla. No em sap greu dir que el primer que vam pensar era que havíem d'abandonar l'exploració, ja que estàvem xops, però el cas és que no volíem tornar amb les mans buides. Vam continuar fent ràpel amb l'esperança que més avall la cosa canviaria. Sabíem que una vegada fóssim al meandre aconseguiríem esquivar l'aigua. Observació exacta i verídica.

A continuació, vam remuntar entre blocs encastats a banda i banda del meandre, però un altre pas estret ens va frenar. Calia desobstruir-lo. Vam picar la roca durant més d'una hora fins a aconseguir passar i davallar un pouet de 8 m. A continuació, hi havia una gatera estreta i, de nou, un altre pas estret, que no podíem superar. En aquest punt vam decidir fer marxa enrere. De manera que vam anar plegant les cordes a

la capçalera de cada pou fins a arribar a uns 50 m de la sortida. Feia massa fred, i vam deixar el material recollit i a punt per a una altra ocasió. Una cop a fora, per sort, no nevava, però eren les 12 de la nit i feia un taro que pelava. Amb un bon gruix de neu pols vam anar baixant, mig rellescant, fins al cotxe. La temporada s'havia acabat, però sabíem on havíem de tornar tan bon punt la neu ens ho permetés.



L'helicòpter s'ha convertit en un transport imprescindible per a les exploracions en carsts d'altura.

CAMPANYA 2004

Al final del juny del 2004 vam tornar novament al bufador del Mor, just al punt on ho havíem deixat l'any passat. De mica en mica, superant els passos estrets, vam anar guanyant més profunditat, fins que vam assolir la cota -180 m. Arribats a aquest punt, però, el corrent d'aire disminuïa notablement, però encara ens continuava indicant el camí que havíem de seguir: ¡avall! Certament, les estretors d'aquesta cavitat dificultaven molt l'exploració, i l'esgotament físic és un factor que cal tenir en compte. Vam trigar dos dies en eixamplar tots els passos que complicaven la sortida de l'avenc.

Tot i que les campanyes del 2004 han estat sovintejades, el temps va passar molt de pressa, com sempre, i vam arribar, un cop més, al final de la temporada. El resultat, però, havia estat prou satisfactori, tot i que un nou pas estret feia impossible la continuació de l'exploració. Malgrat que inicialment el bufador del Mor era un simple forat que no sabíem on ens conduiria, havíem arribat a assolir els -195 m de fondària. Tot i així, creiem que l'avenc s'acabarà definitivament en aquesta cota. Per tant, decidim desequipar-lo completament, i si algú de nosaltres pensa tornar-hi algun dia, es trobarà amb la difícil resolució d'avançar per un avenc ple de passos estrets i pregoneses insondables.



Els passos estrets són la tònica general d'aquest nou avenc de la serra de Tendeñera, capaços d'esgotar l'espeleòleg més ben preparat.



Brasil vertical, trençant tòpics

Escalar els «pans» granítics de Rio de Janeiro: Pa de Sucre i Corcovado

Autor: Guillem Malet

Penjo de la reunió. L'arnès se'm clava a la cintura, no puc fer-hi res. La corda que em deixarà arribar a terra ara mateix és tan tensa que hi podria tocar la guitarra -en Jaume la té ocupada. Sense tenir res a fer em miro el paisatge que m'envolta. Tot és espectacular: les dimensions de l'enorme agulla de granit per la qual baixem, les parets que l'envolten, la verda selva tropical que creix centenars de metres per sota i, mirant-m'ho encara des de més lluny, les dimensions del país on he vingut a passar l'estiu, el Brasil.



Quan parlem del Brasil parlem del carnaval, dels tangues, de les platges i, si la conversa es posa un pèl més seriosa, de misèria, violència i turisme sexual. L'escalada no forma part de la conversa. ¿Què poc coneixem el Brasil! És veritat que les muntanyes no són precisament l'Hindu Kush, però la quantitat i la qualitat de la roca són prou bones per satisfer el més fanàtic dels escaladors. L'única cosa que hi trobarem a faltar seran les línies obertes... (¿He dit «trobar a faltar»?).

Em recol·loco l'arnès per estar una mica més còmode i penso en fa tres setmanes: després de vuit hores d'autobús des de Salvador (Bahia) vam arribar amb en Jaume a Lençóis, un antic poble miner reconvertit a l'ecoturisme situat a la Chapada Diamantina. Ens hi havien portat rumors que no tardarien a ser confirmats. Després de desempallegar-nos

d'uns guies molt insistents que ens volien vendre una excursió per la selva, vam conèixer en Georginho, un dels escaladors locals, que ens va ensenyar la zona i amablement ens va portar als sectors.

Lençóis té un conglomerat de gra gros de primeríssima qualitat; els còdols són brutals i, per tant, també ho són els desploms. Va ser aquí on ens vam endur la primera sorpresa: el Brasil té un sistema de graduació diferent del nostre, però nosaltres ni tan sols hi vam caure i vam començar directament amb un V superior local, que en la nostra escala equival a un VI dur. ¡Patapam! «Aquests brasilers estan més forts que el vinagre», vam pensar.

Una altra particularitat de l'escalada a Lençóis és l'especial cura que té tothom amb el seu material. Al Brasil el material és difícil de trobar i, per tant,

Panoràmica d'Urca, on destaca el Pa de Sucre.



GUILLEM MALET

El Dit de Déu, el nostre Cavall Bernat de Montserrat unes quantes vegades més gran.

car; és a dir, que perquè no es gastin els peus de gat, no es fan servir en graus inferiors al sisè; ningú no es despenja quan arriba a les cadenes, sinó que tothom fa ràpel per no gastar ni la corda ni els ancoratges. Els parabolts també són cars, de manera que s'equipa amb *grampos*, unes pitonisses que són falcades amb trossets de metall dins un forat fet amb una broca.

Els escaladors de Lençóis ens van acollir amb els braços oberts, però en Jaume estava sortint d'una lesió, jo feia més de dos mesos que no escalava i els desploms no perdonaven.

Així doncs, vam decidir anar cap a Rio de Janeiro. «Allà hi ha plaques tombades i alguna cosa hi podrem fer... I si no, com a mínim, anirem de festa», ens vam dir l'un a l'altre. Vam tornar a Salvador i des d'allà vam agafar un autobús cap a Rio, anomenat també

cidade maravilhosa. Després d'una nit fredíssima (sí, sí, fred, al Brasil) per culpa de l'aire condicionat de l'autobús, em desperto i veig muntanyes a l'horitzó. A mesura que el sol s'enfila i les muntanyes s'apropen, començo a distingir siluetes vertiginoses. «No pot ser, m'ho estic imaginant. No pot ser que al Brasil hi hagi una cosa així i ningú no en parli», em dic. Però sí, no era un producte de la meua imaginació, i poca estona més tard, tant en Jaume com jo estàvem enganxats a les finestres amb la boca oberta de bat a bat. En aquell moment no ho sabíem, però estàvem veient el Dedo de Deus (Dit de Déu), el nostre Cavall Bernat de Montserrat unes quantes vegades més gran.

Al cap de poc vam arribar a Rio, per a molts —entre els quals m'hi trobo jo— la ciutat més maca del món. Els barris situats a les zones baixes de la ciutat, les *favelas* als turons, les platges i les agulles de roca que sobresurten d'entre tota aquesta barreja, contribueixen a formar una ciutat de contrastos espectaculars, alguns d'agradables —i d'altres no tant—, però el cas és que Rio no deixa ningú indiferent. Hi ha poques ciutats en què es pugui passar de la platja de Copacabana a la selva tropical que forma la Floresta da Tijuca, tot passant per l'antic barri de Santa Teresa —el Montmartre brasiler— en menys de vint minuts. De la mateixa manera que a pocs llocs es pot arribar al peu de vies de 300 m amb transport públic, escalar-les per arribar al cim on hi ha un bar i baixar sense presses amb un telecabin sense afluixar un duro, com es fa al Pão de Açúcar (Pa de Sucre).

La mateixa tarda que vam arribar a Rio vam buscar una botiga de muntanya, on vam comprar una guia de ressenyes i vam demanar a l'amo que ens recomanés algunes vies. Així, l'endemà, amb una via al cap, vam anar cap a la Praia Vermelha, al peu del Pa de Sucre, ràpidament vam fer-hi l'aproximació i ens vam plantar al peu de la via. Va començar en Jaume, jo el vaig seguir i després ens vam anar alternant. L'escalada era sobre un gneis al qual ni en Jaume ni jo estàvem acostumats: passos d'adherència

Dades d'interès

Com podem arribar al Brasil

Des d'Europa hi ha vols a la majoria de ciutats importants. Segurament la millor opció, però, és comprar un bitllet fins a Lisboa i un altre des d'aquí fins a la ciutat que convingui més. Cal tenir en compte que un bitllet d'avió (anada i tornada) pot costar uns 1.200 €.



ALBERT MARTINEZ

Com ens podem moure pel Brasil

Brasil és enorme i, per tant, els trajectes són molt llargs. Els vols domèstics són cars i el tren és gairebé inexistent. Ara bé, si es disposa de prou temps, això no serà un gran inconvenient: la xarxa d'autobusos és boníssima i molt completa, ja que connecta, amb més o menys freqüència, la majoria de pobles i ciutats grans o petites. D'altra banda, si es vol visitar l'Amazones, hi ha una bona xarxa fluvial —no són creuers sinó l'únic mitjà de transport de la zona.

Altres dades importants

Si d'alguna cosa no cal preocupar-se al Brasil és del menjar, ja que, en general, és més que abundant i els preus són molt assequibles —fins i tot per a les butxaques més modestes. D'altra banda, el fet que en cada àpat es mengi de tot pot fer que s'acabi avorrint el menjar. La solució és optar per la fruita, que és molt bona i sens dubte ens sorprendrà.

Segons la zona que es visiti, és important estar vacunat i prendre precaucions per a la malària i el dengue. Cal informar-se'n en un centre mèdic especialitzat.

Cal recordar que el Brasil està situat a l'hemisferi sud i bona part de la seva extensió es troba fora de la influència del tròpic, de manera que durant l'hivern austral cal portar alguna cosa d'abric i, per descomptat, un impermeable.

La violència a les grans ciutats és també un aspecte que cal tenir en compte. Si s'actua amb sentit comú i lògica, no farà falta preocupar-se'n.

Les assegurances per a l'escalada són els anomenats *grampos*; en pocs llocs hi ha parabolts o espits.

Una guia excel·lent del Brasil és la que publica l'editorial Lonely Planet.

alternats amb regletes; com més escalàvem més bé ens en sortíem i més ràpid ens movíem, i al cap d'unes hores érem al cim satisfets. «Ja hem escalat una via al Brasil», va dir en Jaume tot donant-me la mà. La via en qüestió és la gran clàssica via dels Italians combinada amb la Secundo a la cara oest. Així doncs les nostres ànsies van quedar satisfetes. El dia següent vam fer el *gringo*, però l'endemà tornàvem a tenir ganes d'escalar i vam anar cap al Corcovado a escalar la via K2, una altra gran clàssica que ens deixà a pocs metres del conegut Crist Redemptor, davant de les sorpreses mirades d'un fotimer de turistes que, a diferència nostra, havien pagat en efectiu i no amb esforç per pujar i veure'l de ben a prop.

Un crít d'en Jaume em treu del meu somni diürn i torno al present. Encara penjo de la reunió. En Jaume torna a cridar i aquesta vegada sí que entenc el que diu: «¡Lliure!». Les cordes ja no estan tenses, les passo per la placa de fre i començo a fer ràpel. 30 m més avall sóc amb en Jaume, estirem la corda i tornem a fer ràpel. Així, entre ràpels i baixades per mitjà d'uns cables, arribem a terra. Aquesta vegada no ens felicitem. La cosa no ha anat bé.

Després d'uns dies a Rio, avorrits de la civilització, havíem decidit d'anar a Teresópolis —la ciutat més propera al Dit de Déu— amb la intenció d'escalar-lo. Un escalador local ens havia dibuixat un croquis de la via normal i ens l'havíem marcat com a objectiu final abans de la tornada d'en Jaume a casa. En arribar a Teresópolis, el temps no acompanyava gens per fer escalada, però així i tot vam voler aprofitar els dies i vam anar a passejar per la zona. Un dia ens vam enfilar a la Pedra do Sino, el cim més alt de la zona, des d'on suposadament hi ha una vista preciosa de la badia de Guanabara i Rio, però tot el que vam contemplar va ser una espessa boira que no deixava veure més enllà de 10 m. Així i tot, l'experiència de l'excursió pel mig d'un bosc tropical en un dia de pluja i boira va ser inoblidable.

L'endemà vam visitar la zona del Valle dos Frares, un indret espectacular amb parets de fins a 900 m i amb un potencial inimaginable per a l'obertura de vies.

Finalment, com que el temps no millorava, vam decidir que el dia següent intentaríem l'escalada del Dit fes el dia que fes. Irònicament, aquell matí, en llevar-nos, el sol lluia i des de l'habitació on dor-

míem vam poder contemplar la vertiginosa silueta del Dit, allò que no havíem vist des del dia de la nostra arribada a Rio per culpa dels núvols.

Vam agafar les motxilles i vam anar cap a la via. Sense problemes gaire greus, vam alternar llargs de corda i trams equipats amb cables. D'aquesta manera guanyàrem metres de forma relativament ràpida. Teòricament era l'escalada més fàcil que havíem de fer al Brasil —no havia de passar de l'equivalent al nostre IV superior—, però també la més llarga; de manera que quan vaig haver de pensar algun pas, vaig començar a sospitar. En Jaume, que anava davant, deia que ja anàvem bé, però en arribar a un *offwith* que devia ser un V superior —i que podria haver estat perfectament un VI— que no teníem manera de protegir, em va haver de fer cas.

Vam retrocedir fent ràpel. En Jaume, com a bon fanàtic, insistia a retrobar la via i acabar-la. Jo, que no tinc la seva voluntat de ferro, ja feia estona que havia abandonat les pretensions de trepitjar el cim. Havíem arribat molt amunt, no ens quedaven més de 30 m —tan a prop però alhora tan lluny—, però per a mi ja s'havia acabat. En Jaume seguia buscant la via, i jo, com a company de cordada que era, l'assegurava, però interiorment començava a estar una mica cansat de la descàrrega d'adrenalina i de fer el paperina; només tenia ganes de tornar al terra una altra vegada. Finalment, en Jaume va abandonar i vam començar a fer ràpel. Com en tot, algunes vegades et surts amb la teva i d'altres no. Al Pa de Sucre ens n'havíem sortit, aquí no.

L'endemà vam tornar a Rio, on en Jaume va agafar un avió per anar cap a casa i jo, un autobús cap a São Paulo per anar després cap a Campo Grande, a prop de Bolívia. I encara vaig continuar el viatge unes setmanes més, tot i que no l'escalada, però això ja és tota una altra història diferent...



El Corcovado amb el conegut Crist Redemptor.

Siluetes del Dit de Déu, des de Teresópolis.

CORCOVADO. Via K2 (V+, 175 m)

És l'altra gran clàssica de Rio de Janeiro, ideal per les vistes i per visitar el Crist Redemptor i estalviar-se uns quants *reais*.

Material: la via està equipada amb *grampos*, però per a algun pas no estarà de més portar algun tascó/friend a més de les exprés.

Aproximació: es baixa de l'autobús a Cosme Velho i des d'aquí es pot caminar unes dues hores fins al parc nacional de Tijuca o bé regatejar amb algun taxista. A l'entrada del parc cal caminar tot seguint la carretera i a la primera gran paella cal agafar un senderol que arriba fins al jardí de la gega, al final del qual comença la via –es camina per una «mata atlàntica» força salvatge i bonica.

Descripció:

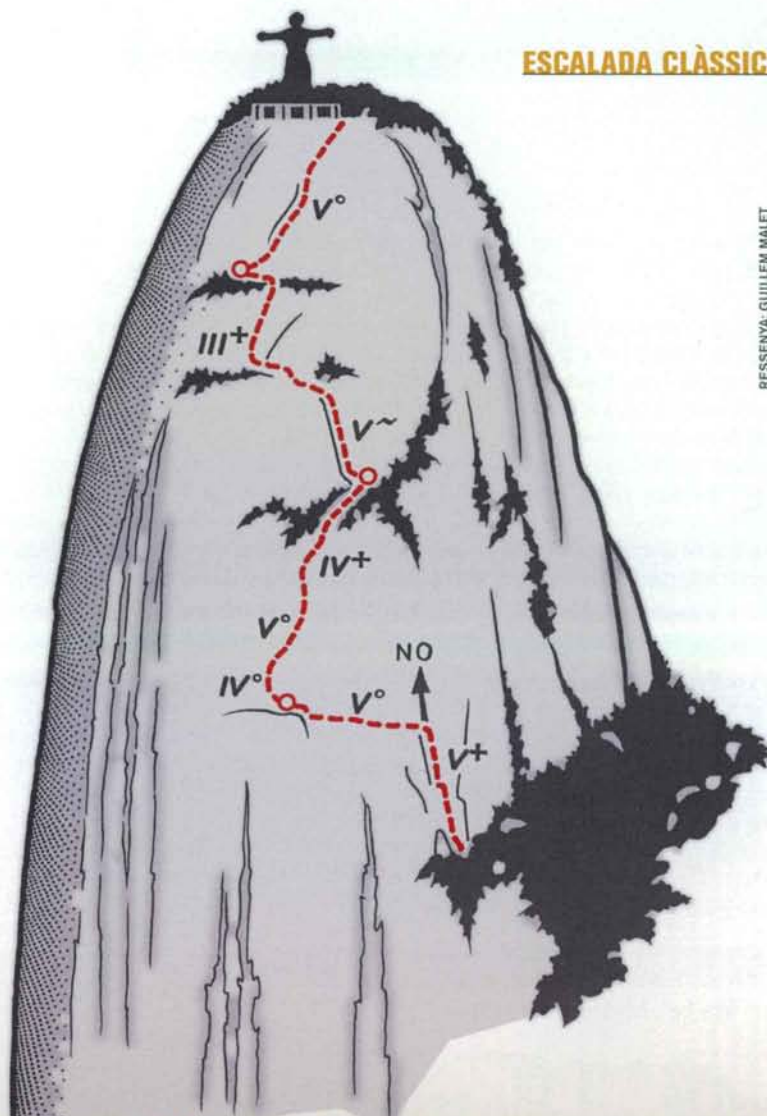
Llarg 1. Uns passos de finor amb unes fissures poc profundes porten a un *slab* per on es flanqueja en adherència fins just abans de fer els últims metres a la vertical cap a la reunió (V+, 50 m).

Llarg 2. Se surt de la reunió per l'esquerra; de seguida, però, cal anar amb tendència cap a la dreta –sempre en adherència. Un curt flanqueig mena a una zona més amable i després per terreny herbós s'arriba a la reunió (V, 45 m).

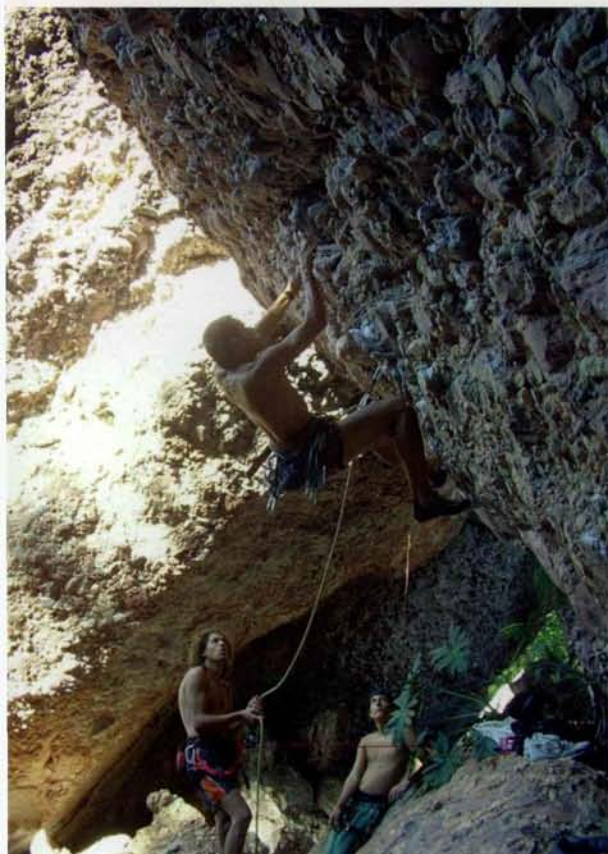
Llarg 3. Un petit diedre net i després terreny amable amb algun pas de fissura condueixen a un relleix herbós on es munta reunió en una savina (V-, 35 m).

Llarg 4. Se segueixen les assegurances per la placa fins a entrar en terreny boscós –i molt dret– que mena a una reunió a pocs metres del Crist Redemptor.

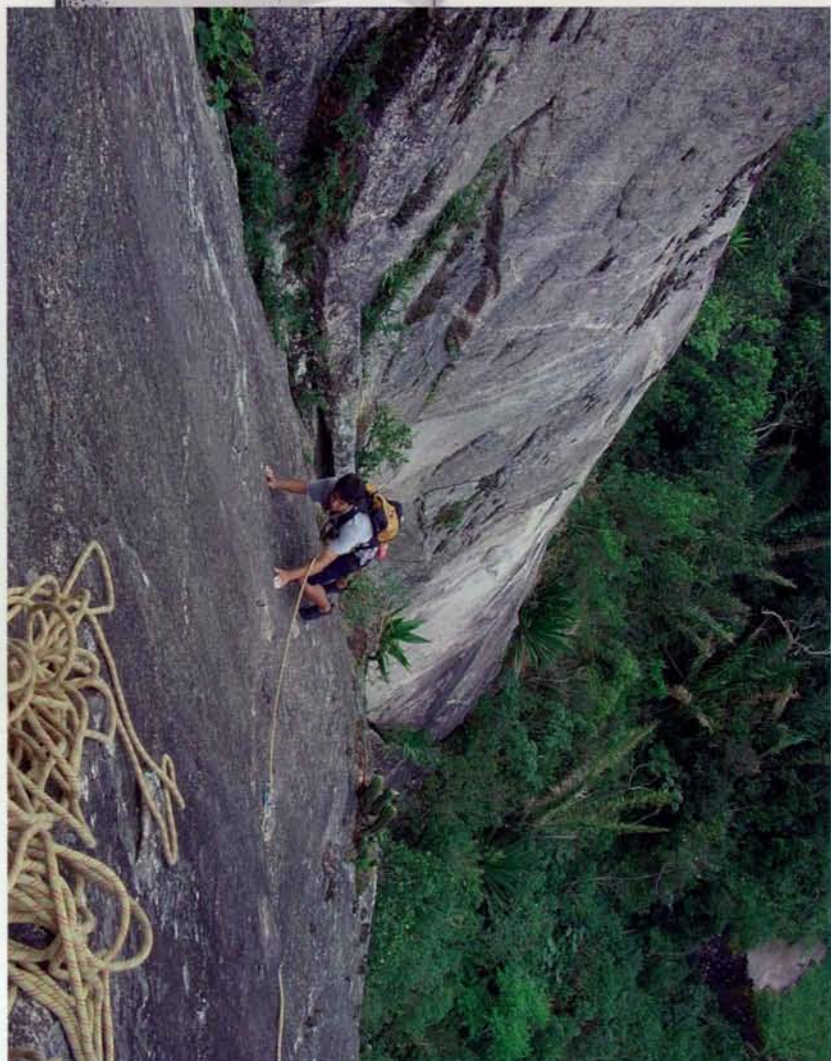
En Jaume encara un dels desploms de Lençois, assegurat per Georjinho.



RESSENYA: GUILLEM MALET
DIBUIX: ARMAND BALLART



GUILLEM MALET



GUILLEM MALET

Slabs de la via K2 al Corcovado.

Presentem quatre itineraris recents repartits entre el Pirineu més occidental, la vall d'Ordesa i el Prepirineu català, que de segur inciten la curiositat de conèixer uns indrets gairebé oblidats per l'afany aperturista. Com ja assenyalàvem en cròniques anteriors, la vall d'Ansó ha experimentat, de la mà d'Antonio García Picazo, un notable revifament amb vies noves i, sobretot, amb l'aparició d'una nova guia d'escalades actualitzada d'aquest agrest racó de l'Alt Aragó, pràcticament desconegut pels catalans. Tanmateix, la vall d'Ordesa demana urgentment una nova guia que reflecteixi el gran maremàgnum d'escalades existents, un degoteig que any rere any s'incrementa gràcies a escaladors d'arreu, per les grans possibilitats que ofereixen les seves emblemàtiques parets, dotades d'una gran dosi d'història. La mateixa que la del nostre entranyable Pedraforca, sobre el qual, sorprenentment, encara es poden omplir moltes pàgines, i se'n pot reservar alguna d'especial per als homes que viuen el dia a dia a la seva ombra, com el guarda Joan Martí. No hi ha res millor que un nou itinerari amb el seu nom per vincular-lo per sempre més a aquesta cèlebre muntanya, per on ha desfilat la flor i nata de l'alpinisme català i on millor captarem el romanticisme d'aquest esport a casa nostra, des de la memorable època d'en Lluís Estasen.

Vall d'Ansó

Via Les Mystères de l'Ouest

A l'entrada del congost del riu Veral en direcció a Zuriza, trobem a mà esquerra els primers contraforts de la Peña Ezkaurre en forma de bons retalls de calcarí que destaquen a primer cop d'ull. L'implacable estil dels francesos Christian Ravier i Vincent Seger desvetlla una salvatge línia en lliure que solca l'esperó

situat més al sud. Anomenada Les Mystères de l'Ouest (11-7-2006), ofereix cinc tirades poc equipades. És de roca molt compacta i presenta un atractiu L3 de fissura i un potent L4 en què caldrà lluitar amb un mur de 7a a la sortida de la R3 (6c obligat).

• **Material necessari:** tascons i un joc de camalots fins al núm. 3,5 (del 0,5 al núm. 2 repetits).

• **Aproximació:** en tan sols 20 min per un tram de pista abandonada que surt al pas.

• **Descens:** es recomana davallar per la mateixa via mitjançant tres ràpels equipats (60 + 30 + 55 m).

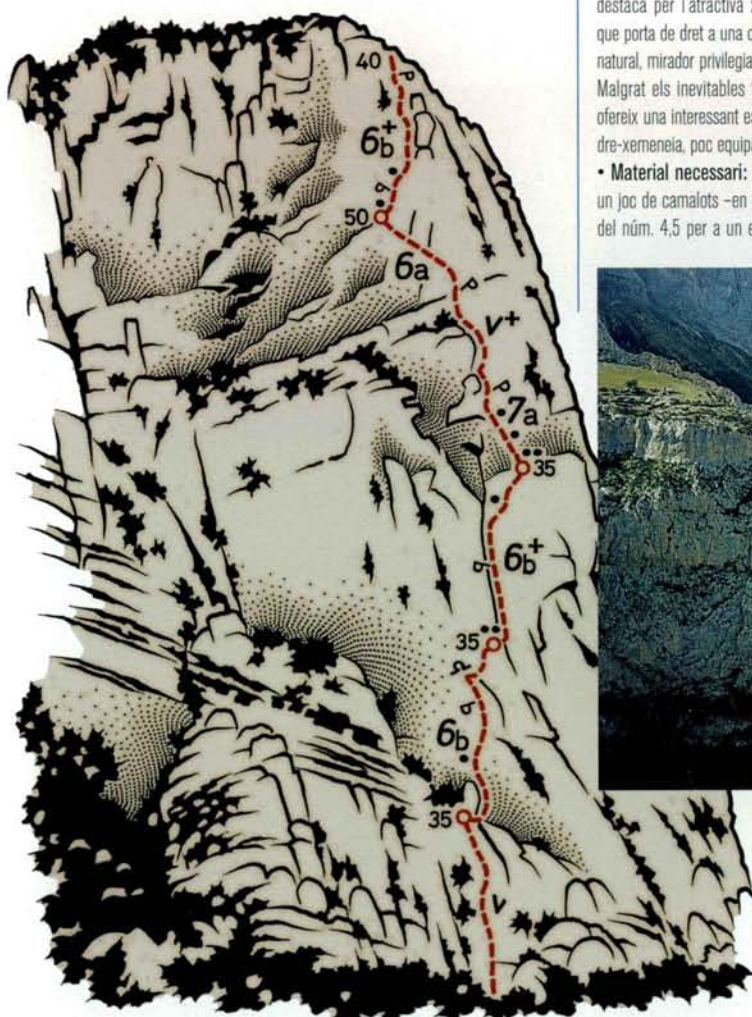
Via La Tribu del Camping

Una mica més endavant i tot just enfront del contundent Tozal de Espelunga, Antonio G. Picazo i Óscar Medel obren la via La Tribu del Camping (16-4-2006) a l'anomenada Torre de Ur. L'itinerari és molt compacte i ben definit; destaca per l'atractiva xemeneia final que porta de dret a una capriciosa talaia natural, mirador privilegiat de la vall. Malgrat els inevitables trams d'herba, ofereix una interessant escalada en dièdre-xemeneia, poc equipada en conjunt.

• **Material necessari:** quatre pitons i un joc de camalots –en recomanem un del núm. 4,5 per a un estret passatge

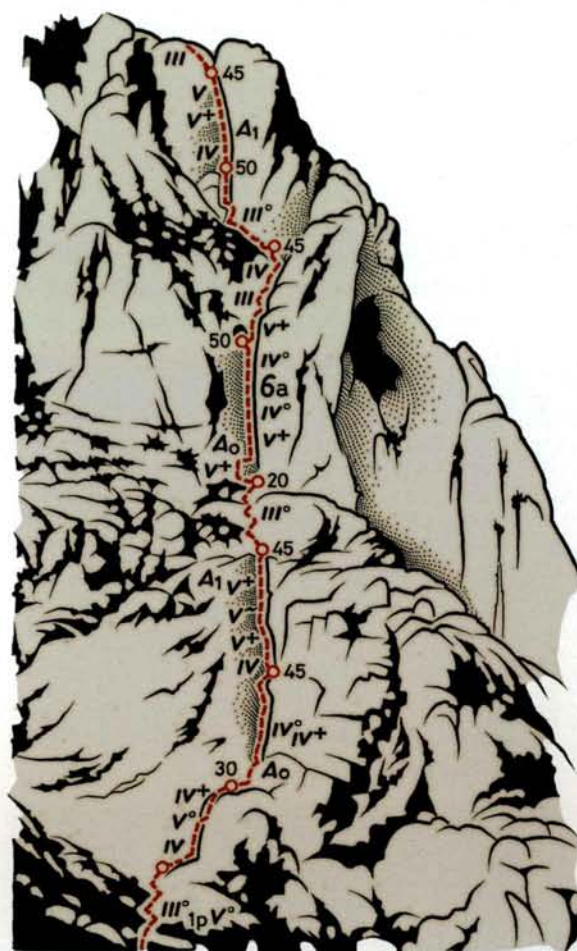
VALL D'ANSÓ - Espolón del Paso

Via Les Mystères de l'Ouest (200 m. ED°)



VALL D'ANSÓ

Via La Tribu del Camping (345 m. MD+)



Pas de la Forca a la vall d'Ansó.

a l'entrada de la R5.

• **Aproximació:** des de l'aparcament de la carretera, cal anar improvisant directament pel bosc i pels pendents que duen al peu de la paret, en uns 30 min.

• **Descens:** des del cim, es travessa

horitzontalment en direcció SW durant uns 40 min fins a creuar-se amb un marcat sender que davalla a la pista de la borda d'Aran i a la carretera en qüestió –és llarg però esdevé una tornada còmoda cap al cotxe: 1 h 40 min.

Vall d'Ordesa

Via Lejos de los Gilipollas

Joan M. Vendrell i de nou Christian Ravier obren aquest curt i malsonant però bell traçat (18-7-2006), darrere del qual s'endevina, però, el panorama advers que hi ha en dates de màxima aflluència, en què l'accés exclusiu amb autobus i l'ambient ciutadà trenquen la màgia d'aquest distingit parc nacional. La nova via, situada a uns 100 m a la dreta del característic Tridente, festeja un oblidat esperó de sis tirades i ofereix una llaminera escalada en lliure sobre molt bon rocam, que ressegueix una elegant línia fissurada fins al cim. Es tracta d'una escalada poc equipada en conjunt.

- **Material necessari:** tascons, aliens, dos jocs de camalots i cintes molt llargues.

- **Aproximació:** l'inici es troba a l'extens jardí penjat entre el Pilar de la Primavera (Libro Abierto) i el Pilar de Cotatuero (via Zarathustra). Per això cal

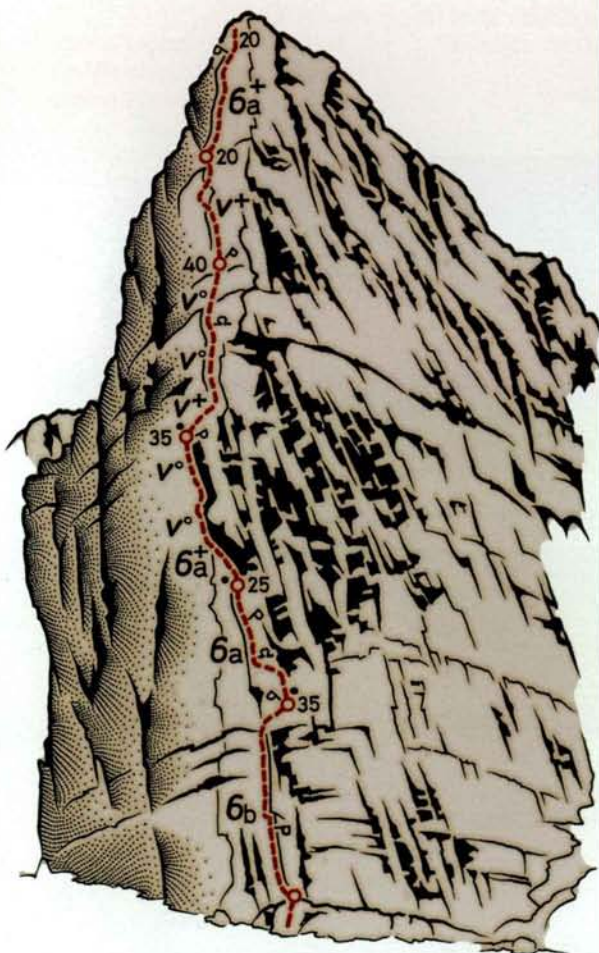
pujar per una canal situada lleugerament a l'esquerra de la vertical del Tridente, on trobarem un passatge clau que s'ha d'escalar (15 m de IV^o/IV^a).

- Descens: per les clavilles de Cota-tuero.

Pedraforca

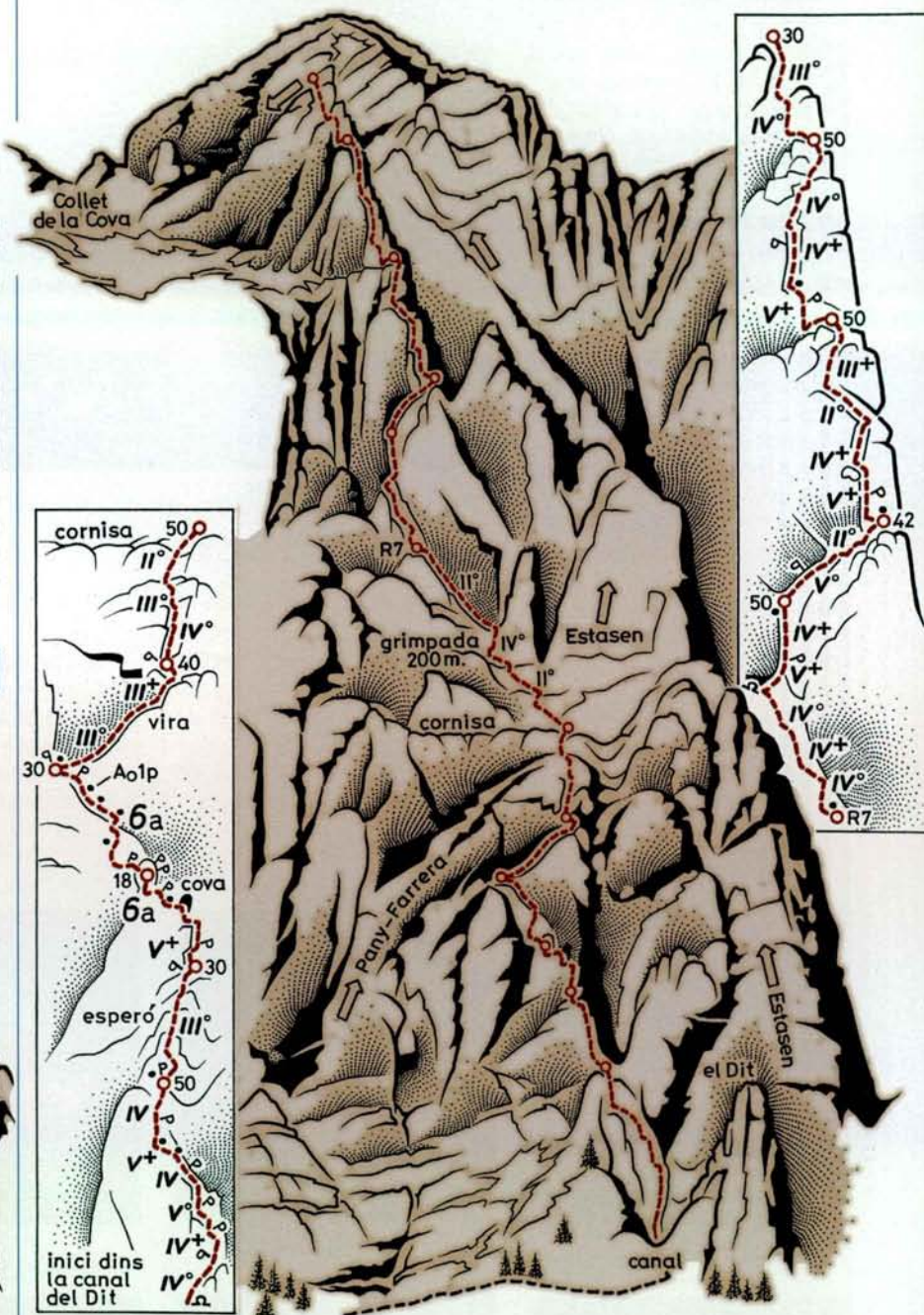
Via Joan Martí

Com en totes les llargues propostes de la cara nord del Pollegó Superior, aquesta nova via presenta tres parts ben diferenciades. Un atractiu primer terç que arrenca tot just a l'esquerra del característic Dit del Riambau, desvetlla sis tirades del tot divergents en què destaca, per la seva continuïtat, el bonic L4, el més difícil de tota la via amb diferència (màxim: V+/AD). Un cop a les cornises centrals, s'ha de grimpar uns 200 m sense encordar per terreny fàcil (15 m de IV) fins a atènyer la diagonal superior que mena a la R7 (espit amb xapa blava). A partir d'aquí, l'escalada pren més caràcter i ver-

VALL D'ORDESA - Sector Tridente**Via Lejos de los Gilipollas** (180 m. MD+)

PEDRAFORCA - Calderer

Via Joan Martí (640 m. MD+)



ticalitat, i cal superar una fissura que es decanta progressivament a la dreta fins al peu d'un elegant esperó fissurat que porta directament al cim del Calderer. Cal destacar que hi ha roca molt bona fins a la R7, la típica del massís a la resta, encara que en els trams de dificultat és bona. Es tracta d'una via recomanable en conjunt que desdoblexi el pany menys usual de la cara nord, amb un recorregut semiequipat

força interessant per la llargària, la varietat de passatges i lliure a dojo. Acabada el 28-8-2006, després de dos atacs per Jordi Camprubí i Armand Ballart, que la deixen parcialment equipada amb tretze espits, pitons i «Melillas» de l'època -uns claus que s'utilitzaven antigament a l'exèrcit.

- **Material necessari:** tascons, set cintes llargues i camalots fins al núm. 2.

- Temps: 5 h aproximadament.

- **Aproximació:** idèntica a la de la via Estasen (1 h), fins a trobar l'inici dins mateix de la canal que separa l'agulla del Dit -pont de roca visible a l'esquerra-, un xic abans d'arribar al collet on comença aquesta.

- **Descens:** des de l'última reunió podem davallar directament caminant cap al collet de la Cova i baixar per la tartera del Gat, o bé assolir el cim del Calderer tornant per l'enforcadura.

Passejos i excursions per les valls del Pirineu aragonès. Història, costums i tradicions dels seus pobles

El primer llibre està dedicat a la vall d'Echo i inclou la proposta de vint-i-tres itineraris, generalment circulars; el segon presenta quaranta-quatre caminades per la vall d'Ansó-Fago, que és la més occidental i limita amb Navarra, i el tercer descriu noranta itineraris per les valls d'Aragüés-Jasa, Aísa i Borau, les més orientals de tot aquest conjunt. Un total, doncs, de 217 rutes que ofereixen una visió completa dels pobles, dels grans boscos, de les valls i de les muntanyes d'aquest sector del Pirineu aragonès.

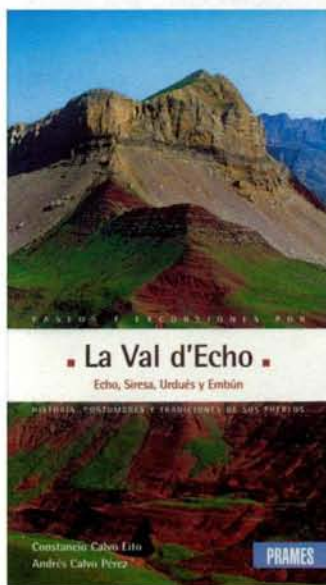
De cada vall, hi ha una introducció sobre els pobles, la seva història, l'arquitectura civil i religiosa, les festes i tradicions, les activitats culturals i esportives, i una descripció de la geografia i les millors rutes d'accés. A continuació, una segona part descriu els camins de gran recorregut (GR), seguida d'un tercer apartat amb tota la informació dels senders de petit recorregut (PR) i d'un quart apartat amb una descripció dels senders locals. Finalment, un últim apartat presenta les rutes que s'hi poden fer amb bicicleta de muntanya.



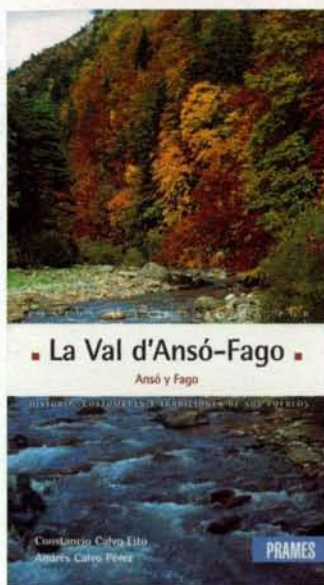
Aquests tres llibres guia ens proporcionen molta informació sobre les valls més occidentals del Pirineu aragonès.

La trilogia és una descripció completa i detallada de totes les possibilitats que hi ha, que poden interessar tant als qui volen fer passejades curtes, com als qui prefereixen les rutes de llarga durada i els cims que envolten aquestes valls.

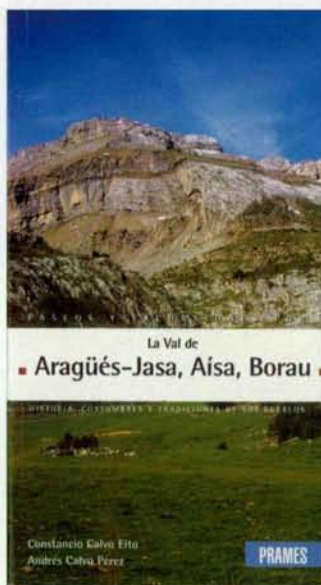
Il·lustrats amb moltes fotografies en color i mapes amb tots els itineraris assenyalats, aquest tres llibres guia són una molt bona font d'informació per a tothom que vulgui conèixer aquest interessant sector del Pirineu aragonès.



Paseos y excursiones por...
La Val d'Echo
Constancio i Andrés Calvo
Editorial Prames
Saragossa (2006)
401 pàgines, amb il·lustracions i mapes



Paseos y excursiones por...
La Val d'Ansó-Fago
Constancio i Andrés Calvo
Editorial Prames
Saragossa (2006)
285 pàgines, amb il·lustracions i mapes



Paseos y excursiones por...
La Val de Aragüés-Jasa, Aísa, Borau
Constancio i Andrés Calvo
Editorial Prames
Saragossa (2006)
438 pàgines, amb il·lustracions i mapes

Caminades per l'Alt Berguedà

Aquest nou llibre de Carles Gel presenta vint-i-quatre caminades que es distribueixen en divuit ascensions i sis travesses. La guia invita a conèixer i recórrer les muntanyes, les valls i els pobles més septentrionals de l'Alt Berguedà.

Es vint-i-quatre itineraris es presenten amb una breu introducció geogràfica i del clima. En general, aquests itineraris són assequibles per a la majoria d'excursionistes que tinguin bons coneixements de la muntanya. Totes les excursions, a més, inclouen una fitxa tècnica completa, un mapa del recorregut, una descripció detallada i fotografies en blanc i negre.

El sector septentrional de la comarca del Berguedà és ple de contrastos —des de muntanyes amb un perfil arrodonit fins a grans parets. Uns paisatges molt interessants, tant per als excursionistes que busquin itineraris sense gaires dificultats, com per als grimpaïres o escaladors que sempre vagin a la recerca de les vies més compromeses.

Al final del llibre s'inclou informació d'interès i de serveis, bibliografia, cartografia i una llarga llista de telèfons útils de totes les poblacions.

J. B.



Alt Berguedà
Carles Gel
Coedició Editorial Alpina i Geoestel
Granollers (2006)
80 pàgines, amb il·lustracions

Itineraris a peu per la Garrotxa

La Garrotxa és una comarca que té una llarga tradició excursionista, la visita d'excursionistes d'arreu del país ha estat una constant des de fa anys. Per tant, sempre és benvingut un nou llibre d'itineraris d'aquesta contrada. Aquest llibre té, però, una particularitat que no tenen molts dels que han estat publicats fins ara, que és la proposta d'itineraris pel conjunt de tota la comarca, tant per l'Alta Garrotxa com per l'entorn d'Olot, centrat en la zona volcànica i les muntanyes que l'envolten.

S'hi apleguen un total de vint itineraris per fer a peu, i s'hi intenta -i al nostre criteri, ho aconsegueix- oferir una visió general de tots els aspectes paisatgístics d'aquesta comarca. Presenta gran part dels indrets clàssics per a l'excursionista, i també ofereix algun itinerari rebuscat; per tant, pot resultar interessant tant a l'excursionista que fa anys que trepitja aquestes valls i muntanyes com a qui ho fa per primera vegada.

En la introducció l'autor ens fa un resum geogràfic, amb algunes consideracions sobre la dificultat dels itineraris i els refugis. A continuació descriu detalladament els itineraris: vuit per l'Alta Garrotxa i dotze per la zona volcànica, les valls de Llémena, d'Hostoles i Riudaura, el Puigsacalm i l'altiplà del Collsacabra.



A peu per la Garrotxa 20 itineraris

Josep Mauri i Portolès
Col·lecció Azimut, 82
Cossetània Edicions. Valls (2006)
156 pàgines, amb il·lustracions

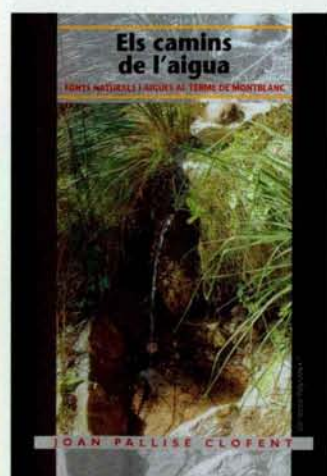
La cultura de l'aigua a Prades

El títol d'aquest llibre pot fer pensar que es tracta d'un estudi hidrològic del terme de Montblanc, un tema d'interès local. No us equivoqueu. És molt més que això i interessa a la resta dels ciutadans, i més quan l'abastament d'aigua està en debat permanent.

L'autor d'aquest llibre és un excursionista que durant més de quaranta anys ha recorregut les muntanyes de Prades. Una de les seves dèries, entre d'altres, han estat les fonts, els naixements d'aigua i, sobretot, els que durant anys foren les deus que abastaven la vila de Montblanc. N'ha localitzat dins del terme de la vila prop de 250 i en aquest llibre ens n'ofereix els noms, la localització, les característiques més destacades i l'estat actual.

A més d'aquest llistat, el més interessant d'aquest llibre per a tot excursionista és l'estudi detallat de la cultura popular de l'aigua i del seu aprofitament. La informació sobre aquestes deus i la tècnica del seu manteniment enriqueixen el nostre coneixement de la natura i, per tant, afegeixen uns valors culturals a les nostres sortides a muntanya.

El llibre és, a més, una denúncia a l'abandó que pateixen moltes fonts. En el cas de Montblanc, ha estat a conseqüència de l'arribada de l'aigua de l'Ebre.



Els camins de l'aigua. Fonts naturals i aigües al terme de Montblanc

Joan Pallisé Clofent
Col·lecció Petjades, 7
Cossetània Edicions. Valls (2006)
238 pàgines, amb il·lustracions

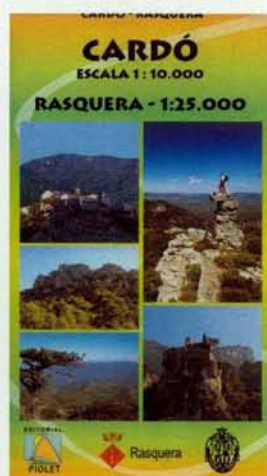
Novetats cartogràfiques Cardó-Rasquera

La serra de Cardó s'alça a l'esquerra de l'Ebre, entre els pobles de Rasquera, Benifallet i Tivenys, i fa de límit de les comarques de la Ribera d'Ebre i del Baix Ebre. Assoleix una alçada de 943 m en el cim de Xàquera o la Creu de Santos. És un espai privilegiat de les terres de l'Ebre, tant pel seu paisatge com per la vegetació.

Un grup d'excursionistes i coneixedors de la serra, com Antoni Cabré, Josep Jordana, José Luis Ordovás, amb les fotografies aportades per Rafel López-Munné i la família Fornós, tots ells encapçalats per Josep M. Escoda, han constituït l'equip encarregat d'aportar la informació dels camins i la situació de les coves, les ermites i els indrets singulars.

En els mapes hi ha representats els camins de gran i petit recorregut (GR i PR), els senders d'interès local i, fins i tot, els corriols que podem trobar en aquesta serra. És una aportació important en la tasca de recuperació de molts dels topònims d'aquesta vall i de les muntanyes que l'envolten.

En el full que ens ofereix l'Editorial Piolet tenim, en una cara, el mapa general de la serra, amb el títol de Rasquera (escala 1:25.000), i en l'altra cara, la part alta de la serra, amb la vall de Cardó (escala 1:10.000).



Mapa Cardó-Rasquera

Editorial Piolet
Barcelona (2006)
Escala: 1:10.000 (Cardó)
1:25.000 (Rasquera)

Altres novetats editorials

Memòries d'un metge caminador

Enric Aguadé Sans
Editat pel mateix autor. Reus (2006)
311 pàgines, amb il·lustracions

Nació i excursionisme. Biografia intel·lectual de Joaquim Santasusagna

Xavier Ferré i Trill
Associació d'Estudis Reusencs. Reus (2006)
347 pàgines

A peu pel Parc Natural Cadí-Moixeró i el massís del Pedraforca

Sergi Lara i García
Col·lecció Azimut, 81
Cossetània Edicions. Valls (2006)
131 pàgines, amb il·lustracions

La Montaña. Manual de Meteorología

Carles García Sellés
i Francesc Vilar Bonet
Editorial Alpina. Granollers (2006)
175 pàgines, amb il·lustracions

Rutes pel Moianès des de Castellterçol a peu o en BTT

Albert Gironella i Coll
Col·lecció Cavall Bernat
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Barcelona (2006)
96 pàgines, amb il·lustracions

Els Aiguamolls de l'Empordà Paisatges d'aigua

Francesc Romagosa
Col·lecció Descoberta
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Barcelona (2006)
104 pàgines, amb il·lustracions

El Camí de Sant Jaume. Des de Montserrat i des de Roncesvalles

Joan Fiol Boada
Col·lecció Azimut Turisme, 5
Cossetània Edicions. Valls (2006)
168 pàgines, amb il·lustracions

Portugal. 30 itineraris a pie

Manuel i Jorge Nunes
Col·lecció Paseos y escapadas irrepetibles
Editorial Alhena Media. Barcelona (2006)
215 pàgines, amb il·lustracions

Artesania pirinenca

La nova edició de la Mostra de Producte Artesanal dedicada a l'artesanía dels Pirineus

Artesania Catalunya va acollir fins el passat 12 de setembre la Mostra de Producte Artesanal «Artesania del Pirineu» a les seves instal·lacions del carrer Banys Nous, número 11, de Barcelona.

La producció artesana del Pirineu, com tants àmbits de la vida quotidiana d'aquestes muntanyes, es va veure sotragada per la gran crisi, l'emigració i el despoblament d'aquest territori durant diversos decennis del segle xx. Indústries locals artesanes de transformació tèxtil, la indústria terrissera i l'especialització d'alguns pobles en la fabricació d'estris agrícoles —com, per exemple, cartres— van desaparèixer en pocs anys. Amb menys habitants i menys activitat agrícola i ramadera, les produccions locals no tenien clients. També van minvar petites produccions més domèstiques —per exemple, de cistells, de salers i de formatges de fusta—, alhora que emigraven els productors o que esdevenia molt difícil transmetre aquestes produccions a la gent més jove. A les dècades dels anys 1970 i 1980, al mateix temps que es gestava l'Ecomuseu, moltes dinàmiques econòmiques i residencials havien començat a canviar, sobretot gràcies a l'activitat turística i al redescobrim de la muntanya per part de gent d'origen urbà. L'arribada de gent jove va aportar noves produccions artesanes, com ara de transformació de pell, de bijuteria, de ceràmica i de fusta, entre altres, i l'artesanía del Pirineu va tornar a ser un recurs valorat.

Amb aquesta nova edició de la Mostra de Producte Artesanal, Artesania



Catalunya pretenia fer arribar aquesta producció característica de les comarques pirinenques a les persones d'altres territoris, amb la voluntat de contribuir a fer-los descobrir unes peces elaborades amb tècniques artesanes recuperades i amb una personalitat pròpia molt definida, que transmet la bellesa de la seva funcionalitat en qualsevol entorn.

Himalaisme

Ha estat oberta una nova via catalana de dificultat a les Catedrals de Baltoro (5.800 m)

L'expedició catalana formada per Pilar Rossinyol, Antonio Bayonas, Toti Valés, Elías Coll, Òscar Cadiach, Ramon Canyellas i Albert Segura han tornat del Pakistan amb una interessant obertura: la via Reflexos Nocturns, que té un recorregut de 1.480 m i una dificultat de 7a, a més de 700 m més d'enllaços a mitja via i fins al cim, situat a 5.800 m.

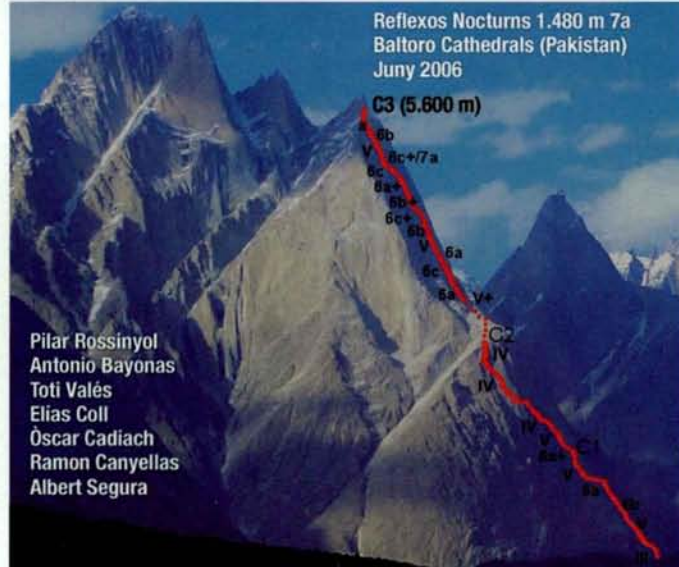
La via està dividida en dues parts. La primera té una dificultat màxima de 6b. Entre la primera part i la segona, els alpinistes van haver de realitzar uns 300 m de trams de III abans d'enfrontar-se a una dificultat progressiva fins a 7a, a la part més alta de la via. En sortir de la via, encara queden 300 m fins al cim de les Catedrals de Baltoro.

Aquesta obertura es va aconseguir a mitjan mes de juliol, i l'expedició va durar entre el 20 de juny i el 16 de juliol. Al llarg de la paret els escaladors van muntar un total de tres camps.

Eduard Parellada



Reflexos Nocturns 1.480 m 7a
Baltoro Cathedrals (Pakistan)
Juny 2006



Pilar Rossinyol
Antonio Bayonas
Toti Valés
Elías Coll
Òscar Cadiach
Ramon Canyellas
Albert Segura



www.factorfisic.com
Tel. 932 023 197

CENTRE MÈDIC

factor Físic

Muntaner 231 2n
08021 Barcelona
Fax 932 022 435
info@factorfisic.com

Treballem amb mútues
Condicions especials per als socis del CEC

Medicina de l'esport i muntanya

Revisions mèdiques i esportives

Medicina general i pediatria

Traumatologia

El DVD del CEC

La pel·lícula del 125è aniversari del Centre, ara en DVD



El 26 de novembre del 2001, en el sopar institucional del 125è aniversari del CEC, es projectà *Quatre columnes. Tres segles al Mont Tàber*, un documental de 45 minuts sobre la nostra

entitat que volia ser un retrat d'un país, Catalunya, i d'unes circumstàncies històriques concretes, des d'aquella famosa excursió de Mongat fins a la realitat expansiva actual. Aquella realització, una tasca complexa i llarga, fou possible gràcies a la col·laboració de totes les seccions i serveis del Centre, d'Artur Peix (guió i direcció) i de Josep Maria Joaquín (muntatge).

Ara, aquest documental s'ha posat a la venda en DVD a l'àrea d'atenció al soci, al preu de 4 €. A més, el mateix disc incorpora la realització *Olympic Museum*, un documental molt interessant de 38 minuts sobre el Museu Olímpic de Lausana, realitzat el 1988 pel mateix equip de la Secció de Cinema i Vídeo del CEC, per encàrrec del Museu. Aquest DVD ens permet de conèixer més bé el Centre i, a la vegada, és una bona eina de difusió de la nostra entitat.

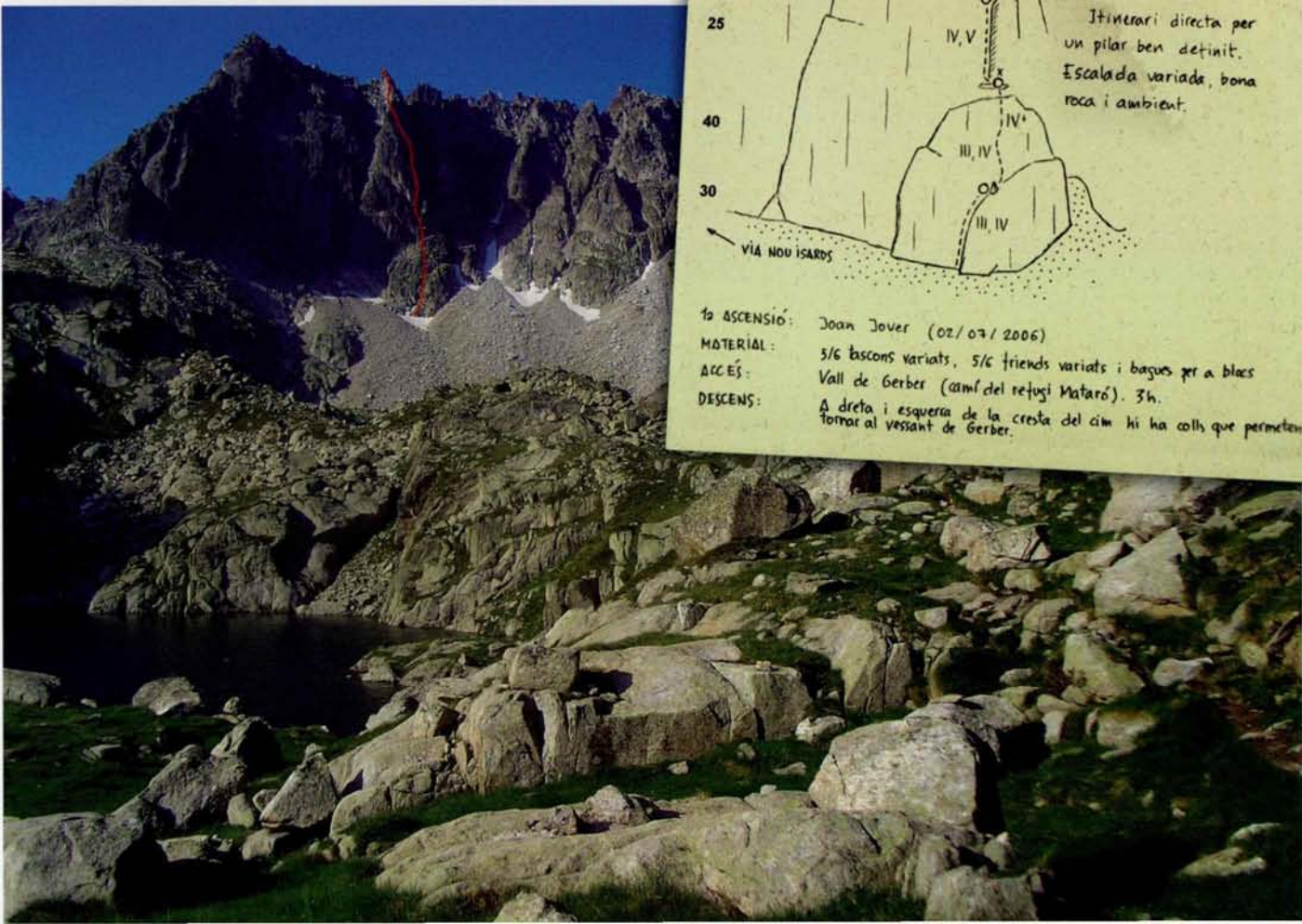
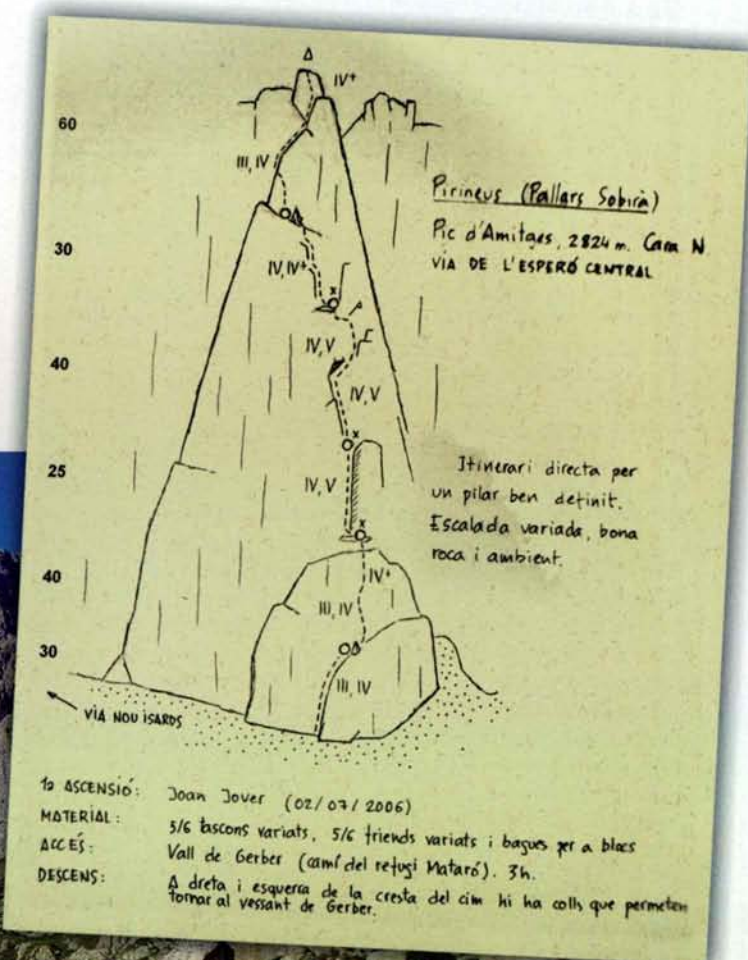
Crònica d'escalada

Pallars Sobirà: ha estat oberta una nova via a la cara nord del pic d'Amitges (2.884 m)

L'alpinista i escalador Joan Jover ha obert el passat més de juliol una nova via a la cara nord del pic d'Amitges anomenada *via de l'Esperó Central*. Es tracta d'un itinerari directe a través d'un pilar ben definit. Ofereix una escalada variada per una bona roca i amb un bon ambient. L'accés es

fa per la vall de Gerber, tot seguint el camí del refugi Mataró durant tres hores. El descens de la via es fa per la dreta o l'esquerra de la cresta del cim, on hi ha colls que permeten tornar al vessant de Gerber.

Material: 5/6 crespens variats, 5/6 friends variats, bagues per a blocs.



Secció de Cinema i Vídeo

Crònica del 69è Certamen Estatal de Cinema i Vídeo no Professional Selectiu UNICA 2006

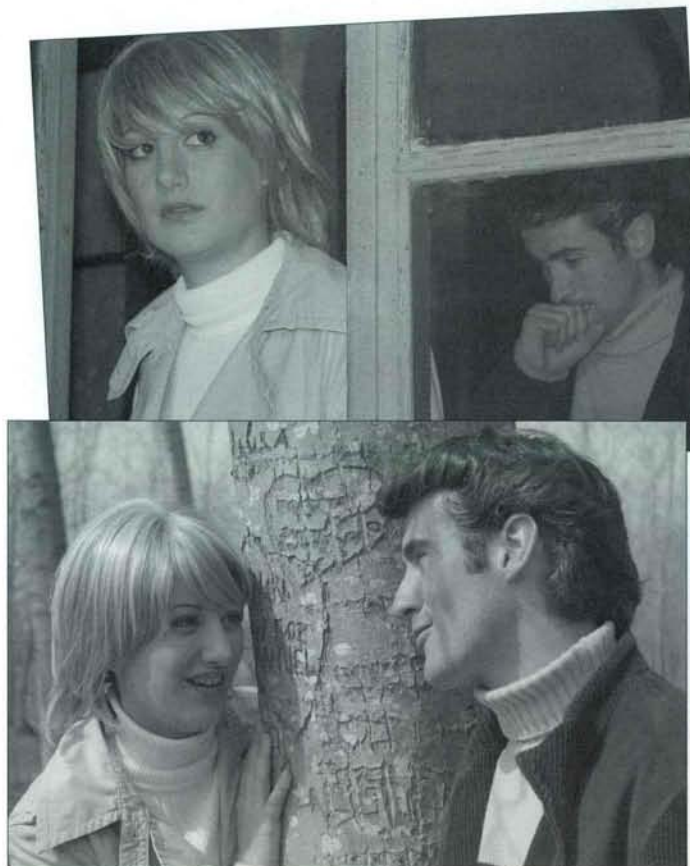
Encara que els qui ens anomenem *cinèfils impenitents* ens puguem vantar d'engrescar-nos cada vegada que ens posem davant una pantalla per veure una pel·lícula, sigui quina sigui, són sovint els anys, i el desencís de veure que cada vegada hi ha menys coses que puguin sorprendre —agradablement, vull dir—, els que fan que aquesta afirmació pugui estar cada vegada més qüestionada.

Ens ha passat, tret d'alguna honrosíssima excepció, en l'edició d'aquest any. El Jurat que ha format part del 69è Certamen Estatal de Cinema i Vídeo no Professional Selectiu UNICA, comparteix la dèria pel cinema i la il·lusió per tot allò que amb certa pompositat s'ha anomenat sempre *imatge en moviment*. Aquest any, però, la cosa ha fluïxat força; tant per la quantitat com —especialment— per la qualitat de les cintes presentades. Deu ser difícil poder especificar-ne les causes. Potser perquè l'expressió «no professional» ja no s'entén en determinats àmbits. Potser perquè cada vegada queden menys «artesans» capaços de fer lliçons de cinema amb pocs mitjans però amb talent. Potser perquè les coses han canviat molt, i què carai! Però no és ara el moment d'analitzar aquests motius sinó de comentar els millors films que s'han presentat en la present edició.

De la juràssica productora Els Últims Dinosauris, irònic nom que amaga dos dels més destacats cineastes de casa nostra de les darreres dècades, Jan Baca i Ton Garriga, ens arribava *Darrere la porta*, una història

en principi d'allò més convencional —un home es vol retrobar amb el seu antic amor que ell ja ha oblidat i s'adonarà que aquest l'ha tingut sempre molt present—, que remetia directament a un drama de tota la vida de proporcions descomunals, *Madame Butterfly*, amb detall al·lusiú inclòs —en el moment més transcendent de la història apareix una papallona. Baca i Garriga tenen l'habilitat d'agafar històries que podríem anomenar clàssiques, passar-les per una mena de batedora i presentar-les com a noves. I si bé és cert que tot està inventat, ells tenen l'encert de recrear un argument que acaba resultant convincent i creïble per a l'espectador, i en uns temps, els actuals, que són —no ho oblidem— poc propicius a arrabassaments romàntics com els que ells han plantejat a les seves pel·lícules.

La famosa òpera de Puccini —autor, per cert, tractat en un altre treball seu, *Un toc de gris*; en aquell cas, amb *Turandot*—, no és l'única reminiscència clàssica de l'obra: explícitament s'hi menciona la cèlebre frase inicial de *Rebecca* —l'obra mestra de Hitchcock— «A noche soñé que había vuelto a Manderley de nuevo», i pensem que no és casualitat que la protagonista es digui Laura, com la famosa pel·lícula d'Otto Preminger. Les tres obres —*Madame Butterfly*, *Rebecca* i *Laura*— parlen d'absències, i les dues darreres, més explícitament, de dues dones que tornen del món dels morts per arreglar assumptes pendants. *Darrere la porta* no obviarà això.



L'encert més gran del film, però, és l'ús dels temps. El cinema, més que en cap altra manifestació artística, pot produir una simultaneïtat d'accions, de presents i passats que es poden fondre per arribar a constituir una sola acció. El poder del record és sovint massa gran com per passar desapercebut en qualsevol aspecte de la nostra vida —especialment, en el sentimental—, i el tàndem Baca-Garriga s'encarrega de situar el passat no d'una manera subordinada, com seria lògic, sinó a la mateixa alçada que l'acció del present. Per això tenen tanta força els viatges freqüents al passat de la història, i per això també —i aquest és el gran mèrit d'aquest parell de cineastes— l'espectador pot trobar els seus propis referents amb què identificar-se a l'hora de veure la pel·lícula.

Sense ser un film original en argument com alguns dels anteriors d'aquesta parella de cineastes —*Un toc de gris* o *Veïnes*—, *Darrere la porta* és una proposta que té tota l'essència del cinema clàssic sense que el resultat pugui grinyolar; i això té molt de mèrit.

El Jurat va concedir per unanimitat els set vots, els únics de l'edició d'aquest any. Amb un menys, també es va presentar *Descontrolado*, de Sergio Moreno Blanco (Alcorcón, Madrid), una

proposta de factura impecable en què res és el que sembla i que, amb uns recursos ben utilitzats —un fals *flash-back*, la contradicció del que es veu amb el que se sent de la veu en *off*— i un toc inquietant, situa l'acció en un cas típic d'assetjament laboral. Ben dirigida, tot i que amb alguns elements típics d'un producte televisiu correcte però asèptic, *Descontrolado* és una proposta malgrat tot agosarada, que manté l'interès fins al final i que aconsegueix transmetre una sensació de desassossec a l'espectador.

Amb un vot menys —cinc del jurat, i per tant, també seleccionada per a la UNICA— hi havia *Sense cos*, una història de David Sol, Carolina Rodríguez i els germans Lagares (Barcelona). Plantejada en dues parts —la d'una noia ballarina que està impossibilitada físicament i la d'unes danses amb compàs realitzades per la tècnica artesanal *stop motion*—, faltava certa cohesió entre si, cosa que acabava repercutint en la valoració final. Això no treu que el Jurat valorés l'ingent esforç esmerçat en la realització de la part de la dansa del compàs, un veritable prodigi de paciència i de tenacitat, encara que la impressió final no estigués a l'alçada del que podria haver donat de si.

A banda d'aquestes tres pel·lícules que representaran Espanya al Festival de



la UNICA, n'hi va haver d'altres que també foren discutides en la sessió pública que es va fer a la seu del Centre Excursionista de Catalunya dos dies després de la sessió, el dilluns 29 de maig.

La espera, de Fernando Usón Forriés (Saragossa), és la que va despertar més controvèrsia, potser per elements extracinematogràfics. S'hi planteja la història d'un home que s'està morint, combinada amb plans de la seva esposa i d'una vella fotografia del matrimoni quan era jove. Tot a punt, doncs, per escriure el capítol final de qualsevol vida, i d'aquí el seu títol. Encara que el punt de partida no deixa de ser interessant —el pas del temps sempre és un tema evocador, per més tractat que estigui—, s'hi va qüestionar si resultava ètic o no filmar l'agonia d'un moribund. Mentre algú del Jurat deia que cal valorar les pel·lícules fora de tot context, hi havia qui apuntava que resulta impossible valorar-les si no es tenen en compte les seves circumstàncies de rodatge. I filmar —suposem que sense consentiment exprés del protagonista— l'agonia d'una persona gran, carregada de xacres i decrepita, no deixa de constituir una vexació a la seva dignitat. El tema va ser debatut llargament. Tot i que cal admetre que no hi havia prou elements de judici com per assegurar aquesta argumentació, la mera idea de pensar-ho va provocar tot aquest debat.

També s'hi van fer comentaris sobre *Desdémona*, de Miquel Àngel Entrenas Liria (Còrdova), que presentava un tema interessant, encara que massa procliu a caure en l'exageració si no es portaven bé les regnes, com ha estat el cas. Basada en un plantejament interessant —un actor que s'ha passat la vida interpretant Otel·lo acabarà barrejant ficció i realitat, com en Ronald Colman a *Doble vida*—, té tendència a resultar forçada i, malgrat

algunes escenes prou reeixides, acabava resultant massa excessiva.

Mala sangre, de Jesus Manuel Fuentes (Camas, Sevilla), presenta la tan comentada manca de valors del món actual a través d'uns menors que es comporten despòticament i que no saben viure en societat. Evidenciant algunes xacres importants, la pel·lícula no acaba de caure en la demagògia fàcil —i perillosa— que es podia esperar, tot i que el tractament dels personatges resulta massa exagerat, per més versemblant que pugui semblar.

Una aproximación a la caridad, d'Orencio Boix Larrea (Osca) —un documental sobre l'obra social d'un centre— i *La ciudad inexacta*, de José Luis Albués (Sevilla), van tancar la llista de pel·lícules comentades d'un balanç que el Jurat espera ferventment que el proper any pugui resultar més reeixit.

El Jurat va estar format per Alfons Hereu, expresident del Festival de Cinema de Sant Feliu de Guíxols; Josep Rota, director del Festival de Cinema de Sabadell; Encarnació Soler, presidenta de Cinema-Rescat; Antoni Colomer, professor de llenguatge cinematogràfic; i Albert Beorlegui, comentarista cinematogràfic. En aquesta edició, hi va haver dues noves incorporacions: Julio Lamaña, president de la Federació Catalana de Cineclubs, i Cristina Valentí, coordinadora del Festival de Cinema de Girona. Joan Manuel Martínez-Moro exercia de secretari i el veterà Josep Jordi Queralto, de delegat d'Espanya a la UNICA.

Les pel·lícules que representaran Espanya a la UNICA seran, doncs, *Darrere la porta*, *Descontrolado* i *Sense cos*. Aquest any el Certamen s'ha celebrat a Gyeongju (Corea) del 26 d'agost al 3 de setembre. ¡Molta sort per a totes!

Albert Beorlegui i Tous

Crònica espeleològica

L'avenc de la Bargadera (-568 m) és novament un rècord de fondària a Catalunya



Espeleòlegs del GIEG de Granollers i de l'EDES de Manresa aconsegueixen, per segon any consecutiu, a l'avenc de la Bargadera, batre el rècord de fondària a Catalunya, amb -568 m de fondària.

L'avenc, situat al terme municipal d'Escunhau, a la Vall d'Aran, va ser localitzat l'agost del 1986. Les exploracions realitzades des d'aquell moment van portar els espeleòlegs, l'any 2005, a unir l'avenc amb la cavitat CE-6, i van aconseguir d'aquesta manera el rècord de fondària de Catalunya, amb 400 m de desnivell.

Durant el mes d'agost d'enguany es va muntar un bivac subterrani a -380 m que va permetre explorar les diverses

Un grup d'espeleòlegs a punt d'entrar al sistema Bargadera.

incògnites que encara quedaven pendents. La continuació es va trobar després de més de 200 m d'estretors, per sortir a un sector més ampli amb una sèrie de pous que situa la cota explorada fins al moment als -568 m de fondària. La cavitat, però, continua, i caldrà esperar fins a la campanya de l'any vinent per conèixer més coses sobre l'avenc de la Bargadera.

Informació extreta de www.feec.org/Noticies/noticia.php?noti=3049.
Valentí Zapater

MONGÒLIA Ilac Baikal i desert del Gobi

Terra d'estepes, deserts i nòmades



Vint-i-dos dies de viatge. Sortides al juliol i agost.

Sol·licita el nostre programa de trekking a Patagònia, Himàlaia, Kilimanjaro, Andes...



Gran Via 523
08011 Barcelona
tel. 934 543 702
bcn@trekkingyaventura.com
www.trekkingyaventura.com

Montserrat meridional



VALENTI ZAPATER

- Collbató
- Les Feixades
- Coll de la Serra Llarga
- Pla de Sant Miquel
- Camí de les Bateriaes
- Collbató

Tot i que ja s'ha publicat a bastament sobre itineraris montserratins, creiem que la primera part del recorregut que us proposem no és gaire coneguda.

Collbató és la població de sortida i d'arribada a uns 400 m d'altitud i situat davall els contraforts més meridionals de Montserrat.

0:00 h Collbató. Se surt de davant de l'església, del carrer de Pau Bertran.

Unes passes més enllà, de cara amunt i a la dreta, un pal indica el camí vers les coves del Salnitre. El seguim perquè també forma part del nostre itinerari. Es pren el passatge de la Salut i només tornar ja es veu l'hermita emmarcada entre cases i amb la muntanya com a paret de fons. El passatge esdevé camí i partir d'aquí només cal seguir les indicacions i el GR 7.2/5, que passa per sota l'hermita de la Salut. Seguint endavant, es travessa l'àrea de picnic i l'aparcament. A continuació, entre pujada esglaonada i trams d'escales i de cartereta, s'arriba a una placeta. Un darrer rengle d'escales mena cap a les coves.

0:20 h Camí de les Feixades. Des de la placeta es continua pel GR en direcció llevant. De primer, fa una llacada de cara avall i segueix pla en un llarg flanqueig per sota mateix de la impressionant paret del serrat de les Garrigues. Es coneix pel camí de les Feixades, estret, mig de cornisa, però ben fet. Més endavant girem cap a l'esquerra.

0:37 h Torrent Fondo. Aquest torrent davalla del sector de Sant Joan. S'obre pas per una esleixa oberta a la muntanya. Cal baixar un xic entre garrics i pujar per recuperar-lo de nou, a la mateixa alçada de l'altre costat.

0:52 h Camí de ca n'Estruc del Cairat. És el GR 6 que ve per la dreta i se'n s'afegeix. Ara és el GR 7.2/6/5. Seguim endavant. El camí és pla i va girant gradualment a tramuntana. A sota nostre, a la dreta, el torrent de Bellasona. El camí fa una llacada per damunt d'un talús fet de pedra seca.

1:14 h Torrent de Bellasona. Es passa el torrent i el camí remunta, sempre ben fressat, tot fent ziga-zagues.

1:30 h Coll de la Serra Llarga. Ara el camí és pla. Al cap de dos minuts, hi ha una bifurcació senyalitzada. El lloc és un esplèndid mirador vers el Baix Llobregat i també vers el Vallès. Aquí deixem el GR que es dirigeix a la Santa Cova. Continuem per l'esquerra per un senderó de bon fer i relativament còmode, però sempre de pujada; es coneix pel camí de la Quadra de Sant Miquel. De primer pren direcció S i, després de passar alguna careneta i entre llacades i bones mirandes, canvia de nou a N i s'endinsa pel vessant oriental del serrat dels Monjos. La pujada se suavitzava. Finalment, fem cap a un replà.

2:10 h Pla de Sant Miquel o dels Soldats. Hem assolit la cota màxima de l'excursió, uns 850 m. A partir d'aquí trobem tota mena d'indicacions. Des d'aquest punt, per pista cimentada, podem optar per arribar a la capella de Sant Miquel, a uns cinc minuts, i a cinc més, a la creu de Sant Miquel.

El pla de Sant Miquel ens situa al camí Vell de Collbató a Montserrat, que també s'anomena *de les Bateriaes*. Canviem de direcció i anem de cara a ponent. A partir d'aquí, pràcticament tot fa baixada. Seguim, sense deixar-lo. Aquesta ruta ha estat un dels dos camins més importants de pelegrinatge al monestir de Montserrat.

En un parell de minuts en direcció S, un camí a l'esquerra ens portaria a la Creu dels Escolans. De cara avall, per la dreta, resseguim un ampli vessant orientat a migdia a través d'aquest sender ample i de bon petjar.

2:24 h Torrent de Sant Joan. En aquesta pregona raonada s'ha hagut de refer el camí antic, ja que passava encaixonat pel llit del torrent. Ara és un pas habilitat amb un talús de pedruscall subjectat amb xarxa metàl·lica. En alguns sectors el camí aprofita trams de lleixes naturals entre estrats, cosa que el fa plaent. Aquest torrent, més avall, és també el torrent Fondo que travessa el camí de les Feixades que hem fet d'anada.

2:34 h Pla de la Bateria. És un altre mirador privilegiat sobre el Baix Llobre-

gat. Sembla que s'anomena així perquè l'exèrcit napoleònic hi va instal·lar unes peces d'artilleria. Aquest replanell és seguit per una carena en direcció S, la qual continua amb el serrat de les Garrigues, que destaca per les crestes agudes. Continuem per la dreta, de baixada, tot fent un nou revolt en direcció W per entre el barranc que mena al torrent de la Font Seca. A la dreta, hi ha un corriol que s'enfila; és el camí de Santa Caterina. Seguim per l'esquerra i just a continuació veiem el torrent del mateix nom.

2:44 h Torrent de Santa Caterina. A sota, se n'hi ajunta un altre i a partir d'allí dona nom al torrent de la Font Seca. Barranc avall ja veiem Collbató. Ara, de cara al S, cal pujar fins a girar la carena. Tot seguit, un corriol davalla per l'esquerra; és la drecera de Fra Garí. Seguim per la dreta, de ple per la solana. Collbató és a sota mateix.

3:10 h La Taca Blanca o el Llençol. Es tracta d'un pany de roca llisa a peu de camí. Àmplia visió de l'entorn de migdia. Ara, sempre de baixada, fa algun revolt a la dreta per passar torrents i també a l'esquerra per travessar una careneta. Hi ha punts en què es perden les traces del camí, encara que no és cap problema intuir per on va.

3:35 h Cova de les Bagasses. Trobem una cavitat reduïda a la nostra esquerra que més aviat devia ser un aixopluc. S'hi conserva una pineda amb algunes alzines. Anem tot dret avall en direcció S.

3:41 h Camí de la Vinya Nova. Arribem al pla, amb feixes d'oliveres a banda i banda. Seguim a l'esquerra. De seguida, les primeres cases. Enfilem pel carrer de Pau Bertran fins a arribar a l'església.

3:50 h Collbató. Ens plantem de nou al punt de sortida.

Bibliografia:

RIBERA-MARINÉ, Ramon. *Caminant a Montserrat I. El massís* (amb cartografia adjunta). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992 (Cavall Bernat, 22).

Cartografia:

Montserrat. Parc Natural de la Muntanya de Montserrat. E-25. Editorial Alpina-Geo/Estel. Mapa i guia excursionista. Edició 2004-2005. Escales 1:5000 / 1:10000.

Temps de camí:

3 h 50 min

Desnivell acumulat:

460 m

Dificultat:

Fàcil



ALBERT MARTÍNEZ

aquesta web et sorprendrà

www.
balmat
.com

Tot el material per a esports de muntanya i aventura,
totes les estacions d'esquí d'Europa,
altímetre de 12.000 muntanyes,
centenars de fotografies, rutes, revista...

Cerca els teus companys de viatge per escalar, fer espeleologia,
sortir el cap de setmana... a www.balmat.com

hem trencat esquemes



Tel. 934 548 309 · 08011 Barcelona · balmat@balmat.com



**1 MODA ROBA
TÈCNICA**
Gran Via C.C., 531
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

**2 ESQUÍ
I TEMPS LLIURE**
Gran Via C.C., 527
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

3 ACAMPADA
Comte d'Urgell, 72
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

**4 MUNTANYA
TÈCNICA**
Comte d'Urgell, 76
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

TRIA LA LENT QUE MILLOR S'ADAPTI A LA TEVA ACTIVITAT

Si vius el sol intensament...



protegeix la teva mirada al màxim

Indosol *elite*

Lents solars graduades d'alta resistència
i protecció total a la radiació solar (UV)

Indosol *polar*

Lents solars polaritzades graduades.
Protegeixen del sol i dels enlluernaments.

Evita els enlluernaments...



amb Indosol Polar



Indosol *sport*

Lents solars graduades de policarbonat.
Protegeixen del sol i dels impactes.

